महाराष्ट्रवेद.

तुकाराम महाराजांचे हजार निवडक अभंग.

मंडल पहिले

आत्मनिवेदन.

(श्रीनामदेवांप्रमाणे तुकाराम महाराजांनी काही आत्मचरित्र लिहिले नाहीं. इतकेच नव्हे तर, स्वत:विषयी कोणी काही विचारले असता ते सांगणेही त्यांना फार जड वाटत असावे, असे दिसते. काही संतांनी एकदा त्यांना त्यांच्या वैराग्याचे कारण विचारले असता ते ह्मणाले,

''नये बोलो परि पाळिले वचन, केलियाचा प्रश्न तुम्ही संती.''

अशा स्थितीत देखील त्यांच्या चरित्रावर प्रकाश पाडणारे पुष्कळ अभंग त्यांच्या गाथेत सापडतात. त्यांपैकी महत्त्वाचे अभंग येथे दिले आहेत.)

१

याती शूद्र वंश केला वेवसाव, आदि तो हा देव कुळपूज्य;
नये बोलों परि पाळिलें वचन, केलियाचा प्रश्न तुह्मीं संतीं.
संवसारें जालों अतिदु:खें दु:खी, मायबाप सेखीं क्रमिलिया;
दुष्काळें आंटिलें द्रव्यें नेला मान, स्त्री एकी अन्नअन्न करितां मेली;
लज्जा वाटे जीवा त्रासलों या दु:खें, वेवसाय देखें तुटी येतां;
देवाचें देऊळ होतें तें भंगलें, चित्तासी जें आलें करावेंसें;

आरंभीं कीर्तन करीं एकादशी, नव्हतें अभ्यासीं चित्त आधीं;
कांहीं पाठ केलीं संतांचीं उत्तरें, विश्वासें आदरें करोनियां;
गाता पुढें त्यांचें धरावें ध्रुपद, भावें चित्त शुद्ध करोनियां;
संतांचें सेविलें तीर्थ पायवणी, लाज नाहीं मनीं येऊं दिली;
टाकला तो कांहीं केला उपकार, केलें हें शरीर कष्टवूनी;
वचन मानिलें नाहीं सुहृदांचें, समूळ प्रपंचें वीट आला;
सत्यअसत्यासी मन केलें ग्वाही, मानियेलें नाहीं बहुमता;
मानियेला स्वामी गुरूचा उपदेश, धरिला विश्वास दृढ नामीं;
यावरी या झाली कवित्वाची स्फूर्ती, पाय धरिले चित्तीं विठोबाचे;
निषेधाचा कांहीं पडिला आघात, तेणें मध्यें चित्त दुखविलें;
बुडविल्या वह्या बैसलों धरणें, केलें नारायणें समाधान;
विस्तारीं सांगतां बहुत प्रकार, होईल उशीर आतां पुरे.
आतां आहे तैसा दिसतो विचार, पुढील प्रकार देव जाणे!
भक्तां नारायण नुपेक्षी सर्वथा, कृपावंत ऐसा कळों आलें;
तुका म्हणे माझें सर्व मांडवल, बोलविले बोल पांडुरंग.

२

ऐका वचन हें संत, मी तों आगळा पतित,
काय काजें प्रीत, करीतसां आदरें ?
माझें चित्त मज ग्वाही, सत्य तरलों मी नाहीं,
एकाचिये वाहीं, एक देखीं मानितीं;
बहु पीडिलों संसारें, मोडीं पुसें पिटी ढोरें,
न पडतां पुरें, विचारें राहिलों;
सहज मरलें होतें कांहीं, द्रव्य थोडें बहु तेंही,
त्याग केला नाहीं, दिलें द्विजां याचकां;
प्रियापुत्रबंधु, यांचा तोडिला संबंधु,
सहज जालों मंद, भाग्यहीन करंटा!

तोंड न दाखवें जना, शिरें सांदी भरे राना,
एकांत तो जाणा, तयासाठीं लागला.
पोटें पिटिलों काहारें, दया नाहीं या विचारें,
बोलाविता बरें, सहज म्हणे यासाठीं.
सहज वडिलां होती सेवा, म्हणोनि पूजितों या देवा,
तुका म्हणे भावा-, साटीं म्हणी द्या कोणी.

३

बरें झालें देवा निघालें दिवाळें, बरी या दुष्काळें पीडा केली!
अनुतापें तुझें राहिलें चिंतन, झाला हा वमन संवसार!
बरें झालें देवा बाईल कर्कशा, बरी हे दुर्दशा जनामध्यें!
बरें झालें जगीं पावलों अपमान, बरें गेलें धन ढोरेंगुरें!
बरें झालें नाहीं धरिली लोकलाज, बरा आलों तुज शरण देवा!
बरें झालें तुझें केलें देवाईल, लेंकरें बाईल उपेक्षिलीं!
तुका म्हणे बरें व्रत एकादशी, केलें उपवासीं जागरण.

४

अभयदान मज देईं गा उदारा, कृपेच्या सागरा पांडुरंगा!
देहभाव तुझ्या ठेवियेला पायीं, आणीक मी कांहीं नेणें दुजें;
सेवा भक्ति भाव नेणें मी पतित, आतां माझें हित तुझ्या पायीं;
अवघा निरोपिला तुज देहभाव, आतां मज पाव पांडुरंगा!
तुका म्हणे तुझें नाम दीनानाथ, तें मज उचित करीं आतां.

५

काय वांचोनियां जालों भूमीभार, तुझ्या पायीं थार नाहीं तरी?
जातां भलें काय डोळियांचें काम, जरि पुरुषोत्तम न देखती?
काय मुख बिळ श्वापदाचें धाम, नित्य तुझें नाम नुच्चारितां?
तुका म्हणे पै या पांडुरंगाविण, न वेचेचि क्षण जीव भला?

६

माझा तो स्वभाव आहे अनावर, तुज देतां भार काही नव्हे;
ऐसें कळों आलें मज नारायणा, जागृतीही स्वप्ना ताळ नाही;
संपादिला तो हा अवघा बाह्य रंग, तुझा नाही अंग अभ्यंतरी;
तुका ह्मणे सत्या नाही पोटा पोट, असोनि निघोट काय जाणी.

७

आह्मा हे सकळ, तुझ्या पायांचेचि बळ;
करूं अमृताचे पान, दुजें नेणों काही आन;
जयाचा जो भोग, सुख दुःख पीडा रोग;
तुका ह्मणे देवा, तुझे पायीं माझा ठेवा!

८

देवीं कपाट, कीं कोणे काळें राखों वाट;
काय येईल तें शिरीं, आज्ञा धरूनियां करीं;
करूं कळे तैसी मात, किंवा राखावा एकांत;
तुका द्वार जागीं, किंवा कोणा नेदूं वाना.

९

आतां धरितो पदरीं, तुज मज करीन सरी;
जालों जीवासी उदार, उभा ठाकलों समोर!
तुका विनवीतसे संतां, ऐसें सांगा पंढरिनाथा.

१०

कोणा मुखें ऐसी ऐकेन मी मात, चाल पंढरीनाथ बोलावितो;
मग मी न धरी आस मागील बोभाट, वेगीं धरिन वाट माहेराची!
निरांजले चित्त करितें तळमळ, केधवां देखती मूळ आलें डोळे?
तुका ह्मणे कई भाग्याची उजरी, होईल पंढरी देखावया?

११

का माझे पंढरी न देखती डोळे? - काय हें नकळे पाप त्यांचें!
पाय पंथें का हे न चलती वाट? - कोण हें अदृष्ट कर्म बळी!
कां हें पायांवरी न पडे मस्तक? क्षेम कां हस्तक न पवती?
कां या इंद्रियांची न पुरे वासना? पवित्र होईना जिव्हा कीर्ती?
तुका ह्मणे कई जाऊनि भेटलें, पडेन हा लोळे महाद्वारी?

१२

सांवळे रूपडें चोरटें चित्ताचें, उभें पंढरीचे विटेवरी;
डोळियांची धणी पाहतां न पुरे, तयालागीं झुरे मन माझें;
आन गोड कांहीं नलगे संसारीं, राहिले अंतरीं पाय तुझे!
प्राण रिघों पाहे कुडी हे सांडुनी, श्रीमुख नयनीं न देखतां!
चित्त मोहियेलें नंदाच्या नंदनें, तुका ह्मणे येणें गरुडध्वजें

१३

मतिविण काय वर्णू तुझें ध्यान, जेथें पडिलें मौन वेदश्रुतां!
करूनि गोजिरा अपुलिये मति, धरियेलें चित्ती चरणकमळ.
सुखाचें ओतिलें पाहीं तें श्रीमुख, तेणें हरे भूक तान माझी!
रसना गोडावली ओव्या गातां गीत, पावलेंसे चित्त समाधान,
तुका ह्मणे माझी दृष्टि चरणांवरी, पाउलें गोजिरीं कुंकुमाचीं.

१४

कुळीचें हें कुळदैवी, केली ठावी संतांनीं;
बरवें झालें शरण गेलों, उगविलों संकटीं.
आणिला रूपाही बळें, करूनि खळें हरिदासीं;
तुका ह्मणे समागमें, नाचों प्रेमें लागलों.

१५

आतां देहावसान, हें जतन तोंवरी;
गाऊं नाचूं गदारोळें, जिंकों बळें संसार;
याचि जोडुं अभिमानें, सेवाधनें बळकट;
तुका ह्मणे न सरें मागें, होइन लागें आगळा.

१६

ध्याइन तुझें रूप गाइन तुझें नाम, आणीक न करीं काम जिव्हा मुखें;
पाहिन तुझे पाय ठेविन मी डोय, पृथक तें काय न करीं मनीं;
तुझेंचि गुणवाद आइकेन कानीं, आणिकांची वाणी पुरे आतां;
करिन सेवा करीं, चालेन मी पायीं, आणीक न वजें ठायीं तुजविण;
तुका ह्मणे जीव ठेविन मी पायीं, आणीक तो काई देऊं कोणा?

१७

राम कृष्ण ऐसीं उच्चारितों नामें, नाचेन मी प्रेमें संतांपुढें.
काय घडेल तें घडो ये सेवटीं, लाभ आरि तुटी देव जाणे!
चिंता मोह आशा ठेवुनि निराळीं, देईन हा बळी जीव पायीं!
तुका ह्मणे कांहीं उरों नेदी उरी, सांडीन हें थोरी ओंवाळोनी.

१८

माझें मन पाहें कसून, चित्त न ढळे तुजपासून!
कापुनि देईन शिर, पहा कृपण कीं उदार!
मजवरी घालीं घण, परि मीं न सोडीं चरण!
तुका ह्मणे अंतीं, तुजवांचुनी नाहीं गति.

१९

देव भक्तालागीं करूं नेदी संसार, अंगें वारावार करीतसे;
भाग्य द्यावें तरी अंगीं भरे ताठा, ह्मणोनि करंटा करोनि ठेवी;
स्त्री द्यावी गुणवंती नसती गुंते आशा, यालागीं कर्कशा पाठी लावी;
तुका ह्मणे मज प्रचित आली देखा, आणीक या लोकां काय सांगों.

२०

बहुजन्में केला लाग, तो हा भाग लाधलों;
जीव देईन पायातळीं, करीन होळी संसारा!
गेलें मग नये हाता, पुढती चिंता वाटतसे;
तुका ह्मणे तांतड करूं, पाय धरूं बळकट.

२१

याजसाठीं वनांतरा, जातों सांडुनिया घरा;
माझें दिठावेल प्रेम, बुद्धि होईल निष्काम;
अद्वैताची वाणी, नाहीं ऐकत मी कानीं;
तुका ह्मणे आत्मब्रह्म, आड येऊं नेदी भ्रम.

२२

गाऊं नेणें कळाकुसरी, काम धरोनि ह्मणें हरी;
माझ्या बोबडिया बोला, चित्त द्यावें बा विठ्ठला!
मज हंसतील लोक, परि मी गाईन निःशंक!
तुझे नामीं मी निर्लज्ज, काय जनासवें काज?
तुका ह्मणे माझी विनंति, तुह्मी परीसा कमळापती.

२३

माझोया मीपणावर पडो पाषाण, जळो हें भूषण नाम माझें,
पाप नाहीं पार दुःखाचे डोंगर, जालों ये भूमीसी ओझें;
काय विटंबना सांगों किती, पाषाण फुटती ऐसें दुःख,
नरनारी सकळ उत्तम चांडाळ, न पहाती डोळा माझें मुख;
काया वाचा मनें अघटित करणें, चर्म चदु हात पाय,

निंदा द्वेष घात विश्वासीं व्यभिचार, आणिक सांगों किती काय;
लक्ष्मीमदें मातें घडले बहुत दोष, पत्नी दोनी भेदाभेद,
पितृवचन घडली अवज्ञा अविचार, कुटिल कुचर निंदा वाद;
आणीक किती सांगों ते अवगुण, न वळे जिव्हा कांपे मन,
भूतदया उपकार नाहीं शब्दा धीर, विषयीं लंपट शब्दहीन;
संत महानुभाव ऐका हें उत्तरें, अवगुण अविचारें वृद्धि पापा,
तुका ह्मणे सरतें करा पांडुरंगी, शरण आलों मायबापा.

२४

त्रासला हा जीव संसारींच्या सुखा, तुजविण सखा नाहीं कोणी;
ऐसें माझे मनीं वाटे नारायणा, घालावी चरणावरी मिठी!
कइं तें सुंदर देखोनि रूपडें, आवडीच्या कोडें आळंगीन?
नाहीं पूर्व पुण्य मज पामरासी, ह्मणोनि पायांसी अंतरलों!
अलभ्य लाभ कैंचा संचितावेगळा, बिनवी गोपाळा दास तुका.

२५

पतित पतित, परी मी त्रिवाचा पतित;
परी तूं आपुलिया सत्ता, मज करावें सरता;
नाहीं चित्तशुद्धि, स्थिर पायांपाशीं बुद्धि;
अपराधाचा केलों, तुका ह्मणे किती बोलों?

२६

पंचाग्निसाधन करूं धूम्रपान, काय तीर्थाटन करूं सांग?
सांग कोण देशीं आहे तुझें गांव? घेऊनियां धांव येऊं तेथें?
सांग कांहीं वृत्त कोण करूं व्रत? जेणें कृपावंत होसील तूं?
वाटतें शेवटीं झालासी निष्ठुर, न देशी उत्तर तुका ह्मणे.

२७

मी अवगुणी अन्यायी, किती ह्मणोन सांगों काई-
आता मज पायीं, ठाव देईं विठ्ठले!
पुरे पुरे हा संसार, कर्म बळिवंत दुस्तर,
राहों नेदी स्थिर, एके ठायीं निश्चळ;
अनेक बुद्धीचे तरंग, क्षणाक्षणां पालटती रंग,
धरूं जातां संग, तंव तो होतो बाधक;
तुका ह्मणे आतां, अवघी तोडी माझी चिंता;
येऊनी पंढरीनाथा, वास करीं हृदयीं.

२८

तेरा दिवस झाले निश्चक्र करितां, न पवसी अनंता मायबापा.
पाषाणांची खोळ घेऊनि बैसलासी, काय हृषीकेशी झालें तुज?
तुजवरी आतां प्राण मी त्यजीन, हत्या मी घालीन पांडुरंगा.
फार विठाबाई धरिली तुझी आस, करीन जीवा नाश पांडुरंगा.
तुका ह्मणे आतां मांडिलें निर्वाण, प्राण हा सांडीन चंद्रभागे.

२९

लोक फार वाखा अमंगळ जाला, त्याचा त्याग केला पांडुरंगा;
विषया वंचलों, मीपणा मुकलों, शरण तुज आलों पांडुरंगा;
घरदार अवघीं त्यजिलीं नारायणा, जीवांच्या जीवना पांडुरंगा;
तुका ह्मणे पडिलों पुंडलिकापाशीं, धांव हृषीकेशी आळिंगीं मज.

३०

हातीं धरूं जावें, तेणें परतेंचि व्हावें!
ऐसा कां हो आला वांटा, हीन भाग्याचा करंटा!
देव ना संसार, दोहीं ठायीं नाहीं थार;
तुका ह्मणे पोक, भूमि नेदी, न मिळे भीक.

३१

नको मज लाठा, नको अभिमान, तुजवांचूनि क्षीण होतो जीव;
दुर्धर हें माया न होय सुटका, वैकुंठनायका सोडवीं मज;
तुका ह्मणे तुझें झालिया दर्शन, मग निवारण होईल सर्व.

३२

आतां तरी मज सांगा साच भावें, काय म्यां करावें ऐसें देवा?
चुकावया कर्म नव्हतें कारण, केला होय सीण अवघाचि;
कळे ह्मणवून करीतसें वाद, दिसे भेदाभेद अंतरीचा;
तुका ह्मणे नको पाहूं निरवाण, देई कृपादान याचकासी.

३३

काय करूं आतां या मना? न संडी विषयाची वासना,
प्रार्थितांही राहेना, आदरें पतना नेऊं पाहे;
आतां धांवें धांवें गा श्रीहरी, गेलों वायां नाहीं तरी,
न दिसे कोणी आवरी, आणीक दुजा तयासी;
न राहे एके ठायीं एकी घडी, चित्त तडतडां तोडी,
भरलें विषयभोवडीं, घालूं पाहे उडी भवडोहीं;
आशा तृष्णा कल्पना पापिणी, घात मांडला माझा यांणी,
तुका ह्मणे चक्रपाणी, काय अझोनि पाहतोसी?

३४

आलस आला अंगा, धांव घाली पांडुरंगा!
सोसूं शरीराचे भाव, पडती अवगुणांचे घाव;
करावीं व्यसनें, दुरी येऊनि नारायणें;
जवळील दुरी, झालों देवा घरीं करीं;
ह्मणउनि देवा, वेळोवेळां करीं धांवा;

तुका ह्मणे पांडुरंगा, दुरी धरूं नका अंगा.

३५

पंधरा दिवसांमाजी साक्षात्कार झाला, विठोबा भेटला निराकार;
भांबगिरिपाठारी वस्ति जाण केली, वृत्ति थिरावली परब्रह्मीं;
निर्वाण जाणोनि आसन घातलें, ध्यान आरंभिलें देवाजीचें;
सर्प विंचू व्याघ्र अंगासी झोंबले, पीडूं जें लागले सकळिक;
दीपकीं कर्पूर कैसा तो विराला, तैसा देह झाला तुका ह्मणे.

३६

प्रगट व्हावें हे अज्ञानवासना, माझी नारायणा हीन बुद्धि;
खाणीवाणी होसी काष्ठीं तूं पाषाणीं, जंतु जीवजनीं प्रसिद्ध हा;
ज्ञानहीन तुज पाहें अल्पमति, लहान हा चित्तीं धरोनियां;
परि तूं कृपाळ होसी देवराणा, ब्रीदें तुझीं जना प्रसिद्ध हें;
उतावीळ बहु भक्तांचिया काजा, होसी केशीराजा तुका ह्मणे.

३७

शेवटींची विनंति, ऐका ऐका कमळापति!
काया वाचा मन, चरणीं असे समर्पण;
जीवपरमात्मा ऐक्यासी, सदा भेदा हृदयेंसी;
तुका ह्मणे देवा, कंठीं वसावें केशवा.

३८

ऐसें भाग्य कई लाहातां होईन, अवघें देखें जन ब्रह्मरूप;
मग तया सुखा अंत नाहीं पार, आनंदें सागर हेलावती;
शांति क्षमा दया मूर्तिमंत अंगीं, परावृत्त संगीं कामादिकां;
विवेकासहित वैराग्याचें बळ, धगधगितो ज्वाळ अग्नि जैसा;
भक्ति नवविधा भावशुद्ध बरी, अलंकारावरी मुगुटमणि;

तुका ह्मणे माझी पुरवी वासना, कोण नारायणा तुजविण ?

३९

इंद्रियांची दीनें, आह्मी केलों नारायणें;
ह्मणऊनी ऐसें सोसीं, काय सांगों कोणापाशीं ?
नाहीं अंगीं बळ, त्याग करीसी सकळ;
तुका ह्मणे मोठें, प्रारब्ध होतें खोटें.

४०

आतां काय खावें ? कोणीकडे जावें ? गांवांत राहावें कोण्या बळें ?
कोपला पाटील गांवींचे हे लोक, आतां मज भीक कोण घाली ?
आतां येणें चवी सांडिली ह्मणती, निवाडा करिती दिवाणांत;
भल्या लोकांपासीं सांगितली मात, केला माझा घात दुर्बळाचा;
तुका ह्मणे याचा संग नव्हे भला, शोधीत विठ्ठला जाऊं आतां.

४१

गांवलोकीं कांहीं लावियेलें पिसें, काय सांगों ऐसें तुजपासीं ?
तोंड काळें केलें फिरविलें मज, नाहीं धरिली लाज पांडुरंगा.
काय तुजपाशीं सांगों हें गाऱ्हाणें ? मग काय जिणें तुझें माझें ?
कोणासाठीं आतां करावा संसार ? केली वाराचार आपणचि.
तुका ह्मणे आह्मीं मोडिला घरचार, धरियेला धीर तुझ्या पायीं.

४२

पांडुरंगा, आतां ऐका हे विनंती, बहु माझे चित्तीं भय वाटे;
नाहीं आइकिलें संतांचिया मुखें, तों या मज लोकें भेडसाविलें;
विष्णुदासां गति नाहीं तराव्या, ह्मणतां गेले वायां कष्टतही;
धिक्कारितां मज करितां कीर्तन, काय सांगों शीण ते काळींचा ?
तुका ह्मणे मज वाटतें उदास, काय करूं यास पांडुरंगा ?

४३

नामदेवें केलें स्वप्नामाजी जागें, सवें पांडुरंगें येऊनियां;
सांगितलें काम करावें कवित्व, वाउगें निमित्य बोलों नको;
माप टाकी सळ धरिली विठ्ठलें, थापटोनी केलें सावधान;
प्रमाणाची संख्या सांगे शतकोटी, उरले ते शेवटीं लावी तुका.

४४

जगीं मान्य केलें हा तुका देकार, कीं कांहीं विचार आहे पुढें;
करितों कवित्व जोडितों अक्षरें, येणें काय पुरें झालें माझें ?
तोंवरि हें माझी न सरे करकर, जों नव्हे विचार तुझ्या मुखें;
तुका ह्मणे तुज पुंडलिकाची आण, जरि कांहीं वचन करिसी मज.

४५

शिकविला तैसा पढों जाणे पुंसा, कैंची साच दशा तैसी अंगीं;
स्वप्नींचिया सुखें नाहीं होत राजा, तैसा दिसे माझा अनुभव;
कासया हा केला जिव्हें अलंकार, पायांसी अंतर दिसतसे;
दर्पणींचें धन हातीं ना पदरीं, डोळां दिसे परि सत्याचिये;
आस केली तरी लाळचि घोंटावी, ठकाठकीं तेवीं दिसतसे;
कवित्वें रसाळ वदविली वाणी, साक्ष ही पुराणी घडे ऐसी;
तुका ह्मणे गुरें राखोनी गोवारी, माझीं ह्मणे परि लाभ नाहीं.

४६

संत मानितील मज, तेणें वाटतसे लाज;
तुह्मीं कृपा केली नाहीं, चित्त माझें मज ग्वाही;
गोविलों थोरिवा, दुःख वाटतसे जीवा;
तुका ह्मणे माया, आवरा हे पंढरिराया.

४७

काय फार जरी झालों मी शहाणा, तरी नारायणा नातुडसी;
काय झालें जरी मानी मज जन, परि नातुडती चरण तुझे देवा,
काय झालें जरी झालों उदासीन, परी वर्म भिन्न तुझें देवा;
काय झालें जरी केले म्यां सायास, ह्मणवितों दास भक्त तुझा;
तुका ह्मणे तुज नकळल्यावांचून, तुझें वर्म कोण जाणे देवा.

४८

लाज वाटे मज मानिता हे लोक, हें तों नाहीं एक माझे अंगीं;
मोजुनि झिजलों मापाचिया परी, माळावो हें थोरी लाभाविण;
कोमळ कंटक तीक्ष्ण अगरी, पोचट ते वरी अंगकांति;
चित्रीचें लेप शृंगारिलें निकें, जीवेंविण फिकें रूप त्याचें;
तुका ह्मणे दिसें वांयां गेलों देवा, अनुभव ठावा नाहीं तेणें.

४९

लोक ह्मणती मज देव, हा तो अधर्म उपाव;
आतां कळेल तें करीं, सीस तुझे हातीं सुरी;
अधिकार नाहीं, पूजा करितो तेसा कांहीं;
मन जाणे पापा, तुका ह्मणे मायबापा.

५०

वाचेच्या चापल्यें बहु जालों कुशळ, नाहीं बीजमूळ हाता आलें;
ह्मणोंनि पंढरिराया दुःखी होतें मन, अंतरींचें कोण जाणे माझें ?
पूज्य झालों अंगा आला अभिमान, पुढील कारण खोळंबलें;
तुका ह्मणे खूण न कळेचि निरुती, सांपडलों हातीं अहंकाराचे.

५१

नव्हे दास खरा, परि आला हा डांगोरा;

यासी काय करूं आतां, तूं हें सकळ जाणता;
नाहीं पुण्य गांठीं, जें हें वेचूं कोणासाठीं;
तुका ह्मणे का उपाधी, वाढविली कृपानिधी ?

५२

पोटीं शूळ अंगीं उटी चंदनाची, आवडी सुखाची कोण तया ?
तैसें मज का गा केलें पंढरिराया ? लौकिक हा वांयां वाढविला ?
ज्वरिलियापुढें वाढिलीं मिष्टान्नें, काय चवी तेणें घ्यावी त्यांची ?
तुका ह्मणे मढें शृंगारिलें वरी, तेचि झाली परी मज देवा.

५३

आह्मांसी आपुलें नावडे संचित, चरफडे चित्त कळवळ्यानें;
न कळतां जाला खोळंबा मारगा, जगीं जालों जगा बहुरूपी;
कळों आलें बरें, उघडले डोळे, कर्णधार मिळे तरी बरें;
तुका ह्मणे व्हाल ऐकत करुणा, तरि नारायणा उडी घाला.

५४

लौकिकापुरती नव्हे माझी सेवा, अनन्य केशवा दास तुझा;
ह्मणउनी करीं पायांसवें आळी, आणीक वेगळी नेणें परी;
एकविध आह्मी स्वामिसेवेसाठीं, वरी तोचि पोटीं एकभाव;
तुका ह्मणे करी सांगितलें काम, तुह्मा धर्माधर्म ठावे देवा.

५५

न करावी स्तुति माझी संतजनीं, होईल या वचनीं अभिमान;
मारें भवनदी नुतरवे पार, दुरावती दूर तुमचे पाय;
तुका ह्मणे गर्व पुरवील पाठी, होईल माझ्या तुटी विठोबाची.

५६

करितों कवित्व ह्मणाल हें कोणी, नव्हे माझी वाणी पदरींची;

माझीये युक्तीचा नव्हे हा प्रकार, मज विश्वंभर बोलवितो;
काय मी पामर जाणे अर्थभेद, वदवी गोविंद तेंचि वदें;
निमित्त मापाप्ती बैसविलों आहें, मी तों कांहीं नव्हे स्वामिसत्ता;
तुका ह्मणे आहें पाईकांचि खरा, वागवितों मुद्रा नामाची हे.

५७

हीन माझी याती, वरि स्तुती केली संती;
अंगी वसु पाहे गर्व, माझें हरावया सर्व;
मी एक जाणता, ऐसें वाटे माझ्या चित्ता;
राख राख गेलों वाया, तुका ह्मणे पंढरिराया.

५८

बरा देवा कुणबी केलों, नाहीं तरी दंभें असतों मेलों!
भलें केलें देवराया, नाचे तुका लागे पाया;
विद्या असती कांहीं, तरी पडतों अपायीं;
सेवा चुकतों संतांची, नागवण हे फुकाची;
गर्वे होतों नाठा, जातों यमपंथें वाटा;
तुका ह्मणे थोरपणें, नरक होती अभिमानें.

५९

कासया गा मज घातलें संसारीं? - चित्त पायांवरी नाहीं तुझ्या;
कासया गा मज घातलें या जन्मा? - नाहीं तुझा प्रेमा नित्य नवा;
नामाविण माझी वाचा अमंगळ, ऐसा का चांडाळ निर्मियेलों?
तुका ह्मणे माझी जळो जळो काया, विठ्ठला सखया-वांचूनिया.

६०

बाप मेला न कळतां, नव्हती संसाराची चिंता;
विठो तुझें माझें राज्य, नाहीं दुसऱ्याचें काज.
बाईल मेली मुक्त झालों, देवें माया सोडविली;
पोरें मेलीं बरें झालें, देवें मायाविरहित केलें;
माता मेली मज देखतां, तुका ह्मणे हरली चिंता.

६१

कोणाच्या आधारें करूं मी विचार? कोण देईल धीर माझ्या जीवा?
शास्त्रज्ञ पंडित नव्हें मी वाचक, यातिशुद्ध एक ठाव नाहीं;
कलियुगीं बहु कुशळ हे जन, छळितील गुण तुझे गातां;
मज हा संदेह झाला दोहीं सवा, भजन करूं देवा किंवा नको;
तुका ह्मणे आतां दुरावितां जन, किंवा हें मरण भलें दोन्हीं.

६२

रुसलों या आह्मी आपुल्या संसारा, तेथें जनाचारा काय पाड?
आह्मां इष्टमित्र सज्जनसोयरे, नाहीं या दुसरें देवावीण;
दुराविले बंधु सखे सहोदर, आणिक विचार काय तेथें?
उपाधिवचन नाइकतां कान, त्रासलें हें मन बहु माझें;
तुका ह्मणे करा होईल ते दया, सुख दुःख वाया न धरावें.

६३

आणिकांची स्तुति आह्मां ब्रह्महत्या, एकावाचूनि त्या पांडुरंगा;
आह्मां विष्णुदासां एकविध भाव, न ह्मणों या देव आणिकांसी;
शतखंड माझी होईल रसना, जरी या वचना पालटेन!
तुका ह्मणे मज आणिका संकल्पें, अवघींच पापें घडतील.

६४

आतां येथें लाजे! नाहीं तुझें काम, जाय! मज राम आठवूं दे;
तुझे भिडे माझे बहु झाले घात, केलों या अंकित दुर्जनाचा;
माझें केलें मज पारिखें माहेर, नटोनी साचार चाळविलें;

सुखासाठी एक वाहियेले खांदी, तेणें बहु मादी मेळविली;
केला चौधाचार नेतो पाचामधीं, नाहीं दिली शुद्धी घरूं आशा;
तुका ह्मणे आता घेईन काटोवरी, धनी म्या कैवारी केला देव.

६५

न पाहें माघारें आता परतोनी, संसारापासूनी विटला जीव;
सामोरे येऊनी कवळीं दातारा, काळाचा हाकारा न माहवे!
सावधान चित्त होईल आधारें, खेळताही बरें वाटईल;
तुका ह्मणे कंठ दाटला या सोसें, न पवेचि कैसें जवळी हें.

६६

सिद्धांचा दास नव्हे श्रुतीचा अंकिला, होईन विठ्ठला दास तुझा;
सर्वकाळ सुख आमच्या मानसीं, राहिलें जयासीं नास नाहीं;
नेणें पुण्य पाप न पाहे लोचनीं, आणिकावाचूनी पांडुरंगा;
न धरीं मी आस मुक्तीचे सायास, भक्तिप्रेमरस सांडूनियां;
गर्भवासी धाक नाहीं येतां जातां, ह्रदयीं राहतां नाम तुझें;
तुका ह्मणे जालों तुझाचि अंकिला, न भें मी विठ्ठला कळिकाळासी.

६७

लागों नेदीं बोल पाया तुझ्या हरी, जीव जावो परि न करीं आण;
परनारी मज रखुमाईसमान, वमनाहूनि धन नीच मानीं;
तुका ह्मणे याची लाज असे कोणा, सहकारी दीना ज्याची तया.

६८

माझिये मनींचा जाणा हा निर्धार, जिवासी उदार जालों आतां!
तुजविण दुजें न धरीं आणिका, भय लज्जा शंका टाकियेली;
ठायींचा संबंध तुज मज होता, विशेष अनंता केला संतीं;
जीवभाव तुझ्या ठेवियेला पायीं, हेंचि आतां नाहीं लाज तुह्मां;

तुका ह्मणे संतीं घातला हवाला, न सोडीं विठ्ठला पाय आता

६९

आह्मा भय धाक कोणाचा रे पाहे? काळ मशक' काय मानव हे!
आह्मांसी ते काय चिंता या पोटाची? माउली आमुची पांडुरंग;
काय करावें हें कोणाची मान्यता? करिता अनंता कोण वारी?
नाहीं शीण आह्मा झालें कवतुक, पुनीत हे लोक करावया;
तुका ह्मणे त्यासी आनंदाचे लाडू, नका चरफडूं घ्यारे तुह्मा.

७०

आह्मी रामाचे राऊत, वीर झुंजार बहुत;
मनपवनतुरंग, हातीं नामाची फिरंग;
वारू चालवूं चहूं खुरीं, घाला घालूं यमपुरी;
तुका ह्मणे पेणें, आह्मा वैकुंठासी जाणें.

७१

पाठवाल तेथें गर्जेन पावाडे, काहीं देहाकडे नावलोकीं;
ह्मणउनि मागें कळीचा सौरस, पावताल नास विघ्नें पुढें;
कृपेच्या कटाक्षे न भें कळिकाळा, येतां येत बळा शक्तीपुढें;
तुका ह्मणे गुढी आणीन पायांपें, जगा होईल सोपें नाम तुझें.

७२

गाढवाचे घोडे, आह्मी करूं दृष्टीपुढें;
चपळी वाहाणा, माघारिया बांडा सुना;
सोंगसंपादणी, तरी करूं शुद्ध वाणी;
तुका ह्मणे खळ, करूं समयीं निर्मळ.

७३

आह्मां हें कौतुक जगा द्यावी नीत, करावे फजित चुकती ते;

कासयाचा बाध एकाच्या निरोपें, काय व्हावें कोपें जगाचिया?
अविद्येचा येथें कोठें परिश्रम, रामकृष्णनाम ऐसे बाण;
तुका ह्मणे येथें खऱ्याचा विकर, न सरती येरा खोट्या परी.

७४

धर्म रक्षावयासाठी, करणें आटी आह्मांसि;
वाचा बोलों वेदनीती, करूं संतीं केलें तें;
न बाणतां स्थिति अंगीं, कर्म त्यागी लंड तो;
तुका ह्मणे अधम त्यासी, भक्ति दूषी हरीची.

७५

धर्माचें पाळण, करणें पाखांड खंडण;
हेंचि आह्मां करणें काम, बीज वाढवावें नाम;
तीक्ष्ण उत्तरें, हातीं घेउनि बाण फिरें;
नाहीं भीड भाड, तुका ह्मणे साना थोर.

७६

उजळावया आलों वाटा, खरा खोटा निवाड;
बोलविले बोलें बोल, धनी विठ्ठल सन्निध;
तरी मनीं नाहीं शंका, बळें एका स्वामीच्या;
तुका ह्मणे नये आह्मां, पुढें कामा गबाळ.

७७

आह्मां घरीं धन शब्दांचींच रत्नें, शब्दांचींच वस्त्रें यत्न करूं;
शब्दचि आमुच्या जीवाचें जीवन, शब्दें वांटूं धन जनलोकां;
तुका ह्मणे पहा शब्दचि हा देव, शब्देंचि गौरव पूजा करूं.

७८

आह्मी वैकुंठवासी, आलों याचि कारणासी,

बोलिले जें ऋषि, साच भावें वर्ताया;
झाडूं संतांचे मारग, आडरानीं भरलें जग,
उच्छिष्टाचा भाग, शेष उरलें तें सेवूं;
अर्थें लोपलीं पुराणें, नाश केला शब्दज्ञानें,
विषयलोभीं मनें, साधनें बुडविलीं;
पिटूं भक्तीचा डांगोरा, कळिकाळासी दरारा,
तुका ह्मणे करा, जयजयकार आनंदें.

७९

सांठविला वाण, पैस घातला दुकान;
जें ज्या पाहिजे जे काळीं, आहे सिद्धचि जवळी;
निवडिलें साचें, उत्तममध्यम कनिष्ठाचें;
तुका बैसला दुकानीं, दावी मोलाऐसी वाणी.

८०

दु:ख वाटे ऐसी ऐकोनियां गोष्टी, जेणें घडे तुटी तुझ्या पायीं;
येतों कळवळा देखोनियां घात, करितों फजित नायकती;
काय करूं देवा?- ऐसी नाहीं शक्ति, दंडुनी पुढती वाटे लावूं;
तुका ह्मणे मज दावूं नको ऐसे, दृष्टीपुढें पिसे पांडुरंगा.

८१

बोलविसी माझें मुख, परी या जना वाटे दु:ख;
जया जयाची आवडी, तयालागीं ते चरफडी;
कठीण देतां काढा, जल्पे रोगी मेळवी दाढा;
खाऊं नये तेंचि मागे, निवारितां रडों लागे;
वैद्या भीड काय, अतिल्याई जीवें जाय;
नये भीडा सांगों आन, पथ्य औषधा कारण;
धन माया पुत्र दारा, हें तों आवडी नरका थारा;

तुका म्हणे यात, आवडे तें करा मात.

८२

माझा आता लोक सुखें निंदा करूं, म्हणती विचारू सांडियेला;
कारण होय तो करावा विचार, काय भीड भार करूं देवा?
तुका म्हणे काय करूं तापनिक? - जनाचार सुख नासिवंत.

८३

शब्दजानो येऊ नेदी दृष्टीपुढें, छळवादी कुडे अभक्त ते,
जळो तें जाणीव, जळो त्यांचे दंभ, जळो त्यांचे तोंड दुर्जनाचें;
तुका म्हणे येतां दाटूनि छळाया, त्यांच्या बोडूं डोया, न धरूं भीड!
न बजतां घरा, आह्मी कोणाच्या दातारा,
कां हें छळूं येतां लोक, दाट बळेंचि कंटक?
नाहीं आह्मी खात, कांहीं कोणाचें लागत!
कळे तैसी सेवा, तुका म्हणे करूं देवा.

८५

आह्मां गांजो जन, तरि कां मेला नारायण?
झालो पोरटीं निढळें, ठाव नाहीं बुड आळें;
आह्मी जनां भ्यावें, तरि कां न लाजिजे देवें?
तुका म्हणे देश, झाला देवाविण ओस.

८६

अवघ्या कोल्ह्यांचें वर्म अंडीं, धरितां तोंडीं खोळ पडे;
भुंकूं नका भुंकूं नका, आला तुका विष्णुदास;
कवणें ठायीं सादर व्हावें, नाहीं ठावें गाढवा;
दुर्जनासी पंचानन, तुका रजरेणु संतांचा.

८७

नका धरूं कोणी, राग बचनाचा मनीं;
येथें बहुतांचें हित, शुद्ध करोनि राखा चित्त;
नाहीं केली निंदा, आह्मी दूषिलेंसे भेदा;
तुका म्हणे मज, येणेंविण काय काज?

८८

कोणी निंदा कोणी बंदा, आह्मां स्वहिताचा धंदा;
काय तुह्मांसी गरज? आह्मी भजूं पंढरिराज;
तुह्मांसारिखें चालावें, तेव्हां स्वहिता मुकावें;
तुका म्हणे हो कां कांही, गळ दिला विठ्ठलपायीं.

८९

निंदक तो परउपकारी, काय वर्णूं त्याची थोरी,
जो रजकाहूनि भला परि, सर्व गुणें आगळा;
नेघे मोल, धुतो फुका, पाप वरच्यावरी देखा,
करीतसे साधका, शुद्ध सर ते तिहीं लोकीं;
मुखसंवदणी सांगातें, अवघें सांठविलें तेथें,
जिव्हा साधण निरुतें, दोष काढी जन्माचे;
तया ठाव यमपुरीं, वास करणें अघोरीं,
त्यासी दंडण करी, तुका म्हणे न्हाणी ते.

तुकोबाचें अभंगांतील नांव काढून सालोमालो यांनीं आपलें नांव घातलें त्याबद्दल निषेध.

९०

सालोमालो हरिचा दास, ह्मणउन केला अवघा नास;
अवघें बच मंगळ केलें, ह्मणती एकाचें आपुलें;

मोडुनी संतांचीं वचनें, करिती आपणा भूषणें;
तुका ह्मणे कवी, जगामधीं रूढ दावी.

९१

कालवूनी विष, केला अमृताचा नास,
ऐशा अभाग्याचा बुद्धि, सत्य लोपी नाहीं शुद्धि;
नाक कापुनि लावी सोनें, कोण अळंकार तेणें?
तुके ह्मणे बावी, मोडूनि मदार बांधावी.

९२

बिकल तेथें विका, माती नांव ठेवूनि बुका;
हा तो निवाड्याचा ठाव, खऱ्याखोट्या निवडी भाव;
गऱ्हवारे हा विधी, पोट वाढविलें चिंधीं;
लावूं जाणे विल्हे, तुका साच आणिक कल्हे.

९३

उष्ट्या पत्रावळी करूनियां गोळा, दाखविती कळा कवित्वाची;
ऐसे जें पातकी तें नरकीं पचती, जोंवरी भ्रमती चंद्रसूर्य;
तुका ह्मणे एका नारायणा ध्याई, वरकडा वाही शोक बसे.

कोरड्या कविता उदकांतून काढणें.

९४

थोर अन्याय केला, तुझा अंत म्यां पाहिला,
जनाचिया बोलासाठीं, चित्त क्षोभविलें;
भागविलासी केला सीण, अधम मी यातीहीन,
झांकूनी लोचन, दिवस तेरा राहिलों;
अवघें घालूनियां कोडें, तान भूकेचें सांकडें,
योगक्षेम पुढें, तुज करणें लागेल;

उदकीं राखिले कागद, चुकविला जनवाद,
तुका ह्मणे ब्रीद, साच केलें आपुलें.

९५

काय जाणे मी पामर, पांडुरंगा तुझा पार,
धरिलीया धीर, काय एक न करिसी?
उतावीळ जालों आधीं, अतिमंद हीनबुद्धि,
परि तूं कृपानिधी, नाहीं केला अव्हेर;
तूं देवांचाही देव, अवघ्या ब्रह्मांडाचा जीव,
आह्मां दासां कींव, कां भाकणें लागली?
तुका ह्मणे विश्वंभरा, मी तों पतितचि खरा,
अन्याय दुसरा, दारीं धरणें बसलों.

९६

तूं माऊलीहून मवाळ, चंद्राहूनी शीतळ,
पाणियाहूनी पातळ, कल्लोळ प्रेमाचा;
देऊं काशाची उपमा, दुजी तुज पुरुषोत्तमा,
ओंवाळूनी नामा, तुझ्यावरूनी टाकिलों;
तुवां केलें रे अमृता, गोड त्याही तूं परता,
पांचा तत्वांचा जनिता, सकळ सत्ता नायक;
कांहीं न बोलोनी आतां, उगाच चरणीं ठेवितों माथा,
तुका ह्मणे पंढरिनाथा, क्षमा करीं अपराध.

९७

कापो कोणी माझी मान, सुखें पीडोत दुर्जन,
तुज होय सीण, तें मी न करीं सर्वथा;
चुकी झाली एक वेळा, मजपासूनी चांडाळा
उभें करोनियां जळां, माजी वह्या राखिल्या;

नाहीं केला का विचार, माझा कोण अधिकार,
समर्थासी भार, नकळे कैसा घालावा;
गेलें होऊनियां मागें, नये बोलों तें वाउगें,
पुढिलिया प्रसंगें, तुका ह्मणे जाणावें.

तुकोबास मंबाजी गोसाव्यानें मारिलें त्याबद्दल देवाजवळ परिहार.

९८

बरवें बरवें केलें, विठोबा बरवें,
पाहोनि अंत क्षमा अंगीं, कांटीवरी मारविलें;
शिव्या गाळी नीत नाहीं, बहु फार विटंबिलें,
तुका ह्मणे क्रोधा हातीं, सोडवूनी घेतलें रे.

९९

न सोडीं न सोडीं न सोडीं, विठोबा चरण न सोडीं;
भलतें जड पडो भारी, जीवावरी आगोज;
शतखंड देह शस्त्रधारी, करितां परी न भीयें,
तुका ह्मणे केली आधीं, दृढ बुद्धि सावध.

एक स्त्री विषयसुखप्राप्तीच्या हेतूनें आली, त्या वेळचे अभंग.

१००

पराविया नारी रखुमाईसमान, हें गेलें नेमून ठायींचेंचि;
जाईं वो तूं माते न करीं सायास, आह्मी विष्णुदास नव्हों तैसे;
न सहावे मज तुझें हें पतन, नको हें वचन दुष्ट बदों;
तुका ह्मणे तुज पाहिजे भ्रतार, तरी कां इतर लोक थोडे?

१०१

सर्वथाही खोटा संग, उपजे भंग मनासी;
बहु रंगें भरलें जन, संपन्नचि अवगुणी;
सेविलिया निष्कामबुद्धि, मदें शुद्धी सांडवी;
त्रासोनियां बोले तुका, आतां लोकां दंडवत.

१०२

न बोलावे ऐसें जनासी उत्तर, करितों विचार बहु वेळां;
कोण पाप आड ठाकतें येऊन? - पालटी तो गुण अंतरींचा;
संसार हातीं सोडवूनि गळां, हे कां अवकळा येती पुढें?
तुका ह्मणे सेवे घडे अंतराय, यास करूं काय पांडुरंगा?

१०३

अवघीं भूतें साम्या आलीं, देखिलीं म्या कैं होतीं;
विश्वास तो खरा मग, पांडुरंगकृपेचा;
माझी कोणी न धरो शंका, हो कां लोकां निर्द्वंद्व;
तुका ह्मणे जें जें भेटे, तें तें वाटे मी ऐसें.

१०४

धोंड्यासवें आदळितां फुटे डोकें, तो तों त्याच्या दुःखें धामेजेना;
इंगळासी सन्निधान अतित्याई, क्षेम देतां काई सुख वाटे;
तुका ह्मणे आह्मांसवें जो रुसला, तयाचा अबोला आकाशासी.

१०५

उपचारासि वाज झालों, नका बोलों यावरी;
असेल तें असो तैसें, भेटीसरिसें नमन;
दुसऱ्यामध्ये कोण मिळे, छंद चाळे बहु मतें;
एकाएकीं आता तुका, लौकिका या बाहेरी.

१०६

कळेल हें तैसें गाईन मी तुज, जनासवें काज काय माझें ?
करीन मी स्तुती आपुले आवडी, जैसी माझ्या गोडी वाटे जीवा;
होउनि निर्भर नाचेन मी छंदें, आपुल्या आनंदें करूनियां;
काय करूं कळा युक्ती या कुसरी, जाणिवेच्या परी सकळिका;
तुका ह्मणे माझें जयासवें काज, भोळा तो सहज पांडुरंग.

१०७

कोण जाणे कोणा घडे उपासना, कोण या वचनाप्रति पावे;
आतां माझा श्रोता वक्ता तूंचि देवा, करावी ते सेवा तुझीच म्यां;
कुशळ चतुर येथें न सरते, करितील रिते तर्क मतें;
तुका ह्मणे जाले पेणें एके घरीं, मज आणि हरी तुह्मां गांठी.

१०८

देवा आतां आह्मी केला असे ऋणी, आणिकावांचूनि काय गुंता ?
एकाचें सानंव करूं एकनिष्ठ, आणिकांचा बोभाट कामा नये;
बहुतांचें आर्जव केलिया खटपट, नाहीं हा शेवट शुद्ध होत;
पुरता विचार आणोनी मानसीं, अंतरलों सर्वांसी पेईं देखा;
तुका ह्मणे देवा चरणीं असो भाव, तेणें माझा जीव संतोष हा.

१०९

जरी माझी कोणी कापितील मान, तरी नको आन वदों जिव्हे!
सकळां इंद्रियां हे माझी विनंती, नका होऊं परतीं पांडुरंगा;
आणिकांची मात नाइकावी कानीं, आणिक नयनीं न पहावें;
चित्ता तुवां पायीं रहावें अखंडित, होउनि निश्चित एकविध;
चला हात पाय हेंचि काम करा, माझ्या नमस्कारा विठोबासी;
तुका ह्मणे तुह्मां भय काय करी ?- आमुचा कैवारी नारायण.

११०

मना वाटे तैसीं बोलिलों वचनें, केली घीटपणें सलगी देवा;
वाणी नाहीं शुद्ध याति एक ठाव, भक्ति नेणें भाव नाहीं मनीं;
नाहीं जालें ज्ञान पाहिलें अक्षर, मानी जैसें थोर थोरी नाहीं;
नाहीं मनीं लाज धरिली आशंका, नाहीं भ्यालों लोकां चतुरांसी;
चतुरांच्या राया मी तुझें अंकित, जालों शरणागत देवदेवा!
देवा आतां करीं सरतीं वचनें, तुझ्या कृपादानें बोलिलों तीं;
तुझें देणें तुझ्या समर्पूनी पायीं, जालों उतरायी पांडुरंगा!
रंकाहुनि रंक दास मी दासांचें, सामर्थ्य हें कैचें बोलावया;
बोलावया पुरे वाचा माझी कायी, तुका ह्मणे पायीं ठाव द्यावा.

शिवाजी राजे यांनीं अबदागिरी, घोडा,
कारकून पाठविला, त्या वेळचे अभंग-

१११

दिवट्या छत्री घोडे, हें तों बऱ्यांत न पडे;
आतां येथें पंढरिराया, मज गोविसी कासया ?
मान दंभ चेष्टा, हे तो शूकराची विष्ठा!
तुका ह्मणे देवा, माझे सोडवणे धावा.

११२

नावडे जें चित्ता, तेंचि होसी पुरविता;
कां रे पुरविली पाठी ?- माझी केली जीवें साटी;
न करावा संग, वाटे दुरावावें जग;
सेवावा एकांत, वाटे न बोलावी मात;
जन धन तन, वाटे लेखावें वमन;
तुका ह्मणे सत्ता, हातीं तुझ्या पंढरिनाथा.

११३

मुंगी आणि राव, आम्हां सारखाचि जीव;
गेला मोह आणि आशा, कळिकाळाचा हा फांसा;
सोनें आणि माती, आम्हां समान हें चित्तीं;
तुका ह्मणे आलें, घरा वैकुंठ सगळें.

तुकोबांना त्यांच्या स्त्रीचें कठोर भाषण.

११४

मजचि भोवता केला येणें जोग, काय याचा भोग अंतरला;
चालोनियां घरा सर्व सुखें येती, माझी तों फजीती चुकेचिना;
कोणाची बाईल हिंडोनियां बोंडू, संवसारीं काढूं आपदा किती?
काय तरी देऊं तोंडितील पोरें?- मरतों तरी बरें होतें आतां!
काहीं नेदी बाचों धोंविवेलें घर, साखावया ढोर शेण नाहीं;
तुका ह्मणे राड न करितां विचार, वाहूनियां भार कुंथे माथां.

११५

गोणी आलों घरा, ढाणे खाऊं नेदी पोरां;
भरी लोकाची पांटोरी, मेला चोरटा खाणोरी;
खवळलो पिसी, हाता झोंबे जैसी लांसी,
तुका ह्मणे खोटा, राडे संचिताचा सोटा.

११६

न करवे धंदा, आइता तोंडीं पडे लोंढा;
उठोनि तें कुटिनें टाळ, अवघा मांडिला कोल्हाळ!
जिवंतचि मेले, लाजा वाटूनियां प्याले!
संवसाराकडे, न पाहातो ओस पडे;
तळमळती यांच्या रांडा, घालिती जीवा नांवें धोंडा;
तुका ह्मणे बरें झालें, धे नें वाईलें लिहिलें.

तुकोबांचा स्त्रीला उपदेश.

११७

काय करूं आतां माझिया संचिता, तेणें जोवचिन्ता साटी केली;
न ह्मणावे कोणी माझें हें करणें, हुकूम तो येणें देवें केला;
करूनी मोकळा सोडिलों भिकारी, पुरविलो तरी पाठी माझी;
पाणिया भोंपळा जेवावया पानें, लाविलों वो येणें देणें आह्मां;
तुका ह्मणे यासी नाहीं वो करुणा, आहे नागवणा ठावा मज.

११८

नको धरूं आस व्हावें या बाळांस, निर्माण तें त्यांचें त्यास आहे;
आपुला तूं गळा घेईं उगवूनी, चुकवीं जाचणी गर्भवास;
ऐवज देखोनी बांधितील गळा, ह्मणोनी निराळा पळतसें;
देखोनियां त्यांचा अवघड मार, कांपे थरथर जीव माझा;
तुका ह्मणे जरी आहे माझी चाड, तरी करीं वाड चित्त आतां.

११९

भले लोक तुज बहु मानवती, वाढेल या कीर्ति जगामाजी;
ह्मणे मेलीं गुरें भांडीं नेलीं चोरें, नाहीत लेंकुरें झालीं मज;
आस निरसूनी कठिन हें मन, करीं वो समान वज्र तैसें;
किंचित हें सुख टाकीं वो थुंकोनी, पावसील धणी परमानंद;
तुका ह्मणे थोर चुकती सायास, भवबंध पाश तुटोनियां.

१२०

ऐक हें सुख होईल दोघांसी, सोहळे हे ऋषि करिती देव;
जडितविमान बैसविती मानें, गंधर्वांचें गाणें नामघोष;
संत महंत सिद्ध येतील सामोरे, सर्वसुखा पुरे कोड तेथें;
आलिंगूनी लोळों त्यांच्या पायांवरी, जाऊं तेथवरी मायबापें;
तुका ह्मणे तया सुखा वर्णूं काय, जेव्हां बापमाय देखों डोळां.

१२१

सुख हें नावडे आह्मां कोण्या बळें, नेणसी अंधळे जालीशी तूं;
भूक तान कैसी राहिली निश्चळ, खुंटलें चपळ मन ठायीं;
द्रव्य जीवाहूनी आवडे या जना, आह्मांसी पाषाणाहूनी हीन;
सोइरे सज्जन जन आणि वन, अवघें समान काय गुणें ?
तुका ह्मणे आह्मां जवळीच आहे, सुख दुःख साहे पांडुरंग.

१२२

गुरुकृपे मज बोलविलें देवें, होईल तें घ्यावें हित कांहीं;
सत्य देवें माझा केला अंगीकार, आणिक विचार नाहीं आतां;
होई बळकट घालुनियां कास, हाचि उपदेश तुज आतां;
सडा संमार्जन तुळसीवृंदावन, अतीतपूजन ब्राह्मणांचें;
वैष्णवांची दासी होई सर्वभावें, मुखीं नाम घ्यावें विठोबाचें;
पूर्णबोध स्त्रीभ्रतारसंवाद, धन्य जिहीं वाद आइकिला;
तुका ह्मणे आहे पांडुरंगकथा, तरेल जो चित्ता धरील कोणी.

शिवाजीराजाला पत्र.

१२३

विरंचीनें केलें ब्रह्मांड सकळ, तयामाजी खेळ नानायुक्ति;
युक्तीचा बाळक ब्रह्मनिष्ठ ज्ञानी, गुरुभक्ति मनीं विश्वासेंसी;
ऐसा तुझा प्रेमा कळे कांहीं एक, पाहूनियां लेख पत्रिकीचे;
शिव तुझें नाम ठेविलें पवित्र, छत्रपति सूत्र विश्वाचें कीं;
व्रत नेम तप ध्यानयोग कळा, करूनी मोकळा झालासि तूं;
हा हेत लागला आमुचिये भेटी, पत्रामाजी गोष्टी हेचि थोर;
याचें हें उत्तर ऐक ब्र भूपती! लिहिली विनंती हेताची हे;
अरण्यवासी आह्मी फिरों उदासीन, दर्शनही हीन अमंगळ;
वस्त्रविण काया झालीसे मळीन, अन्नरहित हीन फळाहारी;

रोडके हात पाय दिसे अवकळा, काय तो सोहळा दर्शनाचा ?
तुका ह्मणे माझी विनंती सलगीची, वार्ता हे भेटीची करूं नका!

१२४

तुह्मांपाशीं आह्मी येऊनियां काय ?- वृथा सीण आहे चालण्याचा;
मागावें हें अन्न तरी भिक्षा थोर, वस्त्रासी हे भार चिंध्या बिदीं;
निद्रेसी आसन उत्तम पाषाण, वरी आवरण आकाशाचें;
तेथें काय करणें कवणाची आस ?- वायां होय नाश आयुष्याचा;
राजगृहा यावें मानाचिये आसे, तेथें काय वसे समाधान ?
रायाचिये घरी भाग्यवंता मान, इतरां सामान्यां मान नाहीं!
देखोनियां वस्त्रेभूषणांचे जन, तात्काळ मरण येतें मज;
ऐकोनिया मानाला उदासता जरी, तरी आह्मां हरि उपेक्षीना;
आतां हेंचि तुह्मां सांगणें कौतुक, भिक्षे ऐसें सुख नाहीं नाहीं!
तप व्रत याग महा भले जन, आशाबद्ध हीन वर्ततातीं;
तुका ह्मणे तुह्मी श्रीमंत मानाचे, पूर्वीच दैवाचे हरिभक्त.

१२५

ऐसी माझी वाणी दीनरूप पाहे, हे त्या करुणा आहे ह्रदयस्थाची;
नहों कींविलवाणें नाहीं आहों दीन, सर्वदा शरण पांडुरंगीं;
पांडुरंग आह्मां पाळिता पोसिता, आणिकांची कथा काय तेथें ?
तुझी भेट घेणें काय हें मागणें ?- आशेचें हें शून्य केलें आह्मीं;
निराशेचा गाव दिधला आह्मांशी, प्रवृत्तिभागासी सांडियेलें;
पतिव्रतेचें हें मन पति भेटो, तैसें आह्मी विठोमाजी नांदों;
विश्व हें विठ्ठल, नाहीं दुजें कांहीं, देखणे तुझेंहि तयामाजी;
तुजही विठ्ठल ऐसेंचि वाटलें, परि एक आलें आडवें हें;
सद्गुरु श्रीरामदासाचे भूषण, तेथें घालों मन चळों नको;
बहुता ठायीं वृत्ति चावळली जेव्हां, रामदास्य तेव्हां घडे कैसें ?
तुका ह्मणे बापा चातुर्यसागरा, भक्तिभाव तारा भाविकांसी.

१२६

आतां एक योग साधावा हा नीट, मल्याचा तो वीट मानूं नये;
जेणें योगें तुम्हा घडो पाहे दोष, ऐसा हा सायास करूं नये;
निंदक दुर्जन संग्रही असती, त्यांची युक्ति चित्तीं आणूं नका;
परदळाचे कोण राज्याचे रक्षक, विवेका विवेक पाहोनियां;
सांगणें नलगे, सर्वज्ञ तूं राजा, अनाथांच्या काजा साह्य व्हावें;
हेंचि ऐकोनिया चित्त समाधान, आणीक दर्शन चाड नाहीं;
घेऊनियां भेटी कोण हा संतोष? आयुष्याचे दिस गेले गेले;
एकदोनी कर्म जाणोनियां वर्म, आपुलिया धर्म राहूं आतां;
कल्याणकारक अर्थ याचा एक, सर्वां भूतीं देव एक आत्मा;
आत्मारामी मन ठेऊनियां राहें, रामदासीं पाहें आपणांयी;
तुका म्हणे राया धन्य जन्म झाला, त्रैलोकीं हे ख्याति कीर्ति तुझी.

१२७

आतां हे विनवणी प्रधान आष्टक, प्रभुसी विवेक समजावा;
प्रतिनिधी मानस्थक चतुर, सात्त्विकाचें घर नुझापाशीं;
राजगुरू धणी लेखनकारक, पत्रीचा विवेक समजावा;
पेशवे, सुरनीस, चिटणीस, डबीर, राजाजा, सुमंत, सेनापति,
भूषण पंडितराय विद्याधन, वैद्यराजा नमन माझें आरे;
पत्राचा हा अर्थ अंतरी जाणोनीं, विवेचोनी श्रवणीं घाला राया;
सात्त्विक प्रेमळ दृष्टान्ताच्या मतें, बोलिलों बहुत कळावया;
यथास्थित निरोप सांगणें हा राया, अर्थ पाहा वायां जाऊं नेदा;
पोटासाठीं बोला गाळूनी अर्थातें, अनर्थकारी तुमतें होईल तेणें;
तुका म्हणे तुम्हां नमन अधिकाऱ्यां, सांगणें तें राया पत्र माझें.

कीर्तनप्रसंगीं परचक्रवेढा पडला त्या वेळचे.

१२८

न देखवे डोळां ऐसा हा आकांत, परपीडा चित्त दुःखी होतें,
काय तुम्हा येथें नसालसें जालें, आम्ही न देखतें पाहिजे हें;
परचक्र कोठें हरिदासांच्या वारें, न देखिजेत देशें राहोनियां;
तुका म्हणे माझी लाजविली सेवा, हीनपणें देवा जिणें जालें.

१२९

भीत नाहीं आतां आपुल्या मरणा, दुःखी होतां जना न देखवे;
आमची तो जाती ऐसी परंपरा, का तुम्ही दातारा नेणां ऐसें?
भजनीं विक्षेप तोचि पैं मरण, न वजावा क्षण एक वायां;
तुका म्हणे नाहीं आत्मनाचा वारा, ते स्थळीं दातारा ठाव मागें.

१३०

सद्गुरुरायें कृपा मज केली, परि नाहीं घडली सेवा कांहीं;
सांपडविलें वाटा जातां गंगास्नाना, मस्तकीं तो जाणा ठेविला कर;
भोजना मागती तूप पावशेर, पडिला विसर स्वप्नामाजीं;
कांहीं कळे उपजला अंतराय, म्हणोनियां काय त्वरा जाली;
राघवचैतन्य केशवचैतन्य, सांगितली खूण माळिकेची;
बाबाजी आपलें सांगितलें नाम, मंत्र दिला रामकृष्णहरि;
माघशुद्ध दशमी पाहूनी गुरुवार, केला अंगीकार तुका म्हणे.

१३१

माझिये मनींचा जाणोनियां भाव, तो करी उपाय गुरुराजा;
आवडीचा मंत्र सांगितला सोपा, जेणें नव्हे गुंफा कांहीं कोठें;
जाती पुढें एक उतरले पार, हा भवसागर साधुसंत;
जाणत्या नेणत्या ज्या जैसी आवडी, उतार सांगडी तापे पेटीं;

तुका ह्मणे मज दावियेला तारू, कृपेचा सागरू पांडुरंगा.

१३२

ऐसों ठावीं वर्मे, तरी सांडवलों भ्रमें;
सुखें नाचतों कीर्तनीं, नाहीं आशंकित मनीं;
ऐसें आलें हाता, बळ तरी गेली चिंता;
सुख येथें झालें तरी, नाहीं आणिकांची उरी;
ऐसें केलें देवें, पुढें कांहींचि न व्हावें;
तुका ह्मणे मन, आतां झालें समाधान.

१३३

रुसलों संसारा, आह्मी आणीक व्यापारा;
ह्मणवुनि केली सांडी, देउनि पडिलों मुरकंडी;
परतेचि ना मागें, मोहो निष्ठुर झालों अंगें;
सापडला देव, तुका ह्मणे केला भेव.

१३४

आतां नव्हे गोड कांहीं करितां संसार, आणीक संचार झाला माजी;
ब्रह्मरसें गेलें भरूनियां अंग, अधील तो रंग पालटला;
रसनेचिये रुची कंठीं नारायण, बैसोनियां मन निवविलें;
तुका ह्मणे आतां बैसलों ठाकप्पी, इच्छेची तें धणी पुरईल.

१३५

दैन्य दुःख आह्मां न येती जवळी, दहन हे होळी होती दोष;
सर्व सुखें येती मानें लोटांगणी, कोण यांसी आणी दृष्टीपुढें?
आमुची आवडी संतसमागम, आणीक त्या नाम विठोबाचें;
आमचें मागणें मागों त्याची सेवा, मोक्षाची निर्दैवा कोणा चाड?
तुका ह्मणे पोटीं सांठविला देव, न्यून तो हा भाव कोण आह्मां?

१३६

जगा काळ खाय, आह्मीं माथां दिले पाय;
नाचों तेथें उभा राहे, जाता व्यंग करी साहे;
हरिच्या गुणें धाला, होता खातचो भुकेला;
तुका ह्मणे हळू, जाला काढत शितळ.

१३७

नाहीं आह्मां शत्रु सासुरें पिशुन, दाटलें हे घन माहियेर!
पाहें तेथें पांडुरंग रखुमाई, सत्याभामा राही जननिया;
लज्जा भय कांहीं आह्मां चिंता नाहीं, सर्व सुखें पायीं बोळंगतीं;
तुका ह्मणे आह्मी सदैवाचीं बाळें, झालों लडिवाळें सकळांचीं.

१३८

बळियाचे अंकित, आह्मी जालों बळिवंत;
लाता हाणोनि संसार, केला षड्डर्मींचा मार;
जन धन तन, केलें तृणाही समान!
तुका ह्मणे आतां, आह्मी मुक्तीचिया माथां.

१३९

अणुरणीयां थोकडा, तुका आकाशाएवढा!
गिळूनी सांडिलें कळिवर, भवभ्रमाचा आकार;
सांडिली त्रिपुटी, दीप उजळला घटीं;
तुका ह्मणे आतां, उरलों उपकारापरता.

१४०

जेथें माझी दृष्टी जाय, तेथें पाय भावीन;
असेन या समाधानें, पूजा मनें करीन;
अवघाच अवघे देसी, सुखरासी संपन्न;

तुका ह्मणे बंधन नाहीं, ऐसे कांहीं ते करूं.

१४१

मृत्युलोकीं आह्मां आवडती परी, नाहीं एका हरिनामेंविण;
विटलें हें चित्त प्रपंचापासूनी, वमन हें मनीं बैसलेंसे;
सोनें रुपें आह्मां मृत्तिकेसमान, माणिकें पाषाण खडे तैसे;
तुका ह्मणे तैशा दिसतील नारी, रिसाचियापरी आह्मांपुढें!

१४२

आह्मी नामाचे धारक, नेणों प्रकार आणीक,
सर्व भावें एक, बिठ्ठलचि प्रमाण;
नलगे जाणावें नेणावें, गावें आनंदें नाचावें,
प्रेमसुख घ्यावें, वैष्णवांचे संगतीं;
भावबळें घालूं कास, लज्जा चिंता दवडूं आस,
पायीं निजध्यास, ह्मणों दास विष्णूचे;
भय नाहीं जन्म घेतां, मोक्षपदा हाणों लाता,
तुका ह्मणे सत्ता, निकट करूं सेवेची.

१४३

आह्मी सदैव सुडके, जवळी येतां चोर धाके,
जाऊं पुढी भिके, कुतरीं घर राखती;
नांदणूक ऐसी सांगा, नाहीं तरी वायां भागा,
थोरपण अंगा, तरी ऐसें आणावें;
अक्षय साचार, केलें सायासांनीं घर,
एरंडसिंहार, दुजा भार न साहती;
धन कण घरोघरीं, पोट भरे भिकेवरी,
जतन तीं करी, कोण गुरें वासरें;
जाली सकळ निश्चिंती, भांडवल शेण माती,
झळझळित भिंती, वृंदावनें तुळसीचीं;
तुका ह्मणे देवा, अवघा निरसिला हेवा,
कुटंबाची सेवा, तोंचि करी आमुच्या.

१४४

काय मानावें कवणासी, त्यासी मानी तो मजपासीं;
जरी मानों पद इंद्राचें, तरी शाश्वत नाहीं त्याचें;
जरी मानों ध्रुवपद, तरी त्यासी येथील छंद;
स्वर्गभोग मानों पूर्ण, पुण्य सरल्या मानुतां येणें;
आयुष्य मानों चिरंजीव, जीवा मरण नाहीं स्वभावें;
तुका ह्मणे एक मानें, एकपणा नाहीं भंग.

१४५

जरा कर्णमूळीं सांगों आली गोष्टी, मृत्याचिये भेटी जवळी आली;
आतां माझ्या मना होईं सावधान, ॐ पुण्याची जाण कार्यसिद्धि;
शेवटील घडी बुडतां लगे वेळ, साधावा तो काळ जवळी आला;
तुका ह्मणे चिंतीं कुळींची देवता, वारावा भोंवता शब्द मिथ्या.

१४६

आह्मी तरी आस, झालों टाकोनी उदास;
आतां कोण भय धरी, पुढें मरणाचें हरी?
भलते ठायीं पडो, देह तुरंगीं हा चढो;
तुमचे तुह्मांपाशी, आह्मी आहों जैसीं तैसीं;
गेले मानामान, सुखदुःखांचें खंडन;
तुका ह्मणे चित्तीं, नाहीं बागवीत खंती.

१४७

गळित झाली काया, हेंचि ललित पंढरिराया;
आलें अवसानापासीं, रूप राहिलें मानसीं;
वाइला कळस, तेथें स्थिरावला रस;

तुका ह्मणे बंधन नाहीं, ऐसे कांहीं ते करूं.

१४१

मृत्युलोकीं आह्मां आवडती परी, नाहीं एका हरिनामेविण;
विटलें हें चित्त प्रपंचापासूनी, वमन हें मनीं बैसलेंसे;
सोनें रूपें आह्मां मृत्तिकेसमान, माणिकें पाषाण खडे तैसे;
तुका ह्मणे तैशा दिसतील नारी, रिसाचियापरी आह्मांपुढें!

१४२

आह्मी नामाचे धारक, नेणों प्रकार आणीक,
सर्व भावें एक, विठ्ठलचि प्रमाण;
नलगे जाणावें नेणावें, गावें आनंदें नाचावें,
प्रेमसुख घ्यावें, वैष्णवाचे संगतीं;
भाववळें घालूं कास, लज्जा चिंता दवडूं आस,
पायीं निजध्यास, ह्मणों दास विष्णूचे;
भय नाहीं जन्म घेतां, मोक्षपदा हाणों लाता,
तुका ह्मणे सत्ता, निकट करूं सेवेची.

१४३

आह्मी सदैव सुडके, जवळी येतां चोर धाके,
जाऊं पुढीं भिके, कुतरीं घर राखती;
नांदणूक ऐसी सांगा, नाहीं तरी वायां भागा,
थोरपण अंगा, तरी ऐसें आणावें;
अक्षय साचार, केलें सायासांनीं घर,
एरंडसिंहार, दुजा भार न साहती;
धन कण घरोघरीं, पोट भरे भिकेवरी,
जतन तीं करी, कोण गुरें वासरें;
जाली सकळ निश्चिंती, भांडवल शेण माती,
झळझळित भिंती, वृंदावनें तुळसीचीं;
तुका ह्मणे देवा, अवघा निरसविला हेवा,
कुटुंबाची सेवा, तोचि करी आमुच्या.

१४४

काय मागावें कवणासीं, ज्यासी मागों तो मजपासीं;
जरी मागों पद इंद्राचें, तरी शाश्वत नाहीं त्याचें;
जरी मागों ध्रुवपद, तरी त्यासी येथील छंद;
स्वर्गभोग मागों पूर्ण, पुण्य सरल्या मागुता येणें;
आयुष्य मागों चिरंजीव, जीवा मरण नाहीं स्वभावें;
तुका ह्मणे एक मागें, एकपणा नाहीं भंग.

१४५

जरा कर्णमुळीं सांगों आली गोष्टी, मृत्याचिये भेटी जवळी आली;
आतां माझ्या मना होईं सावधान, ॐ पुण्याची जाण कार्यसिद्धि;
शेवटील घडी बुडतां लगे वेळ, साधावा तो काळ जवळी आला;
तुका ह्मणे चिंतीं कुळींची देवता, वारावा भोवता शब्द मिथ्या.

१४६

आह्मी तरी आस, झालों टाकोनी उदास;
आतां कोण भय धरी, पुढें मरणाचें हरी?
भलते ठायीं पडो, देह तुरंगीं हा चढो;
तुमचे तुह्मांपाशीं, आह्मी आहों जैसीं तैसीं;
गेले मानामान, सुखदुःखांचें खंडन;
तुका ह्मणे चित्तीं, नाहीं वागवीत खंती.

१४७

गळित झाली काया, हेंचि ललित पंढरिराया;
आलें अवसानापासीं, रूप राहिलें मानसीं;
वाइला कळस, तेथें स्थिरावला रस;

तुका ह्मणे गोड झालें, नारायणीं पोट धालें.

१४८

संसाराचे अंगीं अवघींच व्यसनें, आह्मी या कीर्तनें शुद्ध जालों;
आतां हें सोंवळें जालें त्रिभुवन, विषम धोऊन सांडियेलें;
ब्रह्मपुरी वास करणें अखंड, न देखिजे तोंड विटाळाचें;
तुका ह्मणे आह्मां एकांताचा वास, ब्रह्मीं ब्रह्मरस सेवूं सदा.

१४९

न देखिजे ऐसें केलें, या विठ्ठलें दुःखासी;
कृपेचिये सिंहासनीं, अधिष्ठानीं बैसविलें;
वाजता तो नलगे वारा, क्षीरसागराशयनीं;
तुका ह्मणे अवघे ठायीं, गज पायीं राखिलें.

१५०

रज्जुसर्पाकार, भासयेलें जगडंबर;
ह्मणोनी आठवितों पाय, घेतों आलाय बलाय;
दृश्य द्रुमाकार लाणी, केलों सर्वस्वासी धणी;
तुकीं तुकला तुका, विश्वीं भरोनी उरला लोकां.

१५१

चोंटवीन लाळ ब्रह्मज्ञान्या हातीं, मुक्तां आत्मस्थिति सांडवीन;
ब्रह्मभूत काया होतसे कीर्तनीं, भाग्य तरी ऋणी देवाऐसा;
तीर्थधामकासी आणीन आळस, कडु स्वर्गवास करिन भोग;
सांडवीन तपोनिधा अभिमान, यज्ञ आणि दान लाजवीन;
भक्तिभाग्यप्रेमा साधिन पुरुषार्थ, ब्रह्मींचा जो अर्थ निजठेवा;
धन्य ह्मणवीन इह लोकीं लोकां, भाग्य आह्मी तुका देखियेला.

१५२

अवघियांच्या आलों मुळें, एका वेळे न्यावया;
सिद्ध व्हावें सिद्ध व्हावें, आधीं ठावें करितों;
जोंवरी ते घटिका दुरी, आहे उरी तो काळ;
मंगळाचे वेळे उभे, असों शोभे सावध;
अवघियांचा योग घडे, तरी जोडे श्लाघ्यता;
तुका ह्मणे पाहें वाट, बहु आट करूनी.

१५३

चिन्हें उमटती अंगीं, शकुनाजोगीं उत्तम;
आठवला मायबाप, येईल काय मूळ नेणों;
उत्कंठित झालें मन, तेचि खुण तेथींची;
तुका ह्मणे कामा वारीं, आळस घरीं करमेना.

१५४

पैल आले हरि, शंख चक्र शोभे करीं;
गरुड येतो फडत्कारें, ना भी ना भी ह्मणे त्वरें;
मुगुट कुंडलांच्या दीप्ति, तेजें लोपला गभस्ति;
मेघश्यामवर्ण हरि, मूर्ति डोळस साजिरी;
चतुर्भुज वैजयंती, गळां माळ हे रुळती;
पीतांबर झळके कैसा, उजळल्या दाही दिशा;
तुका झालासे संतुष्ट, घरा आलें वैकुंठपीठ.

१५५

चला जाऊं रे सामोरे, पुढें भेटों विठ्ठल धुरे;
तुका आनंदला मनीं, कैसा जातो लोटांगणीं;
फेडावया धणी, प्रेमसुखाची आजी;
पुढें आले कृपावंत, मायबाप साधुसंत;
तुका आळंगिला बाहीं, ठेविला विठोबाचे पायीं.

१५६

सकळही माझी बोळवण करा, परतोनी घरा जावें तुह्मीं;
कर्मधर्मे तुह्मां असावें कल्याण, घ्या माझें वचन आशीर्वाद;

वाढवूनी दिलों एकाचिये हातीं, सकळ निश्चिंती झालों तेथें;
आतां मज जाणें प्राणेश्वरासवें, मी माझिया भावें अनुसरलों;
वाढवितां लोभ होईल उशीर, अवघींच स्थिर करा ठायीं;
धर्म अर्थ काम झाला एक ठायीं, मेळविला जिहीं होता हात;
तुका ह्मणे आतां जालों हेंचि भेटी, उरल्या त्या गोष्टी बोलावया.

१५७

आह्मी जातों आपुल्या गांवा, आमचा रामराम घ्यावा;
तुमची आमची हेंचि भेटी, येथूनियां जन्मतुटी;
आतां असों द्यावी दया, तुमच्या लागतसें पायां;
येतां निजधामीं कोणी, विठ्ठल विठ्ठल बोला वाणी;
रामकृष्ण मुखीं बोला, तुका जातो वैकुंठाला.

१५८

ऐका ऐका भाविकजन, कोण कोण व्हाल ते;
नाक्किकांचा टाका संग, पांडुरंग स्मरा हो;
नका शोधूं मतांतरें, नुमनें खरें बुडाल;
कलीमध्यें दास तुका, जातो लोकां सांगत.

१५९

तुका उतरला तुकीं, नवल जालें तिहीं लोकीं;
नित्य करितों कीर्तन, हेंचि माझें अनुष्ठान;
तुका बैसला विमानीं, संत पाहाती लोचनीं;
देव भावाचा भुकेला, तुका वैकुंठासी नेला.

१६०

मुसळाचें धनु नव्हे ही सर्वथा, पाषाण पिळितां रस कैंचा ?
वांझे बाळा जैसें दूध नाहीं स्तनीं, गारा त्या आधणीं न सीजती;
नवखंड पृथ्वी पिके मृगजळें, डोंगर भेटे बळें असमानासी;
नश्वर देह तैसें तेव्हां होय ब्रह्म, तुका ह्मणे श्रम करुनी काय ?

मंडल दुसरे

महाराजांची वृत्ती

१६१

बळें बाह्यात्कारें संपादिलें सोंग, नाहीं जाला त्याग अंतरींचा;
ऐसें येतें नित्य माझ्या अनुभवा, मनासी हा ठावा समाचार;
जागृतीचा नाहीं अनुभव स्वप्नीं, जातों विसरूनी सकळ हें;
प्रपंचाबाहेरी नाहीं आलें चित्त, केले करी नित्य वेवसाय;
तुका ह्मणे मज मोरप्याची परी, झालें सोंग वरी आंत तैसें.

१६२

ह्मणवितों दास तें नाहीं करणी, आंत बरी दोन्ही भिन्न भाव;
गातों नाचतों तें दाखवितों जना, प्रेम नारायणा नाहीं अंगीं;
पाविजे तें वर्म न कळेचि कांहीं, बुडालों या डोहीं दंभाचिया;
भांडवल काळें हातोहातीं नेलें, माप या लागलें आयुष्यासी;
तुका ह्मणे वांयां गेलों ऐसा दिसें, होईल या हांसें लौकिकाचें.

१६३

कपट कांहीं एक, नेणें भुलवायाचें लोक;
तुमचें करितों कीर्तन, गातों उत्तम ते गुण;
दाऊं नेणें जडीबुटी, चमत्कार उठाउठी;
नाहीं शिष्यशाखा, सांगों अयाचित लोकां;
नव्हें मठपति, नाहीं चाहुरांची वृत्ति;
नाहीं देवार्चन, असे मांडिलें दुकान;
नाहीं वेताळ प्रसन्न, कांहीं सांगों खाणखूण;

नव्हे पुराणिक, करणें सांगणें आणीक;
नेणें वाद घटा पटा, करितां पंडित करंटा;
नाहीं जाळींत भणदी, उदो ह्मणोनि आनंदी;
नाही हालवीत माळ, भोंवतें मेळवुनि गाबाळ;
आगमींचे कुडें नेणें, स्तंभन मोहन उच्चाटणें;
नव्हे याच्या ऐसा, तुका निरयवासी पिसा.

१६४

आपुला विचार करीन जीवाशीं, काय या जनाशीं चाड मज?
आपुलें स्वहित जाणती सकळ, निरोधितां बळ दु:ख वाटे;
आइको नाइको कथा कोणीतरी, जाऊनियां घरीं निजों सुखें;
माझी कोण वोज झाला हा शेवट, देखोनियां वाट आणिकां लावूं;
तुका ह्मणे माकूं आपुली करुणा, जयाची वासना तया फळे.

१६५

चित्त ग्वाही तेथें लौकिकाचें काई, स्वहित तें ठायीं आपणापें; .
मनासीं विचार तोचि साच भाव, व्यापक हा देव अंतर्बाहीं;
शुद्ध भाव न लगे सुचावा परिहार, उमटे साचार आणिके ठायीं;
भोगित्यासी काज अंतरींचें गोड, बाहिरल्या चाड नाहीं रंगें;
तुका ह्मणे भाव शुद्ध हें कारण, भाट नारायण होईल त्यांचा.

१६६

आह्मी मेलों तेव्हां देह दिला देवा, आतां करूं सेवा कोणाची मी?
सूत्रधारी जैसा हालवितो कळा, तैसा तो पुतळा नाचे छंदें;
बोलतसें जैसें बोलवितो देव, मज हा संदेह कासयाचा;
पाप पुण्य ज्याचें तोचि जाणे कांहीं, संबंध हा नाहीं आह्मांसवें;
तुका ह्मणे तुह्मी आइका हो मात, आह्मी या अतीत देहाहूनि.

१६७

कार्येंकरूनी करी धंदा, चित्त गोविंदा तुझे पायीं;
ऐशा संकल्पाची संधि, माझे बुद्धि धीर देवा;
कुटुंबाचा तुह्मां भार, मज व्यवहार निमित्य;
तुका ह्मणे करितां काम, ह्रदयीं नाम धरीन.

१६८

यज्ञ भूतांच्या पाळणा, भेद कार्या कारणा;
पावावया उपासना, ब्रह्मस्थानीं प्रस्थान;
एक परी पडिलें भागीं, फळ बीजाचिये अंगीं;
धन्य तोचि जगीं, आदि अंत सांभाळी;
आवश्यक तो शेवट, मागें अवघी खटपट;
चालों जाणें वाट, ऐसा विरळा एखादा;
तुका होऊनि निराळा, क्षराअक्षरावेगळा;
पाहे निगमकळा, बोले विठ्ठलप्रसादें.

१६९

थुंकोनियां मान, दंभ करितों कीर्तन;
झालों उदासीन देहीं, एकाविण चाड नाहीं;
अर्थ अनर्थ सारिखा, करूनि ठेविला पारिखा;
उपाधिवेगळा, तुका राहिला सोंवळा.

१७०

द्रव्याचा तो आह्मी धरितों विटाळ, तया पाठीं काळ लाग करी;
करोनियां हेंचि राहिलों जीवन, एक नारायण नाम ऐसें;
तुका ह्मणे हेंचि करूनि जतन, आलियाहीं दान याचकासी.

१७१

चवदा भुवनें जयाचिये पोटीं, तोचि आह्मीं कंठीं सांठविला;
काय एक उणें आमुचिये घरीं, वोळंगती द्वारीं रिद्धिसिद्धी;
असुर जयानें घातले तोरडीं, तो आह्मांसि जोडी कर दोन्ही;
रूप नाहीं रेखा जयासीं आकार, आह्मीं तों साकार भक्तीं केला;
अनंत ब्रह्मांडें जयाचिये अंगीं, समान तो मुंगी आह्मांसाठीं;
तुका ह्मणे आह्मी देवाहूनि बळी, जालों हें निराळी ठेवुनि आशा.

१७२

दुध दहीं ताक पशूचें पाळण, त्यामध्यें कारण घृतसार;
हेंचि वर्म आह्मां भाविकांचे हातीं, ह्मणऊनि चित्तीं धरिला राम;
लोहो कफ गारा अग्नीचिया काजें, येऱ्हवीं तें ओझें कोण वाहे?
तुका ह्मणे खोरीं पाहारा जतन, जोंवरी हें धन हातीं लागे.

१७३

तोच हीं क्षुल्लकें सखीं सहोदरें, नाहीं विश्वंभरें वोळखी तों;
नारायण विश्वंभर विश्वपिता, प्रमाण तो होतां, सकळ मिथ्या;
रवि नुगवे तों दीपिकांचें काज, प्रकाशें तें तेज सहज लोपे;
तुका ह्मणे देहासंबंध संचितें, कारण निरुतें नारायणीं.

१७४

आतां येथें झाली जीवासवें साटी, होतें तैसें पोटीं फळ आलें;
आतां धरिले ते न सोडीं चरण, सांपडलें धन निज ठेवा;
आतां हा आळस असो परता दूरी, नेदावी ते उरी उरों कांहीं;
आतां याचा मज न व्हावा विसर, भरोनि अंतर राहो रूप;
आतां लोकलाज नयो येथें आड, बहु झालें गोड ब्रह्मरस;
तुका ह्मणे आतां जन्म हा सफळ, अंतरीं गोपाळ स्थिरावला.

१७५

आह्मां हरिच्या दासां कांहीं, भय नाहीं त्रैलोकीं
देव उभा मागेंपुढें, उगवी कोडें संकट;
जैसा केला तैसा होय, धांवे सोय धरोनी;
तुका ह्मणे असों सुखें, गाऊं मुखें विठोबा.

१७६

अनुभवें अनुभव अवघाचि साधिला, तरि स्थिरावला मनु ठायीं;
पिटूनियां मुसे आला अळंकार, दग्ध तें असार होऊनियां;
एकचि उरलें कायावाचामना, आनंद भुवनांमाजी त्रयीं;
तुका ह्मणे आह्मी जिंकिला संसार, होऊनि किंकर विठोबाचे.

१७७

अवघ्या भूतांचें केलें संतर्पण, अवघीच दान दिली भूमि;
अवघाचि काळ दिनरात्रशुद्धी, साधियेली विधी पर्वकाळ;
अवघींच तीर्थें व्रतें केले याग, अवघेंचि सांग झालें कर्म;
अवघेंचि फळ आलें आह्मां हाता, अवघेंचि अनंता समर्पिलें;
तुका ह्मणे आतां बोलों अबोलणें, कायावाचामनें उरलों नाहीं.

१७८

भाग्यवंत आह्मी विष्णुदास जगीं, अभंग प्रसंगीं धैर्यवंत;
नाहीं तें पुरवीत आणुनि जवळी, गाउनि माउली गीत सुखें;
प्रीति अंगीं असे सदा सर्वकाळ, बोळलीं सकळ सुखें ठायीं;
आपुल्या स्वभावें जैसे जेथें असों, तैसे तेथें दिसों साजिरेचि;
वासनेचा कंद उपडिलें मूळ, दुरितें सकळ निवारिलीं;
तुका ह्मणे भक्तजनांची माऊली, करील साउली विठ्ठल आह्मां.

१७१

चवदा भुवनें जयाचिये पोटीं, तोचि आह्मी कंठीं सांठविला;
काय एक उणें आमुचिये घरीं, बोळंगती द्वारीं रिद्धिसिद्धी;
असुर जयानें घातले तोरडीं, तो आह्मांसि जोडी कर दोन्ही;
रूप नाहीं रेखा जयासों आकार, आह्मीं तों साकार भक्तीं केला;
अनंत ब्रह्मांडें जयाचिये अंगीं, समान तो मुंगी आह्मांसाठीं;
तुका ह्मणे आह्मी देवाहूनि बळी, जालों हें निराळी ठेवुनि आशा.

१७२

दुध दहीं ताक पशूचें पाळण, त्यामध्यें कारण घृतसार;
हेंचि वर्म आह्मां भाविकांचे हातीं, ह्मणऊनि चित्तीं धरिला राम;
लोहो कफ गारा अन्नोचिया काजें, येऱ्हवीं तें ओझें कोण वाहे?
तुका ह्मणे खोरी पाहारा जतन, जोंवरी हें धन हातीं लागे.

१७३

तोच हीं क्षुल्लकें सर्वीं सहोदरें, नाहीं विश्वंभरें वोळखी तों;
नारायण विश्वंभर विश्वपिता, प्रमाण तो होतां, सकळ मिथ्या;
रवि नुगवे तों दीपिकांचें काज, प्रकाशें तें तेज सहज लोपे;
तुका ह्मणे देहासंबंध संचितें, कारण निरुतें नारायणीं.

१७४

आतां येथें झाली जीवासवें साटी, होतें तैसें पोटीं फळ आलें;
आतां धरिले ते न सोडीं चरण, सांपडलें धन निज ठेवा;
आतां हा आळस असो परता दूरी, नेदावी ते उरी उरों कांहीं;
आतां याचा मज न व्हावा विसर, भरोनि अंतर राहो रूप;
आतां लोकलाज नयो येथें आड, बहु झालें गोड ब्रह्मरस;
तुका ह्मणे आतां जन्म हा सफळ, अंतरीं गोपाळ स्थिरावला.

१७५

आह्मां हरिच्या दासां कांहीं, भय नाहीं त्रैलोकीं।
देव उभा मागेंपुढें, उगवी कोडें संकट;
जैसा केला तैसा होय, धांवे सोय धरोनी;
तुका ह्मणे असों सुखें, गाऊं मुखें विठोबा.

१७६

अनुभवें अनुभव अवघाचि साधिला, तरि स्थिरावला मनु ठायीं;
पिटूनियां मुसे आला अळंकार, दग्ध तें असार होऊनियां;
एकचि उरलें कायावाचामना, आनंद भुवनांमाजी त्रयीं;
तुका ह्मणे आह्मी जिंकिला संसार, होऊनि किंकर विठोबाचे.

१७७

अवघ्या भूतांचें केलें संतर्पण, अवघींच दान दिली भूमि;
अवघाचि काळ दिनरात्रशुद्धी, साधियेलीं विधी पर्वकाळ;
अवघींच तीर्थें व्रतें केले याग, अवघेंचि सांग झालें कर्म;
अवघेंचि फळ आलें आह्मां हाता, अवघेंचि अनंता समर्पिलें;
तुका ह्मणे आतां बोलों अबोलणें, कायावाचामनें उरलों नाहीं.

१७८

भाग्यवंत आह्मी विष्णुदास जगीं, अभंग प्रसंगीं धैर्यवंत;
नाहीं तें पुरवीत आणुनि जवळी, गाउनि माउली गीत सुखें;
प्रीति अंगीं असे सदा सर्वकाळ, बोलली सकळ सुखें ठायीं;
आपुल्या स्वभावें जैसे जेथें असों, तैसे तेथें दिसों साजिरेचि;
वासनेचा कंद उपडिलें मूळ, दुरितें सकळ निवारिली;
तुका ह्मणे भक्तजनांची माउली, करील साउली विठ्ठल आह्मां.

१७९

भूत भविष्य काळीं यावें वर्तमान, हें तों भाग्यहीन त्यांची जोडी;
आह्मीं विष्णुदासीं देव घ्यावा चित्तें, होणार तें होतें प्रारब्धें!
जगरूढीसाठीं घातलें दुकान, जातो नारायण अंतरोनि;
तुका ह्मणे हा हो प्रपंच गाढा, थोरली ते पीडा रिद्धिसिद्धि.

१८०

भूतीं देव ह्मणोनि भेटतो या जना, नाहीं हे भावना नरनारी;
जाणे भाव पांडुरंग अंतरींचा, नलगे द्यावा साचा परिहार;
दयेसाठीं केला उपाधिपसारा, जड जीवा तारा नाव कथा;
तुका ह्मणे नाहीं पडत उपवास, फिरतसे आस धरोनियां.

१८१

भोळे भाविक हे जुनाट चांगलें, होय तैसें केलें भक्तिभावें;
ह्मणऊनि चिंता नाहीं आह्मां दासां, न भ्यों गर्भवासा जन्म घेतां;
आपुलिया इच्छा करूं गदारोळ, भोगूं सर्वकाळ सर्व सुखें;
तुका ह्मणे आह्मा देवाची सांगात, नाहीं विसंबत येरयेरां.

१८२

आतां मी सर्वथा नव्हें गा दुर्बळ, यातिहीनकुळ दैन्यवाणा;
माय रखुमाई पांडुरंग पिता, शुद्ध उभयतां पक्ष दोन्ही;
बापुडा मी नव्हें दुर्बळ ठेंगणा, पांगिला हा कोणा आणिकांसी;
दुष्ट नव्हों आह्मी अभागी अनाथ, आमुचा समर्थ कैवारी हा;
संवसार आह्मां सरला सकळ, लपोनियां काळ ठेला धाकें;
तुका ह्मणे झालों निर्भर मानसीं, जोडलिया रासी सुखाचिया.

१८३

काय उणें मज पांडुरंगा पायीं, रिद्धिसिद्धि ठायीं वोळंगती;

कोण पाहे सुखा नासिवंताकडे, तृष्णेचे बापुडे नव्हों आह्मी;
स्वर्गसुखें आह्मीं केली पावटणी, पापपुण्यें दोन्ही उलंडिलीं;
तुका ह्मणे घरीं आणिलें वैकुंठ, वसविलो पेठ वैष्णवांची.

१८४

काम क्रोध आह्मीं वाहिले विठ्ठलीं, आवडी धरिली पायांसवें;
आतां कोण पाहे मागें परतोनी, गेला हारपोनी देहभाव;
रिद्धिसिद्धि सुखें हाणितल्या लाथा, तेथें या प्राकृता कोण मानी?
तुका ह्मणे आह्मी विठोबाचे दास, करूनि ठेलों ग्रास ब्रह्मांडाचा.

१८५

येथें बोलोनियां काय, व्हावा गुरू तरी जाय;
मज न साहे वांकडे, ये विठ्ठलकथेपुढें;
ऐकोनी मरसी वृथा, जंव आहेसि तूं जिता;
हुरमतीची चाड, तेणें न करावी बडबड;
पुसेल कोणी त्यास, जारे करिं उपदेश;
आह्मी विठ्ठलाचे वीर, फोडूं कळिकाळाचें शीर!
घेऊं पुढती जन्म, वाणूं कीर्त मुखें नाम;
तुका ह्मणे मुक्ती, नाहीं आसचि ये चित्तीं.

१८६

वृक्ष वल्ली आह्मां सोयरीं वनचरें, पक्षीही सुस्वरें आळवीती;
येणें सुखें रुचे एकांताचा वास, नाहीं गुण दोष अंगा येत;
आकाश मंडप पृथिवी आसन, रमे तेथें मन क्रीडा करी;
कंथाकमंडलु देह उपचारा, जाणवितो वारा अवसरु;
हरिकथा भोजन परवडी विस्तार, करोनि प्रकार सेवूं रुची;
तुका ह्मणे होय मनासी संवाद, आपलाचि वाद आपणांसी.

१८७

काळाचेही काळ, आह्मी विठोबाचे लडिवाळ।
करूं सत्ता सर्वा ठायीं, वसौं निकटवासें पायीं।
ऐसी कोणाची वैखरी, वदे आमुचे समोरी।
तुका ह्मणे बाण, हातीं हरिनाम तीक्ष्ण.

१८८

मानामान किती, तुझ्या क्षुल्लका संपत्ती;
जा रे चाळवीं बापुडीं, कोणी धरिती ते गोडी;
रिद्धिसिद्धि देसी, आह्मी चुंभळीं नव्हों तैसी;
तुका ह्मणे ठका, ऐसें नागविलें लोका.

१८९

मज नाहीं तुझ्या ज्ञानाची ते चाड, घेतां वाटे गोड नाम तुझें;
नेणतें लेंकरूं आवडीचें तान्हें, बोलतों वचनें आवडीनें;
भक्ती नेणें कांहीं वैराग्य तें नाहीं, घातला विठाई भार तुज;
तुका ह्मणे नाचें निर्लज्ज होउनि, नाहीं माझे मनीं दुजा भाव.

१९०

देव जाले अवघे जन, गुण दोष हारपले;
बरवें जालें बरवें जालें, चित्त धालें महालाभें;
दर्पणींचे दुसरें भासे, परि तें असे एक तें;
तुका ह्मणे सिंधुभेटी, उदका तुटी वाहाळासी.

१९१

ध्यानीं ध्यातां पंढरिराया, मनासहित पालटे काया;
तेथें बोला कैंची उरी, माझें मीपण झाला हरि;
चित्तचैतन्यीं पाडतां मिठी, दिसे हरिरूप अवघी सृष्टी;

तुका ह्मणे सांगों काय, एकाएकीं हरिखूनिमग्न.

१९२

एक वेळ प्रायश्चित्त, केलें चित्त मुंडण;
अहंकारा नांवें दोष, त्याचें ओस पाडिलें;
अनुतापें स्नानविधि, यज्ञ सिद्धि देहहोम;
जीवशिवा होतां चुका, तेथें तुका विनटला.

१९३

आह्मीं क्षेत्रींचे संन्यासी, देहभरित हर्षाकेशी;
नाहीं केली ऐशी, आशाकामबोहरी;
आले अयाचित अंगा, सहज तें आह्मां भागा;
दाता पांडुरंगा, ऐसी करितां निश्चिंती;
दंड धरिला दंडायमान, मुळीं मुंडिलें मुंडण;
बंदी बंद कौपीन, बहिरवास औठडें;
काळें साधियला काळ, मन करूनि निश्चळ;
लौकिकीं विटाळ, धरूनि असों एकांता;
कार्यकारणाची चाली, वाचावाचत्वें नेमिली;
एका नेमें चाली, स्वरूपींच राहणें;
नव्हे वेशधारी, तुका आहाच वरवरी;
आहे तैसीं बरीं, खंडें निवडितें वेदांची.

१९४

कोहींच मी नव्हें कोणिये गांवींचा, एकटा ठायींचा ठायीं एक;
नाहीं जात कोठें येत फिरोनियां, अवघेंचि वायांविण बोलें;
नाहीं मज कोणी आपलें दुसरें, कोणाचा मी खरें कांहीं नव्हे;
नाहीं आह्मां ज्यावें मरावें लागत, आहों अखंडित जैसे तैसे;
तुका ह्मणे नांव रूप नाहीं आह्मां, वेगळा त्या कर्मा अकर्मासी.

१९५

जेथें देखें तेथें तुझीच पाउलें, विश्व अवघें कोंदाटलें;
रूप गुण नाम अवघा मेघश्याम, वेगळें तें काय उरलें;
जातां लोटांगणीं अवघीच मेदिनी, सकळ देव पाट झालें;
सदा सर्वकाळ सुदिन सुवेळ, चित्त प्रेमें असे घालें;
अवघा आह्मां तूंच झालासी देवा, संसार हेवा काम धंदा;
नलगे जाणें कोठें कांहींच करणें, मुखीं नाम ध्यान सदा;
वाचा बोले ते तुझेचि गुणवाद, मंत्रजप कथा स्तुति;
भोजन सारूं ठायीं फल तांबोल कांहीं, पूजा नैवेद्य तुज होती;
चालतां प्रदक्षिणा निद्रा लोटांगण, दंडवत तुजप्रति;
देखोनि दृष्टी परस्परें गोष्टी, अवघ्या तुझ्या मूर्ति;
जाल्या तीर्थरूप बावी नदू कूप, अवघें गंगाजळ झालें;
महाल मंदिरें माड्या तनघरें, झोपड्या अवघीं देव देवाइलें;
ऐकें कानीं त्या हरिनामध्वनि, नाना शब्द होत जाले;
तुका ह्मणे आह्मी या विठोबाचे दास, सदा प्रेमसुखें धाले;

१९६

झाला प्रेतरूप शरीराचा भाव, लक्षियेला ठाव स्मशानींचा;
रडतीं रात्रदिवस कामक्रोधमाया, ह्मणती हायहाया यमधर्म;
वैराग्याच्या शेणी लागल्या शरीरा, ज्ञानाग्नि भरभरां जीवित्वेंसी;
फिरविला घट फोडिला चरणीं, महावाक्य ध्वनी बोंब जाली;
दिली तिळांजुळी कुळनामरूपासी, शरीर ज्याचें त्यासी समर्पिलें;
तुका ह्मणे रक्षा जाली आपींआप, उजळला दीप गुरुकृपा.

१९७

गोडपणें जैसा गुळ, तैसा देव झाला सकळ;
आतां भजों कवणे परी, देव सबाह्य अंतरीं;

उदकावेगळा, नव्हे तरंग निराळा;
हेम अळंकार नामीं, तुका ह्मणे तैसे आह्मी.

१९८

मऊ मेणाहूनी आह्मी विष्णुदास, कठिण वज्रास भेदूं ऐसे;
मेले जित असों निजोनियां जागे, जो जो जें जें मागे तें तें देऊं,
भले तरी देऊं गांडीची लंगोटी, नाठाळाचे काठी देऊं माथां;
मायबापाहूनी बहु मायावंत, करूं घातपात शत्रुहूनि;
अमृत तें काय गोड आह्मांपुढें, विष तें बापुडें कडू किती।
तुका ह्मणे आह्मी अवघेंचि गोड, जया पुरे कोड त्याचेपरी.

१९९

आमचा स्वदेश, भुवनत्रयामध्यें वास;
मायबापाची लाडकीं, कळों आलें हें लोकिकीं;
नाहीं निपराद, कोणां आह्मांमध्यें भेद;
तुका ह्मणे नाम, अवघें आमचें हें धाम.

मंडल तिसरे

श्रीविठ्ठल आणि त्याची अनन्य भक्ती

२००

आपुला तो देह आह्मां उपेक्षीत, कोठें जाऊं हित सांगों कोणा;
कोण नाहीं दक्ष करितां संसार, आह्मीं हा विचार वमन केला;
नाहीं या धरीत जीवित्वाची चाड, कोठें करूं कोड आणिकांचें;
तुका ह्मणे असों चिंतोनियां देवा, मी माझें हा ठेवा सारूनियां.

२०१

कोणे गांवीं आहे सांगा हा विठ्ठल, जरी ठावा असेल तुह्मां कोणा;
लागतसें पायां येतों लोटांगणीं, मात तरी कोणी सांगा याची;
गुण रूप याचे वाणिती या संतां, मज क्षेम देतां सुख वाटे;
सर्वस्वें हा जीव ठेवीन चरणीं, पांडुरंग कोणी दावी तया;
तुका ह्मणे गाईवत्सां तडातोडी, तैसी जाते घडी एकी मज.

२०२

सुंदर तें ध्यान उभें विटेवरी, कर कटावरी ठेवूनियां;
तुळसीहार गळां कासे पीतांबर, आवडे निरंतर हेंचि ध्यान;
मकर कुंडलें तळपती श्रवणीं, कंठीं कौस्तुभमणि विराजित;
तुका ह्मणे माझें हेंचि सर्व सुख, पाहीन श्रीमुख आवडीनें.

२०३

राहो आतां हेंचि ध्यान, डोळां मन लंपटो;
कोंडकोंडुनि धरीन जीवें, देहभावें पूजीन;

होईल येणें कळसा आलें, स्थिरावलें अंतरीं;
तुका ह्मणे गोजिरिया, विठोबा पायां पडों या.

२०४

पहिली माझी ओंवी ओंवीन जगत्र, गाईन पवित्र पांडुरंग;
दुसरी माझी ओंवी दुजें नाहीं कोठें, जनीं वनीं भेटे पांडुरंग;
तिसरी माझी ओंवी तिला नाहीं ठाव, अवघाचि देव जनीं वनीं;
चवथी माझी ओंवी वैरिलें दळण, गाईन निधान पांडुरंग;
पाचवी माझी ओंवी माझिया माहेरा, गाईन निरंतरा पांडुरंग;
सहावी माझी ओंवी सहाही आटले, गुरुमूर्ति भेटले पांडुरंग;
सातवी माझी ओंवी आठवे वेळोवेळां, बैसलासे डोळां पांडुरंग;
आठवी माझी ओंवी अठ्ठावीस युगें, उभा चंद्रभागे पांडुरंग;
नववी माझी ओंवी सरलें दळण, चुकलें मरण संसारीचें;
दहावी माझी ओंवी दहा अवतारा, न यावें संसारा तुका ह्मणे.

२०५

जनाचिया मना जावें काशियेसी, माझी वाराणसी पांडुरंग।
येथें भागीरथी तेथें भीमरथी, अधिक ह्मणती चंद्रभागा;
तेथें माधवराव येथें यादवराव, जाणोनियां भाव पुंडलिकाचा;
विष्णुपद गया तेचि तेथें आहे, प्रत्यक्ष हें पाहें विटेवरी।
तुका ह्मणे हेचि प्रपंच उद्धरी, आतां पंढरपुरी घडो यात्रा.

२०६

तुझे पाय माझी काशी, कोण जाय माझें काशी?
तुझें रूप तेंचि ध्यान, तेंचि माझें अनुष्ठान;
तुझे चरण तेचि गया, जालें गयावर्जन देहा;
तुका ह्मणे सकळ तीर्थें, तुझे पायीं वसती येथें.

२०७

सकळ तीर्थांहुनि, पंढरी हे मुगुटमणि।
काय सांगों तेथिल शोभा, रमावल्लभ जेथें उभा;
न लभे व्रततीर्थदानीं, तें या विठ्ठलदर्शनीं;
साधु संत गाती नाम, सकळ भूतांचा विश्राम;
तुका ह्मणे स्तुती, करूं काय सांगों किती.

२०८

विठ्ठल आमचें जीवन, आगमनिगमाचें स्थान,
विठ्ठल सिद्धीचें साधन, विठ्ठल ध्यानविसावा;
विठ्ठल कुळीचें दैवत, विठ्ठल वित्त गोत चित्त,
विठ्ठल पुण्य पुरुषार्थ, आवडे मात विठ्ठलाची;
विठ्ठल विस्तारला जनीं, सप्तही पाताळें भरूनी,
विठ्ठल व्यापक त्रिभुवनीं, विठ्ठल मुनिमानसीं;
विठ्ठल जीवाचा जिव्हाळा, विठ्ठल कृपेचा कोंवळा,
विठ्ठल प्रेमाचा पुतळा, लावियेलें चाळा विश्व विठ्ठलें;
विठ्ठल बाप माय चुलता, विठ्ठल भगिनी आणि भ्राता,
विठ्ठलेंविण चाड नाहीं गोता, तुका आतां नाहीं दुसरें.

२०९

विठ्ठल सोयरा सज्जन सांगाती, विठ्ठल हा चित्तीं बैसलासे;
विठ्ठलें हें अंग व्यापिलों हे काया, विठ्ठल हे छाया माझी मज;
बैसला विठ्ठल जिव्हेचिया माथां, न वदे अन्यथा आन दुजें;
सकळां इंद्रियां मन एक प्रधान, तेंही करी ध्यान विठोबाचें;
तुका ह्मणे या विठ्ठलासी आतां, नये विसंबतां माझें मज.

२१०

गोविंदावांचोनी वदे ज्याची वाणी, ह्मवण धाणी पिटपिट ते।

मस्तकें सांडुनि निमफूल गुडघा, घार तो अवघा कावळ्याचा;
अंगभूत ह्मणु पुजिलो वाहाणा, ह्मणतां शहाणा येईल कैसा?
तुका ह्मणे वेश्या सांगे सवाष्णिणी, इतर पुजनी भाव तैसा

२११

पुजीं आणिका देवा न करीं त्याची सेवा, न मनीं या केशवाविण दुजें;
काय उणें जालें मज तयापायीं, तें मी मागों काई कवणासी;
आणिकांची कीर्ति नाइकें न बोलें, चाड या विठ्ठलेंविण नाहीं;
न पाहें लोचनीं श्रीमुखावांचुनि, पंढरी सांडुनि न वजें कोठें;
न करीं कांहीं आस मुक्तीचे सायास, न भी संसारास येतां जातां;
तुका ह्मणे कांहीं व्हावें ऐसें जेथा, नाहीं या केशवाविण दुजें

२१२

नव्हे जाखाई जोखाई, मायराणी मेसाबाई;
बळिया माझा पंढरिराव, जो या देवांचाही देव;
रंडी चंडी शक्ति, मद्यमांसातें भक्षिती;
बहिरव खंडेराव, रोटी सुटीसाठीं देव;
गणोबा विक्राळ, लाडुमोदकांचा काळ;
मुंजा हीसासुरें, हे तों कोण लेखीं पोरें;
वेताळें फेताळें, जळो त्यांचें तोंड काळें;
तुका ह्मणे चित्तीं, धरा रखुमाईचा पती.

२१३

आणीक कोणाचा न करी मी संग, जेणें होय भंग माझ्या चित्ता;
विठ्ठलावांचुनि आणिक जे वाणी, नाइकें मी कानीं आपुलिया;
समाधानासाठीं बोलावी हे मात, परि माझें चित्त नाहीं कोठें;
जिवाहूनि मज तेचि आवडती, आवडे ज्यां चित्तीं पांडुरंग;
तुका ह्मणे माझें तेचि जाणे हित, आणिकांच्या चित्त नेदीं बोला.

२१४

पतिव्रता नेणे आणिकांची स्तुती, सर्वभावें पति ध्यानीं मनीं।
तैसें माझें मन एकविध जालें, नावडे विठ्ठलेविणें दुजें।
सूर्यविकासिनी नेघे चंद्रकळा, गाय ते कोकिळा वसंतेंसीं;
तुका ह्मणे बाळ मातेपुढें नाचे, बोल आणिकांचे नावडती.

२१५

तैसे नव्हों आह्मी विठ्ठलाचे दास, यावें आणिकांस काकुळती;
स्वामिचिया सत्ता ठेवणें सकळ, आला कळिकाळ हाताखालीं;
अंकिताचा असे अभिमान देवा, समर्पूनि हेवा असों पायीं;
तुका ह्मणे आह्मां इच्छेचे खेळणें, कोड नारायणें पुरवावें.

२१६

धरोनि दोन्ही रूपें पाळणें संहार, करी कोप रुद्र दयाळ विष्णु;
जटाजूट एका मुगुट माथां शिरीं, कमळापति गौरीहर एक;
भस्मउद्धळण लक्ष्मीचा भोग, शंकर श्रीरंग उभयरूपी;
वैजयंती माळा वासुगीचा हार, लेणें अळंकार हरिहरा;
कपाळ झोळी एका स्मशानींचा वास, एक जगन्निवास विश्वंभर;
तुका ह्मणे मज उभयरूपीं एक, सारोनि संकल्प शरण आलों.

२१७

हरिहरां भेद, नाहीं करूं नये वाद;
एक एकाचे हृदयी, गोडी साखरेच्या ठायीं;
भेदकासी नाड, एक वेलांटीच आड;
उजवे वामभाग, तुका ह्मणे एक अंग.

२१८

लक्षूनियां योगी पाहाती आभास, तें दिसे आह्मांस दृष्टीपुढें;
कर दोन्ही कटीं राहिलासे उभा, सांवळी हे प्रभा अंगकांती;
व्यापूनि वेगळें राहिलेंसे दुरी, सकळां अंतरीं निर्विकार;
रूप नाहीं रेखा नामही जयासी, आपुल्या मनासीं शिव ध्यान;
अंत नाहीं पार वर्णा नाहीं धार, कुळ याति शिर हस्त पाद;
अचेत चेतलें भक्तींचिया सुखें, आपुल्या कौतुकें तुका ह्मणे.

२१९

बुद्धीचा जनिता लक्ष्मीचा पति, आठवितां चित्तीं काय नव्हे;
आणिकां उपायीं कोण बांटी मन, सुखाचें निधान पांडुरंग;
गीतीं गावों नाचों छंदें वाहों टाळी, वैष्णवांचे मेळीं सुखरूप;
अनंत ब्रह्मांडें एके रोमावळी, आह्मीं केला भोळीं भावें उभा;
लटिका हा केला संवसारसिंधु, मोक्ष खरा बंधु नाहीं पुढें;
तुका ह्मणे ज्याच्या नामाचे अंकित, राहिलों निश्चित त्याच्या पुढें.

२२०

भाग्यवंत ह्मणों तया, शरण गेले पंढरिराया;
तरले तरले हा भरंवसा, नामधारकाचा ठसा;
भुक्तिमुक्तीचें ते स्थळ, भोळे भाविकां निर्मळ;
गाइलें पुराणीं, तुका ह्मणे वेद वाणी.

२२१

माझ्या विठोबाचा कैसा प्रेमभाव, आपणचि देव होय गुरू;
पढियें देहभाव पुरवितो वासना, अंतीं तें आपणापाशीं न्यावें;
मागें पुढें उभा राहे सांभाळीत, आलिया आघात निवारावे;
योगक्षेम त्याचें जाणे जडभारी, वाट दावी करीं धरूनियां;
तुका ह्मणे नाहीं विश्वास ज्या मनीं, पाहावें पुराणीं विचारूनी.

२२२

करूं याची कथा नामाचा गजर, आह्मां संवसार काय करी;

ह्मणवूं हरिचे दास लेऊं ती भूषणें, कांपे तयाभेणें कळिकाळ;
आशा भय लाज आड नये चिंता, ऐसी तया सत्ता समर्थाची;
तुका ह्मणे करूं ऐसियांचा संग, जेणें नव्हे भंग चिंतनाचा.

२२३

विश्वास तो देव, ह्मणुनि धरियेला भाव;
माझी वदवितो वाणी, ज्याणें धरिली धरणी;
जोडिलीं अक्षरें, नव्हती बुद्धीचीं उत्तरें;
नाहीं केली आटी, कांहीं मानदंभासाठीं;
कोणी भाग्यवंत, तयां कळेल उचित;
तुका ह्मणे झरा, आहे मुळींचाचि खरा.

२२४

वेद अनंत बोलिला, अर्थ इतकाची साधिला;
विठोबासी शरण जावें, निजनिष्ठे नाम गावें;
सकळशास्त्रांचा विचार, अंतीं इतकाची निर्धार;
अठरा पुराणीं सिद्धांत, तुका ह्मणे हाचि हेत.

२२५

वेदाचा तो अर्थ आह्मांसीच ठावा, येरांनीं वाहावा भार माथां!
खादल्याची गोडी देखिल्यासी नाहीं, भार धन वाही मजुरीचें!
उत्पत्तिपाळणसंहाराचें निज, जेणें नेलें बीज त्याचे हातीं;
तुका ह्मणे आलें आपणचि फळ हातोहातीं मूळ सांपडलें.

२२६

वोखटा तरी मी विटलों देहासी, पुरे आतां ऐसी जोडी पुन्हां;
कितीं मरमर सोसावी पुढती, राहिलों संगती विठोबाचे;
आतां कोण याचा करील आदर, जावो कळिवर विटंबोनी;
तुका ह्मणे आतां सांडी तेचि सांडी, कोण फिरे लंडी यासी मागें.

२२७

आनंद अद्वय नित्य निरामय, जें कां नित्य ध्येय योगियांचें;
तें हे समचरण साजिरे विटेवरी, पाहा भीमातीरीं विठ्ठलरूप;
पुराणासी वाड श्रुति नेणती पार, तें जालें साकार पुंडलीका;
तुका ह्मणे ज्यातें सनकादिक ध्यात, तें आमुचें कुळदैवत पांडुरंग.

२२८

ह्मणे विठ्ठल ब्रह्म नव्हे, त्याचे बोल नाइकावे!
मग तो हो कां कोणी एक, आदि करोनि ब्रह्मादिक!
नाहीं विठ्ठल जया ठावा, तोही डोळां न पाहावा!
तुका ह्मणे नाहीं, त्याची भीड मज कांहीं!

२२९

विठ्ठलावांचूनि ब्रह्म जें बोलती, वचन तें संतीं मानूं नये!
विठ्ठलावांचूनि जे जे उपासना, अवघाचि जाणा संभ्रम तो!
विठ्ठलावांचूनि सांगतील गोष्टी, वाया ते हिपुटी होत जाणा!
विठ्ठलावांचूनि जें कांहीं जाणती, तितुल्या विपत्ति वाउगीया;
तुका ह्मणे एक विठ्ठलचि खरा, येर तो पसारा वाउगाचि!

२३०

येऊनि संसारीं, मी तों एक जाणें हरी;
नेणें आणिक कांहीं धंदा, नित्य ध्यातसें गोविंदा;
कामक्रोधलोभस्वार्थ, अवघा माझा पंढरीनाथ;
तुका ह्मणे एक, धणी विठ्ठल मी सेवक.

२३१

आतां बाटों नेदीं आपुलें हें मन, न सोडीं चरण विठोबाचे;
दुनियाचा संग लागों नेदीं वारा, आपुल्या शरीरावरूनियां;

धावें धावें आह्मीं देवाच्या सांगातें, मानूनी हेंचि करित आलों;
काय वायां गेलों तो कळे उद्धेन, उभा पांडुरंग मागें पुढें;
तुका ह्मणे प्रेम मनातीं आगळें, येथें भोगूं फळें वैकुंठीचा.

२३२

दुजें खंडे तरी, उरला तो अवघा हरी;
आपणावेगळें, न लगे ठाव धुंडावा;
इतुलें जाणावया जाणा, कोणी तरी मनें मना;
पारधीच्या खुणा, जाणतेंचि साधाव्या;
देह आधीं काय खरा, देहसंबंधपसारा;
बुजगावणें चोरा, रखणसें भासतें;
तुका करी जाणा, नको चाचपूं वाउगा;
आहेसि तूं अंगा, अंगीं डोळे उघडी.

२३३

नये पुसों आज्ञा केली एकसरें, आह्मांसी दुसरें आतां नाहीं;
ज्याचा तो बळिवंत सर्व निवारिता, आह्मां काय चिंता करणें लागे;
बुद्धीचा जनिता विश्वाचा व्यापक, काय नाहीं एक अंगीं तया;
तुका ह्मणे मज होईल वारिता, तरि काय सत्ता नाहीं हातीं.

२३४

शास्त्रांचें जें सार वेदांची जो मूर्ति, तो माझा सांगातीं प्राणसखा;
ह्मणऊनी नाहीं आणिकांचा पांग, सर्व झालें सांग नामें एका;
सगुण निर्गुण ज्याचीं हीं अंगें, तोचि आह्मांसंगें क्रीडा करी;
तुका ह्मणे आह्मी विधीचे जनिते, स्वयंभू आइते केले नव्हों.

२३५

प्रेमसूत्र दोरी, नेतो तिकडे जातो हरी;
मनेंसहित वाचा काया, अवघें दिलें पंढरीराया;

सत्ता सकळ तया हातीं, माझी कोण काकुलती;
तुका ह्मणे ठेवी तैसें, आह्मी राहों त्याचे इच्छे.

२३६

धन्य धन्य सद्गुरुराव, देहीं दाखविला देव;
माझें देहींचें देउळ केलें, आत्मलिंग प्रकाशलें;
पांचां दळें मिळविलीं, त्यानें शिवपूजा केली;
पत्री मनाची वाहिली, एक्या भावें पूजा केली;
त्रिगुणाच्या केल्या वाती, सत्रावीला लाविल्या ज्योती;
पंच गुरु पंचारती, मुक्ताबाई ओंवाळिली;
धन्य धन्य मुक्ताबाई, तुका ह्मणे माझी आई.

२३७

आधीं नाहीं कळों आला हा उपाव, नाहीं तरी काय चुकी होतो?
घालितों पायांसी मिठी एकसरें, नेदीतों दुसरें आड येऊं;
कासया पडतों लटिक्याचे भरीं, नव्हता कां शिरीं भार घेतों?
संसाराचा हाट फिरतो दुकान, भरोवरी धन मेळवितों;
तुका ह्मणे कां हे घेतों गर्भवास, कां या होतों दास कुटुंबाचा.

२३८

देहहि पंढरी आत्मा पांडुरंग, करितसे संग अहर्निशीं;
मन पुंडलीक आंवरूनि धरा, तेणें होय सोयरा आत्माराम;
मेरुचे शिखरीं सत्रावी सुंदरी, देव पंढरपुरीं नांदतसे;
चहूंहि देहाची करुनियां वीट, विटेवरी नीट उभा असे;
तुका ह्मणे लक्ष लक्षूनी अंतरीं, तोचि वारकरी पंढरीचा.

२३९

संग नाहीं जया ठायां, तेथें जावें विरोनियां;
मीठ सागरीं मिळालें, नाहीं परतोनी आलें;

रूपीं रूप व्हाल जरी, चुके जन्ममृत्यु फेरी;
तुका ह्मणे यापरता, आत्मलाभ नाहीं आतां.

२४०

हेंचो अनन्य शरण, येणें भेटे नारायण;
हेंचि ज्ञान भागवतीं, गीता बोले भगवती;
हेंचि आदरिलें संतीं, अरूपांत आनंदिती;
तुका ह्मणे भेदें विण, स्वरूपींच होती लीन.

२४१

सोन्याचे पर्वत करवती पाषाण, अवघे रानोरान कल्पतरू;
परि या दुर्लभ विठोबाचे पाय, तेथें हे उपाय न सरती;
अमृतें सागर भरवती गंगा, ह्मणवेल उगा राहें काळा;
भूत भविष्य कळों येईल वर्तमान, करवती प्रसन्न रिद्धिसिद्धी;
स्थान मान कळों येती योगमुद्रा, नेववेल वारा ब्रह्मांडासी;
तुका ह्मणे मोक्ष राहे ऐलीकडे, इतर बापुडें काय तेथें.

२४२

ॐ तत्सदिति सूत्रांचें सार, कृपेचा सागर पांडुरंग;
हरिः ॐ सहित उदित अनुदित, प्रचुरीश्वरासहित पांडुरंग;
गोत्राह्मणहिता होऊनी निराळे, वेदाचें तें मूळ तुका ह्मणे.

२४३

पाहतां तंव एकला दिसे, कैसा असे व्यापक;
ज्याचे त्याच मिळणी मिळे, तरीं खेळे बहुरूपी;
नांवेचें नेदी अंग, दिसों रंग निवडीना;
तुका ह्मणे पंच ठायीं, हें तों नाहीं सर्वत्र;

२४४

जीवाचें जीवन अमृताची तनु, ब्रह्मांडभूषण नारायण;
सुखाचा सांगात अंतकासी अंत, निजाचा निवांत नारायण;
गोडाचेंही गोड हर्षाचेंही कोड, प्रीतीचाही लाड नारायण;
भावाचा निज भाव नांवाचाही नांव, अवघा पंढरीराव अवतरलासे;
तुका ह्मणे जें हें साराचें हें सार, माझा अंगीकार तेणें केला.

२४५

जयापसोनि सकळ, महीमंडळ जालें;
तो एक पंढरीचा राणा, नये अनुमाना श्रुतीसी;
विवादती जयासाठीं, जगजेठी तो विठ्ठल;
तुका ह्मणे तो आकळ, आहे सकळव्यापक.

२४६

जिकडे पाहे तिकडे उभा, अवघ्या गगनाचा गाभा;
डोळां बैसलें बैसलें, रूप राहोनि संचलें;
न वर्जितां दाही दिशा, जिकडे पाहें तिकडे सरिसा;
तुका ह्मणे समपदीं, उभा विठोंचिये आधीं.

२४७

न मिळो खावया न वाढो संतान, परि हा नारायण कृपा करो;
ऐसी माझी वाचा मज उपदेशी, आणिक लोकांसी हेंच सांगे;
विटंबो शरीर होत कां विपत्ती, परि राहो चित्तीं नारायण;
तुका ह्मणे नाशिवंत हें सकळ, आठवे गोपाळ तेंचि हित.

मंडल चवथे

ईशप्राप्तीचे साधन.

१ ज्ञान.

२४८

नव्हे ब्रह्मज्ञान बोलतां हें सिद्ध, जंव हा आत्मबोध नाहीं चित्तीं,
काय करिसी वायां लटिकाचि पाल्हाळ, श्रम तो केवळ जाणिवेचा;
मीच देव ऐसें सांगासि या लोकां, विषयांच्या सुखा टाकोनियां;
आमृताची गोडी पुढिलां सांगसी, आपण उपवासी मरोनियां;
तुका ह्मणे जरी राहील तळमळ, ब्रह्म तें केवळ सदोदित.

२४९

ब्रह्मज्ञान जरी ऐक दिवशीं कळे, तत्काल हा गळे अभिमान;
अभिमान लागे शुकाचिये पाठीं, व्यासें उफराटी दृष्टि केली;
जनकभेटीसीं पाठविला तेणें, अभिमान नाणें खोटें केलें;
खोटें करूनियां लाविला अभ्यासीं, मेरुशिखरासी शुक गेला;
जाऊनियां तेणें साधिली समाधी, तुका ह्मणे तधीं होतों आह्मी.

२५०

वांझेनें दाविलें गर्‍हवार लक्षण, चिरगुटें घालून वाययाला;
तेवीं शब्दज्ञानी करिती चावटी, ज्ञान पोटासाठी विकूनियां;
बोलाचीच कढी बोलाचाचि भात, जेवूनियां तृप्त कोण झाला?
कागदीं लिहितां नामाची साकर, चाटितां मधुर गोडी नेदी!
तुका ह्मणे जळो जळो ते महंती, नाहीं लाज चित्तीं आठवण.

२५१

व्याल्याविण करी शोभनतांतडी, चार ते गधडी करीतसे;
कासया पाल्हाळ आणीकांचे देखीं, सांगतां नको मुर्खा साखरेसी;
कुंयाच्या ढेंकरें न देवेल पुष्टी, रूप दावी कष्टी मळिण वरी;
तुका ह्मणे अरे वाचाळ हो ऐका, अनुभवेंविण नका वाव घेऊं.

२५२

पिंडपोषकाच्या जळो ज्ञानगोष्टी, झणीं दृष्टिभेटी न हो त्याची;
नाहीं संतचिन्ह उमटलें अंगीं, उपदेशालागीं पात्र झाला;
पोंहों नेणे कासे लाविलो आणिका, ह्मणावें त्या मूर्खा काय आतां;
सिणलें तें गेलें सिणलियापासीं, जाली त्या दोघांसी एक गति;
तुका ह्मणे अहो देवा दीनानाथा, दरूपण आतां नको त्याचें.

२५३

कोडियाचें गोरेपण, तैसें अहंकारी ज्ञान;
त्यासी आतां रिझे कोण, जवळी जातां चिळसवाण;
प्रेतदेहा गौरविलें, तैसें विटंबवाणें झालें;
तुका ह्मणे खाणें विष्टा, तैशा देहबुद्धि चेष्टा.

२५४

माया ब्रह्म ऐसें ह्मणती धर्मठक, आपणासरिसे लोक नागविले;
विषयीं लंपट शिकवी कुविद्या, मनामागें नांद्या होऊनि फिरे;
करूनि खातां पाक जिरे सुरण राई, करितां अतित्याई दुःख पावे;
औषध द्यावया चाळविलें बाळा, दावूनियां गुळा दृष्टीपुढें;
तरावया आधीं शोधा वेद वाणी, वांजट बोलणीं वारा त्यांचीं;
तुका ह्मणे जयां पिंडाचें पाळण, न घडे नारायण भेट तयां.

२५५

भ्रतारअंगसंगें सुखाची वेवस्था, आधीं तों सांगतां नये कोणा,

तथापि सांगणें कुमारिकेपाशीं, ते काय मानसीं सुख मानी;
तैसा आत्मबोध आधीं बोलों नये, बोलासी तो काय सांपडेल;
तथापि सांगणें बहिर्मुखापाशीं, तो काय संतोषासी मूळ होय;
तुका ह्मणे संत सुखाचे विभागी, ब्रह्मानंद जगीं साधुरूपें.

२५६

घरोघरीं अवघें जालें ब्रह्मज्ञान, परि मेळवण बहु माजी,
निरें कोणापाशीं होय एक रज, तरि द्या रे मज दुर्बळासी;
आशा तृष्णा माया कालवूनी दोन्ही, दंभ तो दूरोनी दिसतसे;
काम क्रोध लोभ सिणवी बहुत, मेळवूनि आंत काळकूट;
तुका ह्मणे तेथें कांहीं हाता नये, आयुष्य मोलें जाये वांयांवीण.

२५७

देखीचें तें ज्ञान करावें तें काई, अनुभव नाहीं आपणासी;
इंद्रियांचे गोडी ठकली बुहतें, सोडितां मागुतें आवरेना;
युक्तीचा आहार नीतीचा वेव्हार, वैराग्य तें सार तरावया;
नाव नावलितां घाला घाली वारा, तैसा तो पसारा अहंतेचा;
तुका ह्मणे बुद्धि आपुले अधीन, करी नारायण आतुडे तों.

२५८

लापनिकशब्दें नातुडे हा देव, मनिंचे गुह्य भाव शुद्ध बोला;
अंतरिंचा भेद जाणे परमानंद, जयासी संवाद करणे लागे;
तुका ह्मणे जरी आपुलें स्वहित, तरी करीं चित्त शुद्धभावें.

२५९

गोड नावें क्षीर, परी साकरेचा धीर;
तैसें जाणा ब्रह्मज्ञान, बापुडें तें भक्तिविण;
रुची नेदी अन्न, ज्यांत नसतां लवण;

अंधळ्याचे श्रम, शिकविल्याचेचि नाग;
तुका ह्मणे तारा, नाव नभुऱ्याच्या सारा.

२६०

जळो माझी ऐसी बुद्धी, मज घाली तुजमधीं,
आवडी हे विधि, निषेधींचो चांगली;
तूं स्वामी मी सेवक, उंच पद निंच एक,
ऐसें करावें कौतुक, नको करूं खंडणा;
जळ न खाती जळा, वृक्ष आपुलिया फळा,
भोक्ता निराळा, तेणें गोडी निवडिली;
हिरा शोभला कोंदणें, अळंकारीं मिरवे सोनें,
एक असतां तेणें, काय दुजें जाणावें;
उष्णें छाये सुख वाटे, बाळें माते पान्हा फुटे,
एका एक भेटे, कोण सुख त्या काळीं;
तुका ह्मणे हित, हेंचि मानी माझें चित्त,
नव्हे आतां मुक्त, ऐसा जाला भरंवसा.

२६१

न करीं रे संग राहें रे निश्चळ, लागों नेदी मळ ममतेचा;
या नांवें अद्वैत खरें ब्रह्मज्ञान, अनुभवावांचून बडबड ते;
इंद्रियांचा जय वासनेचा क्षय, संकल्पाही न ये वरी मन;
तुका ह्मणे न ये जाणीव अंतरा, अंतरीं या धारा आनंदाचा.

२ कर्म.

२६२

वृत्ति, भूमि, राज्य, द्रव्य उपार्जिती, जाणा त्या निश्चिती देव नाहीं।
भाडेकरी वाहे पाठीवरी भार, अंतरींचें सार लाभ नाहीं;
देवपूजेवरी ठेवूनियां मन, पाषाण पाषाण पूजी लोभें;
तुका ह्मणे फळ चिंतिती आदरें, लाघव हे चार शिंदळीचे.

२६३

तीळ जाळिले तांदुळ, काम क्रोध तैसेचि खळ;
करि शिणलासी वाउगा, न भजतां पांडुरंगा ?
मानदंभ पोटासाठीं, केली अक्षरांची आटी;
तप करूनि तीर्थाटन, वाढविला अभिमान;
वांटिलें तें धन, केली अहंता जतन;
तुका म्हणे चुकलें वर्म, केला अवघाचि अधर्म.

२६४

यज्ञनिमित्तें शरीरासी बंधन, तृष्णा वांयांविण वाढविली;
नव्हे ते भक्ति परलोकसाधन, विषयांनीं बंधन केलें तुज;
आशा धरूनि फळाची, तीर्थी व्रतीं मुक्ति कैंची;
तुका म्हणे सिणसी वायां, शरण नवजतां पंढरिराया.

२६५

वर्णाश्रम करिसी चोख, तरि तूं पावसी उत्तम लोक;
परि तें तुज नाहीं ठावें, जेणें अंगें ब्रह्म व्हावें;
जरि तूं जालासी पंडित, करिसी शब्दाचें पांडित्य;
गासी तान मान बंध, हाव भाव गीत छंद;
जाणशील तूं स्वतंत्र, आगमोक्त पूजायंत्र;
साधनाच्या ओढाओढी, डोळियांच्या मोडामोडी;
तुका म्हणे देही, संत जाहले विदेही.

२६६

जप करितां राग, आला जवळी तो मांग;
नको भोंवताले जगीं, पाहों जवळी राख अंगीं;
कुध्याची संगती, सदा भोजन पंगती;
तुका म्हणे ब्रह्म, साधी विरहित कर्म.

२६७

तामसाचीं तपें पापाची सिदोरी, तमोगुणें भरी घातलें तें;
राज्यमदा आड सुखाची संपत्ति, उल्लंघूनि जाती निरयगांवा;
इंद्रियें दमिलीं इच्छा जीती जीवीं, नागविती ठायीं नाहीं पुढें;
तुका म्हणे हरिभजनावांचून, करिती तो सीण पाहों नये।

२६८

अज्ञानाची भक्ति इच्छिती संपत्ती, तयाचिये चित्तीं बोध कैंचा ?
अज्ञानाची पूजा कामिक भावना, तयाचिया ध्याना देव कैंचा ?
अज्ञानाचें कर्म फळीं ठेवी मन, निष्काम साधन तया कैंचें ?
अज्ञानाचें ज्ञान विषयावरी ध्यान, ब्रह्म सनातन तया कैंचें ?
तुका म्हणे जळो ऐसियांचे तोंड, अज्ञानाचें बंड वाढविती.

२६९

गोहो यावा गोधा, ऐसे नवस करी आधा;
केलें पुण्य तिचे गांठीं, व्रतें वेची लोभासाठीं;
वाढावें संतान, गृहीं व्हावें धनधान्य;
मागे गारगोटी, परिसाचिये साटोवाटीं;
तुका म्हणे मोल, देऊन घेतला सोमल.

२७०

जें जें व्हावें संकल्पें, तेंचि पुण्य हो पाप;
कारण तें मनापासीं, मेळविल्या मिळे रसीं;
सांडी माडी हाली चाली, राहे तरी भली बोली;
तुका म्हणे सार, नाम जीवनाचें सागर.

२७१

झांकूनियां नेत्र काय जपतोसी, जरी नाहीं मानसीं प्रेमभाव;
रामराम म्हणा उघड मंत्र जाणा, चुकती यातना गर्भवास;

मंत्र यंत्र संच्या करिसी जडीबुटी, तेणें भूतसृष्टी पावसील;
तुका ह्मणे ऐक सुंदर मंत्र एक, भवसिंधुतारक रामनाम.

२७२

दरतें करोनियां तोंड, हांका मारितो प्रचंड;
राग आळवितो नाना, गातो काय तें कळेना;
आशा धरोनि मनीं, कांहीं देईल ह्मणऊनि;
पोटा एकासाठीं, तुका ह्मणे झाले कष्टी.

२७३

शंख करिसी ज्याच्या नांवें, त्याचें तुज नाहीं ठावें,
ऐक सांगतो एका भावें, सांपडे घरीं तें जीवऊनि खावें, रे विठ्ठल!
टिळे माळा करंडी सोंग, धरूनी चाळविलें जग,
पसरी हात नाहीं त्याग, दावी दगड पुजी भग, रे विठ्ठल!
राख लावुनि अंग मळी, वाये ठोके मी एक वळी,
वासनेहातीं बांधवी नळी, त्यासी येऊनी गिळी, रे विठ्ठल।
कोण तें राहडीचें सुख, वरते पाय ह्मरतें मुख,
करवी पीडा भोगवी दुःख, पडे नरकीं परि न कळेचि मूर्ख, रे०
सिकला फाक मारी हांका, रांडा पोरें मेळवी लोकां,
विटंबी शरीर मागे रुका, केलें तें गेलें अवघेंचि फुका, रे०
कळावें जनां मी एक वळी, उभा राहोनी मांडी फळी,
फोडोनी गुडघे कोंपर चोळी, आपला घात करोनी आपणचि तळमळी,
रे विठ्ठल।
फुकट खेळे टकली वाया, धरूनि सोंग बोडक्या डोया,
शिवों नये ती अंतरीं माया, संपादणीविण विटंबिली काया, रे०
धुळी माती कांहीं खेळोंच नका, जवादी चंदन घ्यावा बुका,
आपणा परिमळ आणिकां लोकां, मोलाची महिमा फजिती फुका, रे०
बहुत दुःखी जालिया खेळें, अंगीं बुद्धि नाहीत बळें,
पाठीवरी सोवा तोंड काळें, रसना द्रवे उपस्थाच्या मुळें, रे०

काय सांगतो तें ऐका तुका, मोडा खेळ कांहीं अवघेंच नका,
चला जेवूं आधीं पोटीं लागल्या भुका, घाल्यावरी बरा टाकमटिका, रे.

२७४

धाई अंतरींच्या सुखें, काय बडबड वाचा मुखें?
विधिनिषेध उर फोडी, जंव नाहीं अनुभव गोडी।
वाढे तळमळ उभयतां, नाहीं देखिलें अनुभविलां;
आपुल्या मतें पिसें, परि तें आहे जैसेंतैसें;
साधनाची सिद्धि, मौन करा स्थिर बुद्धि;
तुका ह्मणे वादें, वांयां गेलीं ब्रह्मवृंदें.

२७५

संसारसंगें परमार्थ जोडे, ऐसें काय घडे जाणतेनों;
हैडग्याच्या आलां अवघीं चिपाडें, काय तेथें गोडें निवडावीं;
ढेंकणाचे बाजे सुखाची कल्पना, मूर्खत्व वचना येऊं पाहे!
तुका ह्मणे मद्य सांडवी लंगोटी, सांगितला सेटीं विचार त्या.

२७६

नव्हे ब्रह्मचर्य बाइलेच्या त्यागें, वैराग्य वाउगें देशत्यागें।
काम वाढे भय वासनेच्या द्वारें, सांडावें तें धीरें आधावाचा;
कांपवूनि टिरी शूरत्वाची मात, केलें वाताहात उचित काळें;
तुका ह्मणे करी जिव्हेसी विटाळ, लटिक्याची मळ स्तुति होतां.

२७७

नाना मतांतरे शब्दाची वित्पत्ति, पाठांतरे होती वाचाळ ते;
माझ्या विठोबाचें वर्म आहे दूरी, कैंची तेथें उरी देहभावा;
यज्ञ याग जप तप अनुष्ठान, राहे ध्येय ध्यान आलीकडे;
तुका ह्मणे होय उपरति चित्ता, अंगीं सप्रेमता येणें लागे.

२७८

आली सिंहस्थपर्वणी, न्हाव्यां भटां झाली धणी;
अंतरीं पापाच्या कोडी, वरीवरी बोडी डोई दाढी;
बोडिलें तें निघालें, काय पालटलें सांग वहिलें;
पाप गेल्याची काय खुण, नाहीं पालटले अवगुण;
भक्तिभावेंविण, तुका ह्मणे अवघा सीण!

२७९

संध्या करितोसी केशवाच्या नांवें, आरंभीं तें ठावें नाहीं कैसें;
किती या सांगावें करूनि फजित, खळ नेणे हित जवळी तें;
माजल्या न कळे उचित तें काय, न घ्यावें तें खाय घ्यावें सांडी;
तुका ह्मणे घेती भिंतीसवें डोकें, बावसी तीं एकें अंधारलीं.

२८०

अडचणीचें दार, बाहेर माजी पैस फार;
काय करावें तें मौन्य, दाही दिशा हिंडे मन;
बाहेर दावी वेश, माजी वासनेचे लेश;
नाहीं इंद्रियां दमन, काय मांडिला दुकान;
सारविलें निकें, वरी माजी अवघें फिकें;
तुका ह्मणे अंतीं, कांहीं नलगेची हातीं.

२८१

काय सर्प खातो अन्न, काय ध्यान बगाचें?
अंतरींची बुद्धि खोटी, भरलें पोटीं वाईट!
काय उंदीर नाहीं धावी, राख लांवी गाढव?
तुका ह्मणे सुसर जळीं, काउळीं कां न न्हाती?

२८२

काय धोविलें कातडें, काळकूट भीतरि कुडें;
उगा राहें लोकभांडा, चाळविल्या पोरें रांडा;
घेशी बुंधी पानवयां, उगाच हालविसी माथा;
लावूनि बैसे टाळी, मन इंद्रियें मोकळीं;
हालवीत बैसे माळा, विषयजप वेळोवेळां;
तुका ह्मणे हा व्यापार, नाम विठोबाचें सार.

२८३

काय काशी करिती गंगा, भीतरि चांगा नाहीं तो;
अधणीं कुचर बाहेर तैसा, नये रसा पाकासी;
काय टिळे करिती माळा, भाव खळा नाहीं त्या;
तुका ह्मणे प्रेमेंविण, बोले भुंके अवघा शीण.

२८४

जाऊनियां तीर्था काय तुवां केलें? चर्म प्रक्षाळिलें वरी वरी!
अंतरींचे शुद्ध कासयानें जालें, भूषण त्वां केलें आपणया;
वृंदावनफळ घोळिलें साकरा, भीतरील थारा मोडेचिना;
तुका ह्मणे नाहीं शांति क्षमा दया, तोंवरी कासया फुंदा तुह्मी.

२८५

तीर्थाचिये पंथें चाले तो निर्दैव, पाविजेतो ठाव अंतराय;
ह्मणऊनि भलें निश्चळचि स्थळीं, मनाचिये मुळीं बैसोनियां;
संकल्पारूढ तें पराधिन जिणें, कार्यचि कारणें वाढतसे;
तुका ह्मणे कामा नाहीं एक मुख, जिरवितां सुख होतें पोटीं.

२८६

काय दरा करील बन, समाधान नाहीं जंव;
तरी काय तेथें असतीं थोडीं, काय जोडी तयांसी;

रिघतां धांवा पेंवामध्ये, जोडे सिद्धि ते ठायीं;
काय भस्म करील राख, अंतर पाक नाहीं तों;
वर्णाआश्रमाचे धर्म, जाती श्रम जालिया;
तुका ह्मणे सोंग पाश, निरसे आस तें हित.

२८७

चहूं आश्रमांचे धर्म, न राखतां जोडे कर्म;
तैसी नव्हे भोळी सेवा, एक भावाचि कारण देवा;
तपें इंद्रियां आघात, क्षणें एका वाताहात;
मंत्र चळे थोडा, तरी धडचि होय वेडा;
व्रतें करितां सांग, तरिं एक चुकतां भंग;
धर्म सत्वचि कारण, नाहीं तरी केला सिण.
भूतदयेसी आघात, उंचनीच वाताहात;
तुका ह्मणे दुजें, विधिनिषेधाचें ओझें.

२८८

समर्थासी नाहीं वर्णावर्णभेद, सामग्री ते सर्व सिद्ध घरीं;
आदराचे ठायीं बहुत आदर, मागितलें फार तेथें बाढीं;
न ह्मणे सह्रद सोइरा आवश्यक, राजा आणि रंक सारिखेचि;
भाव देखे तेथें करी लडबड, जडा राखे जड निराळेंचि,
कोणी न विसंबे याचकाचा ठाव, विनवूनी देव शंका फेडी;
तुका ह्मणे पोट भरूनी उरवी, आलें ऐसें दावी अनुभवा.

२८९

तीर्याटणें एक तपें हुंबरती, नाथिले धरिती अभिमान;
तैसे विष्णुदास नव्हती साबडे, एकाचिया पडे पायां एक;
अक्षरें आणिती अंगासी जाणीव, इच्छा ते गौरव पूज्य व्हावें;
तुका ह्मणे विधिनिषेधाचे डोहीं, बुडाले त्यां नाहीं देव कधीं.

२९०

पंडित ह्मणतां थोर सुख, परि तो पाहतां अवघा मूर्ख!
काय करावें घोकिलें, वेदपठण वांयां गेलें;
वेदीं सांगितलें तें न करी, सम ब्रह्म नेणे दुराचारी;
तुका देखे जीवीं शिव, ह्याचि तेथींचा अनुभव.

२९१

अर्थेविण पाठांतर कासया करावें, व्यर्थचि मरावें घोकूनियां;
घोकूनियां काय वेगीं अर्थ पाहे, अर्थरूप राहे होऊनियां;
तुका ह्मणे ज्याला अर्थी आहे भेटी, नाहीं तरि गोष्टी बोलों नका.

२९२

पाहूनियां ग्रंथ करावें कीर्तन, तेव्हां आलें जाण फळ त्याचें;
नाहीं तरी वायां केली तोंडपिटी, उरी ते शेवटीं उरलीसे;
पढोनियां वेद हरिगुण गावे, ठावें तें जाणावें तेव्हां झालें;
तपतीर्थाटणें तेव्हां कार्यसिद्धी, स्थिर राहे बुद्धि हरिच्या नामीं;
यागयज्ञादिक काय दानधर्म, तरी फळ नाम कंठीं राहे;
तुका ह्मणे नको काबाडाचे भरी, पडों सार धरीं हेंचि एक.

२९३

सांडोनियां दों अक्षरां, काय करूं हा पसारा,
विधिनिषेधाचा भारा, तेणें दातारा नातुडसी;
ह्मणोनि बोबड्या उत्तरीं, वाचे जपें निरंतरीं;
नाम तुझें हरी, भवसागरीं तारूं तें;
सर्वमय ऐसें वेदांचें वचन, श्रुति गर्जति पुराणें,
नाहीं आणीक ध्यान, साधनें मज चाड;
शेवटीं ब्रह्मार्पण, याची मंत्राचें कारण,
काना मात्रा वायांविण, तुका ह्मणे बिंदुलीं.

२९४

उपास कराडी, तिहीं करावीं बापुडीं;
आह्मी विठोबाचे दास, चिंता झुगारिली आस;
भक्तीच्या उत्कर्षे, नाहीं मुक्तीचें तें पिसें;
तुका ह्मणे बळ, अंगीं आमुच्या सकळ.

२९५

नाही शब्दाधीन वर्म आहे दूरी, नव्हे तंत्री मंत्रीं अनुभव तो;
हर्षामर्षे अंगीं आदळती लाटा, कामक्रोधें तटा सांडियेलें;
न सरे ते भक्ति विठोबाचे पायीं, उपरति नाहीं जेथें चित्ता;
तुका ह्मणे सुख देहनिरसनें, चिंतन चिंतनें तद्रूपता.

२९६

योग तप याचि नांवें, गळित व्हावें अभिमानें;
करणें तें हेंचि करा, सत्यें बरा व्यापार;
तरी खंडे येरझार, निघे भार देहाचा;
तुका ह्मणे मानामान, हें बंधन नसावें.

२९७

देवाची पूजा हे भूतांचें पाळण, मत्सर तो सीण बहुतांचा;
रुसावें फुगावें आपुलियावरी, उरला तो हरी सकळही;
तुका ह्मणे संतपण याचि नांवें, जरि होय जीव सकळांचा.

३ भक्ती

२९८

किती या काळाचा सोसावा वोळसा, लागला सरिसा पाठोवाटीं;
लक्ष चौऱ्यांशींची करा सोडवण, रिघा या शरण पांडुरंगा;
उपजल्या पिंडा मरण सांगतें, मरतें उपजते सवेंचि तें;
तुका ह्मणे माळ गुंतली राहाटीं, गाडग्याची सुटो फुटलिया.

२९९

भाविकांचें काज अंगें देव करी, काढी धर्माघरीं उच्छिष्ट तें;
उच्छिष्ट तीं फळें खाया भिल्लणीचीं, आवडी तयांची मोठी देवा;
काय देवा घरीं न मिळेचि अन्न, मागे भाजीपान द्रौपदीसी;
अर्जुनाचीं घोडी धुतलीं अनंतें, संकटें बहुतें निवारिलीं;
तुका ह्मणे ऐसीं आवडती लडिवाळें, जाणीवेचें काळें तोंड देवा.

३००

हरिविण जिणें व्यर्थचि संसारीं, प्रेत अलंकारीं मिरवित;
देवाविण शब्द व्यर्थचि कारण, भांड रंजवण सभेसी गा;
आचार करणें देवाविण जो गा, सर्पाचिया अंगा मृदुपण;
तुका ह्मणे काय बहु बोलों फार, भक्तीविण नर अभाग्य कीं.

३०१

भक्ति तों कठिण शुळावरिल पोळी, निवडे तो बळी विरळा शूर!
जेथें पाहें तेथें देखीचा पर्वत, पायाविण भिंत तांतडीची;
कमाविलें तरी पिका वोज घडे, रुचि आणि जोडे श्लाघ्यता हे;
तुका ह्मणे मना पाहिजे अंकुश, नित्य नवा दिस जागृतीचा.

३०२

मनवाचातीत तुझें हें स्वरूप, ह्मणोनियां माप भक्ति केलें;
भक्तीचिया मापें मोजितो अनंता, इतरानें तत्वता न मोजवे;
योग याग तपें देहाचिया योगें, ज्ञानाचिया लागें न सांपडसी;
तुका ह्मणे आह्मी भोळ्या भावें सेवा, घ्यावी जी केशवा करितों ऐसी.

ग्रंथालय

भक्तीचें तें वर्म ज्याचिये हातीं, त्याचे घरीं शांति क्षमा दया;
अष्ट महा सिद्धि वोळंगती द्वारीं, नवजती दुरी दवडितां;
येथें दुष्ट गुण न मिळे निशेष, चैतन्याचा वास जयामाजी;
संतुष्ट हें चित्त सदा सर्व काळ, तुटली हळहळ त्रिगुणाची;
तुका ह्मणे येथें काय तो संदेह, आमचें गौरव आह्मी करूं.

३०४

प्रेम नये सांगतां, बोलतां, दावितां, अनुभव चित्ता चित्त जाणे;
कासवीचें बाळ वाढ कृपादृष्टी, दुधा नाहीं भेटी अंगसंगें;
पोटामध्यें कोणें सांगितलें सर्पा, उपजत लपा ह्मणऊनी;
बोलों नेणें परी जाणे गोड क्षार, अंतरीं विचार त्यासी ठावा;
तुका ह्मणे बरें विचारावें मनीं, आणीक भल्यांनी पुसों नये.

३०५

भक्तिप्रेमसुख नेणवे आणिकां, पंडित वाचकां ज्ञानियांसी;
आत्मनिष्ठ जरी झाले जीवन्मुक्त, तरी भक्तिसुख दुर्लभ त्यां;
तुका ह्मणे कृपा करिल नारायण, तरिच हें वर्म पडे ठावें.

३०६

जाणे भक्तिचा जिव्हाळा, तोचि देवाचा पुतळा!
आणीक नये माझ्या मना, हो कां पंडित शहाणा!
नामरूपीं जडलें चित्त, त्याचा दास मी अंकित!
तुका ह्मणे नवविध, भक्ति जाणे तोचि शुद्ध.

३०७

कृपावंत किती, दीनें बहु आवडती;
त्यांचा भार वाहे माथां, करी योगक्षेमचिंता;

भुलों नेदी वाट, करीं धरूनि दावी नीट;
तुका ह्मणे जीवें, अनुसरतां एका भावें.

३०८

उद्धाराचा संदेह नाहीं, याचा कांहीं सेवकां;
पांडुरंग अभिमानी, जीवदानी कोंवसा;
बुडतां जळीं जळतां आगी, ते प्रसंगी राखावें;
तुका ह्मणे आह्मांसाठीं, कृपा पोटीं वागवी.

३०९

काय विरक्ति कळे आह्मां, जाणों एका नामा विठोबाच्या!
नाचों सुखें वैष्णवमेळीं, टाळघोळीं आनंदें!
शांति, क्षमा, दया मी काय जाणें, गोविंदकीर्तनेंवांचूनियां?
कासया उदास असों देहावरी, अमृतसागरीं बुडोनियां?
कासया एकांत सेवूं तया वना, आनंद तो जनामाजी असे?
तुका ह्मणे मज आहे हा भरंवसा, विठ्ठल सरसा चालतसे?

३१०

नाहीं संतांसी शरण, काय वाचोनी पुराण?
ह्मणे विठ्ठलाचा दास, देखोनि परनारीस हांसे!
करिती विठोबाची भक्ति, दयाधर्म नाहीं चित्तीं!
तेथें नाहीं माझा देव, व्यर्थ श्रमवी हा जीव!
अंगीं नाहीं क्षमा, दया, ह्मणती भेट पंढरिराया!
नाहीं धर्माची वासना, काय करोनी प्रदक्षिणा?
ऐसें नव्हे भक्तिवर्म, तेथें नाहीं माझा राम!
नये कृपा कांहीं केल्या, नये घाम जीव गेल्या;
जैसी खडगाची धार, विठ्ठलचरणीं तुका शूर.

३११

करिसी पाषाण पूजिती पितळ, अष्ट धातु खळ भावेंविण ?
भावचि कारण भावचि कारण, मोक्षाचें साधन बोलियेलें।
काय करिल जपमाळा कंठमाळा, करिशी वेळोवेळां विषयजप ?
काय करिशील पंडित हे वाणी, अक्षराभिमानी थोर होय ?
काय करिशील कुशल गायन, अंतरी मळीण कुबुद्धि ते ?
तुका म्हणे भाव नाहीं करी सेवा, तेणें काय देवा योग्य होशी.

३१२

ठेवा जाणीव गुंडून, तेथें भावचि प्रमाण;
एका अनुसरल्या काज, अवघें जाणे पंढरिराज;
तर्कवितर्कासी, वाव नलगे सायासीं;
तुका म्हणे भावेंविण अवघा बोलती तो सीण !

३१३

जुंझाराच्या गोष्टी ऐकतांचि सुख, करितां हें दुःख थोर आहे।
तैसी हरिभक्ति सुळावरील पोळी, निवडे तो बळी विरळा शूर!
पिंड पोसिलिया विषयांचा पाइक, वैकुंठनायक कैंचा तेथें ?
तुका म्हणे व्हावें देहासी उदार, रखुमादेवीवर जोडावया.

३१४

चित्तीं नाहीं तें जवळी असोनि काय, वत्स सांडी माय तेणें न्यायें;
प्रीतीचा तो वायु गोड लागे मात, जरी जाय चित्त मिळोनियां;
तुका म्हणे अवघें फिकें भावाविण, मीठ नाहीं अन्न तेणें न्यायें.

३१५

मरणें आलों मुक्त पेठा, करा लाटा व्यापार;
उधार घ्या रे उधार घ्या रे, अवघे या रे जातीचे;
येथें यातिभेद नाहीं, गांठे धरीं लक्षण;
तुका म्हणे लाग घ्यावा, मुद्दल भावा जतन.

३१६

सांडूनियां सर्व लौकिकाची लाज, आळवा यदुराज भाक्तिभावें;
पाहूनियां झाडें वरवडींन पाला, खाऊनि विठ्ठला आळवावें;
वेचूनियां चिंध्या भरूनियां धागा, गुंडाळूनि अंगा आळवावें;
तुका म्हणे ऐसें मांडिल्या निर्वाण, तया नारायण उपेक्षीना।

३१७

नको सांडूं अन्न, नको सेवूं वन, चिंतीं नारायण सर्व भोगीं;
मातेचिये खांदीं बाळ नेणे सीण, भावना त्या भिन्न मुंडावया;
नको गुंपो भोगीं, नको पडों त्यागीं, लावुनि सरें अंगीं देवाचिया;
तुका म्हणे नको पुसों वेळोवेळां, उपदेश वेगळा उरला नाहीं !

३१८

हेचि थोर भक्ति आवडती देवा, संकल्पाची माया संसाराची;
ठेविलें अनंतें तैसेंचि राहावें, चित्तीं असों द्यावें समाधान।
वाहिल्या उद्वेग दुःखचि केवळ, भोगणें तें फळ संचिताचें;
तुका म्हणे घालूं तयावरी भार, वाहूं हा संसार देवापायीं.

४ भगवन्नाम.

३१९

नको कांहीं पडों ग्रंथाचिये भरीं, शीघ्र व्रत करीं हेचि एक;
देवाचिया चाडे आळवावें देवा, ओस देहभावा पाडोनियां;
साधनें घालिती काळाचिये मुखीं, गर्भवास सेखीं न चुकती;
उधाराचा मोक्ष होय नव्हे ऐसा, पतनासी इच्छा आवश्यक;
रोकडी पालटी अंगसंगें जरा, आतां उजगरा कोठवरी ?

३११

कासिया पाषाण पूजिती पितळ, अष्ट धातु खळ भावेंविण?
भावचि कारण भावचि कारण, मोक्षाचें साधन बोलियेलें।
काय करिल जपमाळा कंठमाळा, करिशी वेळोवेळां विषयजप?
काय करिशील पंडित हे वाणी, अक्षराभिमानी थोर होय?
काय करिशील कुशल गायन, अंतरी मळीण कुबुद्धि ते?
तुका ह्मणे भाव नाहीं करी सेवा, तेणें काय देवा योग्य होशी.

३१२

ठेवा जाणीव गुंडून, तेथें भावचि प्रमाण;
एका अनुसरल्या काज, अवघें जाणे पंढरिराज;
तर्कवितर्कासी, वाव नलगे सायासीं;
तुका ह्मणे भावेंविण अवघा बोलती तो सीण।

३१३

जुंझाऱ्याच्या गोष्टी ऐकतांचि सुख, करितां हें दुःख थोर आहे।
तैसी हरिभक्ति सुळावरील पोळी, निवडे तो बळी विरळा शूर।
पिंड पोसिलिया विषयांचा पाइक, वैकुंठनायक कैंचा तेथें?
तुका ह्मणे व्हावें देहासी उदार, रखुमादेवीवर जोडावया.

३१४

चित्तीं नाहीं तें जवळी असोनि काय, वत्स सांडी माय तेणें न्यायें
प्रीतीचा तो वायु गोड लागे मात, जरी जाय चित्त मिळोनियां;
तुका ह्मणे अवघें फिकें भावाविण, मीठ नाहीं अन्न तेणें न्यायें.

३१५

भरणी आली मुक्त पेठा, करा लाटा व्यापार;
उधार घ्या रे उधार घ्या रे, अवघे या रे जातीचे;

येथें पंक्तिभेद नाहीं, मोठें कांहीं लहान;
तुका ह्मणे लाभ घ्यावा, मुद्दल भावा जतन.

३१६

सांडूनियां सर्व लौकिकाची लाज, आळव्या यदुराज भक्तिभावें;
पाडूनियां झाडें वरखडूनि पाला, खाऊनि विठ्ठला आळवावें;
वेंचुनियां चिंध्या भरूनियां धागा, गुंडाळून अंगा आळवावें;
तुका ह्मणे ऐसें मांडिल्या निर्वाण, तया नारायण उपेक्षीना।

३१७

नको सांडूं अन्न, नको सेवूं वन, चिंतीं नारायण सर्व भोगीं;
मातेचिये खांदीं बाळ नेणे सीण, भावना त्या भिन्न मुंडावया;
नको गुंपो भोगीं, नको पडों त्यागीं, लावुनि सरें अंगीं देवाचिया;
तुका ह्मणे नको पुसों वेळोवेळां, उपदेश वेगळा उरला नाहीं।

३१८

हेचि थोर भक्ति आवडती देवा, संकल्पावी माया संसाराची;
ठेविलें अनंतें तैसेंचि राहावें, चित्तीं असों द्यावें समाधान।
वाहिल्या उद्वेग दुःखचि केवळ, भोगणें तें फळ संचिताचें;
तुका ह्मणे घालूं तयावरी भार, वाहूं हा संसार देवापायीं.

४ भगवन्नाम.

३१९

नको कांहीं पडों ग्रंथाचिये भरी, शीघ्र व्रत करी हेंचि एक;
देवाचिया चाडे आळवावें देवा, ओस देहभावा पाडोनियां;
साधनें घालिती काळाचिये मुखीं, गर्भवास सेखीं न चुकती;
उधाराचा मोक्ष होय नव्हे ऐसा, पतनासी इच्छा आवश्यक;
रोकडी पातली अंगसंगें जरा, आतां उजगरा कोठवरी?

तुका ह्मणे घाली नामासाठी उडी, पाडुरंग ... [illegible]

३२०

लटिकें तें ज्ञान, लटिकें तें ध्यान, जरि हरिकीर्तन प्रिय नाहीं;
लटिकेंचि दंभ घातलें दुकान, चाळविलें जन पोटासाठीं;
लटिकेंचि केलें वेदपारायण, जरि नाहीं तो स्फुंदन प्रेम कथे;
लटिकें तें तप, लटिका तो जप, आळस, निद्रा, झोंप कथाकाळीं;
नाम नावडे तो करील बाहेरी, नाहीं त्याची खरी चित्तशुद्धि;
तुका ह्मणे ऐसीं गर्जती पुराणें, शिष्टांचीं वचनें मागिलांही.

३२१

तपासी तें मन करूं पाहे घात, धरोनि सांगात इंद्रियांचा;
ह्मणोनि कीर्तन आवडलें मज, सांडोनियां लाज हेंचि करीं;
पाहातां आगम निगमाचे ठाय, तेथें नाहीं भाव एकविध;
तुका ह्मणे येथें नाहीं तो विकार, नाम एक सार विठोबाचें.

३२२

ब्राह्मणा नकळे आपुलें तें वर्म, गंवसे परब्रह्म नामें एका;
लहानथोरांसी करितों प्रार्थना, दृढ नारायणा मनीं धरा;
सर्वांप्रति माझी हेंचि असे विनंती, आठवा श्रीपति मनामाजी;
केशव नारायण करितां आचमन, तेंचि संध्या स्नान कर्म क्रिया;
नामें करा नृत्य, भजन, भोजन, ब्रह्मकर्म ध्यान याचे पायीं;
तुका ह्मणे हेंचि निर्वाणीचें शस्त्र, ह्मणोनि सर्वत्र स्मरा वेगीं.

३२३

कर्म धर्म नव्हती सांग, उण्या अंगें पतन;
भलत्या काळें नामावळी, सुलभ भोळी भाविकां;
प्रायश्चित्तें पळती पायां, गाती तयां वैष्णवां;
तुका ह्मणे नुपजे दोष, करा घोष आनंदें.

३२४

अनुष्ठानध्यानि वाहे सकळां पिंडी, राम नाहीं तोंडीं कैसी तरे?
सकळां जीवांमाजी देव आहे खरा, देखिल्या दुसरा विण न तरे;
ज्ञान सकळांमाजी आहे हें साच, भक्तिविण तेंच ब्रह्म नव्हे;
काय मुद्रा कळल्या कराव्या सांगतां, दीप न लागतां उन्मनीचा?
तुका ह्मणे नका पिंडाचें पाळण, स्थापूं नारायण आतुडेना.

३२५

समुद्रवलयांकित पृथ्वीचें दान, करितां समान नये नामा।
ह्मणऊनि कोणीं न करावा आळस, ह्मणा रात्रंदिवस रामराम!
सकळही शास्त्रें पठण करितां वेद, सरी नये गोविंदनामें एकें!
सकळही तीर्थें प्रयाग काशी, करितां नामाशीं तुळेलि ना।
कर्वतीं, कापरीं देहासी दंडण, करितां समान नये नामा।
तुका ह्मणे ऐसा आहे श्रेष्ठाचार, नाम हेंचि सार विठोबाचें।

३२६

वेदाचें गव्हर न कळे पाठकां, अधिकार लोकां नाही येरां;
विठोबाचें नाम सुलभ सोपारें, तारी एकसरे भवसिंधु;
जाणत्या असाध्य मंत्र तंत्र काळ, येर तो सकळ मूढ लोक;
तुका ह्मणे विधिनिषेध लोपला, उच्छेद या झाला मारगाचा.

३२७

चारी वेद जयासाठीं, त्याचें नाम धरा कंठीं।
न करीं आणीक साधन, कष्टसी कां बांयांविण?
अठरा पुराणांचे पोटीं, नामाविण नाहीं गोठी।
गीता जेणें उपदेशिली, ते ही विटेवरी माउली।
तुका ह्मणे सार धरीं, वाचे हरिनाम उच्चारीं.

३२८

युगाचार न लगे आणिक साधनें, अल्प नारायणें दाखविलें;
कलियुगामाजी करावें कीर्तन, तेणें नारायण देईल भेटी;
न लगे लौकिक सांडावा वेव्हार, घ्यावें वनांतर भस्म दंड;
तुका ह्मणे मज आणिक उपाय, नसती ते काय नामेंविण.

३२९

अवघाचि आकार ग्रासियेला काळें, एकचि निराळें हरिचें नाम;
धरूनि राहिलों अविनाशकंठीं, जीवन हें पोटीं सांठविलें;
शरीरसंपत्ति मृगजळपाल, जाईल नासोन! खरें नव्हे!
तुका ह्मणे आतां उपाधीच्या नांवें, आणियेला देवें वीट मज.

३३०

काय माझी नेती वाईट ह्मणोन? करूं समाधान कशासाठीं?
काय मज लोक नेती परलोक, जातां कोणा एका निवारेल?
न ह्मणें कोणासी उत्तम वाईट, सुखें माझी कूट खावी मागें;
सर्व माझा भार असे पांडुरंगा, काय माझें जगासवें काज?
तुका ह्मणे माझें सर्वही साधन, नामसंकीर्तन विठोबाचें.

३३१

नेणे फुंकों कान, नाहीं एकांतींचें ज्ञान;
तुह्मी आइका हो संत! माझा सादर वृत्तांत;
नाही देखिला तो डोळां, देव दाखवूं सकळां;
चिंतनाच्या सुखें, तुका ह्मणे नेणें दुःखें.

३३२

पडतां जड भारी, दासीं आठवावा हरी;
मग तो होऊं नेदी सीण, आड घाली सुदर्शन!

नामच्या चिंतनें, बारा वाटा पळतीं विघ्नें!
तुका ह्मणे प्राण, करा देवासी अर्पण.

३३३

कळे न कळे त्या धर्म, ऐका सांगतों रे वर्म,
माझ्या विठोबाचें नाम, अट्टाहासें उच्चारा!
तो या दाखवील वाटा, जया पाहिजे त्या नीटा,
कृपावंत मोटा, पाहिजे तो कळवळा;
पुसतां चुका होती वाटा, सवें बोलावा गोमटा,
मोडों नेदी कांटा, घेऊं सांटा चौरासी;
तुका ह्मणे मोल, नलगे द्यावें वेचा बोल,
विठ्ठल विठ्ठल, ऐसा छंद मनासी.

३३४

मंत्र चळे पिसें लागतें सत्वर, अवध्द ते फार तरले नामें;
अशौच तो बाधी आणिकां अक्षरां, नाम निदसुरा घेतां तरे;
रागज्ञानध्यात चुकतां होय वेळ, नाम सर्वकाळ शुभदायक;
आणिकां भजनां बोलिला निषेध, नाम तें अभेद सकळां मुखीं;
तुका ह्मणे तपें घालिती घालणी, वेश्या उद्धरूनि नेली नामें.

३३५

विठ्ठल विठ्ठल मंत्र सोपा, करी पापा निर्मूळ!
भाग्यवंता छंद मनीं, कोडें कानीं ऐकती;
विठ्ठल हें दैवत भोळें, चाड काळें न धरावी;
तुका ह्मणे भलते याती, विठ्ठल चित्तीं शुद्ध ते.

३३६

यालागीं आवडी ह्मणा रामकृष्ण, जोडा नारायण सर्व काळ;
सोपें हें साधन लाभ येतो घरा, वाचेसी उच्चारा राम हरि;

३२८

युक्ताहार न लगे आणिक साधनें, अल्प नारायणें दाखविलें;
कलियुगामाजी करावें कीर्तन, तेणें नारायण देईल भेटी;
न लगे लौकिक सांडावा वेव्हार, घ्यावें वनांतर भस्म दंड;
तुका ह्मणे मज आणिक उपाव, नसती ते वाव नामेंविण.

३२९

अवघाचि आकार ग्रासियेला काळें, एकचि निराळें हरिचें नाम;
धस्नि राहिलों अविनाशकंठीं, जीवन हें पोटीं सांठविलें;
शरीरसंपत्ति मृगजळभान, जाईल नासोन। खरें नव्हे।
तुका ह्मणे आतां उपाधीच्या नांवें, आणियेला देवें वीट मज.

३३०

काय माझें नेती वाईट ह्मणोन? करूं समाधान कशासाठीं?
काय मज लाक नेती परलोक, जाती कोणा एका निवारेल?
न ह्मणें कोणासी उत्तम वाईट, सुखें माझी कूट खावो मागें;
सर्व माझा भार असे पांडुरंगा, काय माझें जगासवें काज?
तुका ह्मणे माझें सर्वही साधन, नामसंकीर्तन विठोबाचें.

३३१

नेणें पुंकों कान, नाहीं एकांतीचें ज्ञान;
तुह्मी आइका हो संत। माझा सादर वृत्तांत;
नाहीं देखिला तो डोळां, देव दाखवूं सकळां;
चिंतनाच्या सुखें, तुका ह्मणे नेणें दुःखें.

३३२

पडतां जड भारी, दासीं आठवावा हरी;
मग तो हेळूं नेदी दीण, आड घाली सुदर्शन।

नामच्या चिलनें, बारा वाटा पळती विघ्नें।
तुका ह्मणे प्राण, करा देयासी अर्पण.

३३३

कळे न कळे त्या धर्म, ऐका सांगतों रे वर्म,
माझ्या विठोबाचें नाम, अट्टाहासें उच्चारा।
तो या दाखवील वाटा, जया पाहिजे त्या नीटा,
कृपावंत मोटा, पाहिजे तो कळवळा;
पुसतां चुका होतो वाटा, सवें बोळावा गोमटा,
मोडों नेदी कांटा, घेऊं सांटा चोरांसी;
तुका ह्मणे मोल, नलगे द्यावें वेचा बोल,
विठ्ठल विठ्ठल, ऐसा छंद मनासी.

३३४

मंत्र चळे पिसें लागतें सत्वर, अबद्ध ते फार तरले नामें;
अशौच तो बाधी आणिकां अक्षरां, नाम निदसुरा घेतां तरे;
रागज्ञानघात चुकलां होय वेळ, नाम सर्वकाळ शुभदायक;
आणिकां भजना बोलिला निषेध, नाम तें अभेद सकळां मुखीं;
तुका ह्मणे तपें घालिती घालणी, वेश्या उद्धरोनि नेली नामें.

३३५

विठ्ठल विठ्ठल मंत्र सोपा, करी पापा निर्मूळ।
भाग्यवंता छंद मनीं, कोडें कानीं ऐकती;
विठ्ठल हें दैवत भोळें, चाड काळें न धरावी;
तुका ह्मणे भलते याती, विठ्ठल चित्तीं शुद्ध ते.

३३६

यालागीं आवडी ह्मणा रामकृष्ण, जोडा नारायण सर्व काळ;
सोपें हें साधन लाभ येतो घरा, वाचेसी उच्चारा राम हरि;

न लगती कष्ट नलगे सायास, करावा अभ्यास विठ्ठलाचा;
नलगे तप तीर्थ करणे महादान, केल्या एक मन जोडे हरि;
तुका म्हणे कांहीं न वेंचितां धन, जोडे नारायण नामासाठीं.

३३७

सारासार विचार करा उठाउठी, नाम धरा कंठीं विठोबाचें;
त्याच्या चिंतनें निरसेल संकट, तराल दुर्घट भवसिंधु;
जन्मोनियां कुळीं वाचे स्मरें राम, घरीं हाचि नेम अहर्निशीं;
तुका म्हणे कोटी कुळें तीं पुनीत, भावें गातां गीत विठोबाचें.

३३८

ऐसी जोडी करा राम कंठीं धरा, जेणें चुके फेरा गर्भवास;
नाशिवंत आटी प्रियापुत्रधन, बीज ज्याच्या सीण तेंचि फळ;
नव घढ करा सहस्र नामांची, जे भवसिंधूची थडी पावे;
तुका म्हणे काळा म्हणा तोंडावरी, भाता भरा हरिरामबाणीं.

३३९

चिंतनासी नलगे वेळ, सर्व काळ करावें!
सदा वाचे नारायण, तें वदन मंगळ!
पढिये सर्वोत्तम भाव, येर वाव पसारा!
ऐसें उपदेशी तुका, अवघ्या लोकां सकळां.

३४०

नाम घेतां उठाउठी, होय संसारासी तुटी;
ऐसा लाभ बांधा गांठी, विठ्ठलपायीं पडे मिठी;
नामापरतें साधन नाहीं, जें तूं करिशी आणिक कांहीं;
हाकारोनि सांगे तुका, नाम घेतां राहों नका!

३४१

नाम घेतां नलगे मोल, नाममंत्र नाहीं खोल।
दोंचि अक्षरांचें काम, उच्चारावें राम राम।
नाहीं वर्णधर्मयाती, नामीं अवघींचि सरती।
तुका म्हणे नाम, चैतन्य निजधाम.

३४२

नामें स्नानसंध्या केलें क्रियाकर्म, त्याच्या भवश्रम निवारला;
आणिकें दुरावलीं करितां खटपट, वाउगे बोभाट वर्माविण;
रामनामीं जिहीं धरिला विश्वास, तिहीं भवपाश तोडियेले;
तुका म्हणे केलें कळिकाळ ठेंगणें, नामसंकीर्तनें भाविकांनीं.

३४३

नाम घेतां कंठ शीतळ शरीर, इंद्रियां व्यापार नाठवती;
गोड गोमटें हें अमृतासी वाड, केला कईवाड माझ्या चित्तें;
प्रेमरसें जाली पुष्ट अंगकांति, त्रिविध सांडिती ताप अंगें;
तुका म्हणे तेथें विकाराची मात, बोलों नये हित सकळांचें.

३४४

नामाचें चिंतन प्रगट पसारा, असाल तें करा जेथें तेथें;
सोडवील माझा स्वामी निश्चयेंसीं, प्रतिज्ञा हे दासीं केली आम्हीं;
गुण दोष नाहीं पाहात कीर्तनीं, प्रेमें चक्रपाणी वश्य होय;
तुका म्हणे कडु वाटतो प्रपंच, रोकडे रोमांच कंठ दाटे.

३४५

सेवा ते आवडी उच्चारावें नाम, भेदाभेदकाम निवारूनि;
नलगे हालावें चालावें बाहेरी, अवघेंचि घरीं बैसलिया;
देवाचींच नामें देवाचिया शिरीं, सर्व अळंकारीं समर्पावीं;
तुका म्हणे होय भावेंचि संतोषी, वसे नामापाशीं आपुलिया.

३४६

नामसंकीर्तन साधन पैं सोपें, जळतील पापें जन्मांतरिंचीं;
न लगे सायास जावें वनांतरा, सुखें येतो घरा नारायण;
ठायींच बैसोनी करा एकचित्त, आवडीं अनंत आळवावा;
राम कृष्ण हरि विठ्ठल केशवा, मंत्र हा जपावा सर्वकाळ;
याहूनि आणिक नाही पैं साधन, वाहतसें आण विठोबाची!
तुका ह्मणे सोपें आहे सर्वांहूनि, शहाणा तो धणी घेतो येथें.

३४७

नाम उच्चारितां कंठीं, पुढें उभा जगजेठी;
ऐसें धरोनियां ध्यान, मनें करावें चिंतन;
ब्रह्मादिकांच्या ध्याना नये, तो हा कीर्तनाचे सोये;
तुका ह्मणे सार घ्यावें, मनें हरिरूप पहावें.

३४८

हेंचि सर्वसुख जपावा विठ्ठल, न दवडावा पळ क्षण वायां;
हेंचि एक सर्व साधनांचें मूळ, आतुडे गोपाळ येणें पंथें;
न लगती कांहीं तपांचिया राशी, करणें वाराणसी नाना तीर्थें,
कल्पना हे तिळ देही अभिमान, नये नारायण जवळी त्यांच्या,
तुका ह्मणे नामें देव नेदी भेटी, ह्मणे त्याचे होटीं कुष्ठ होय.

३४९

झाडें वोरपोनि खाऊनियां पाला, आठवी विठ्ठला वेळोवेळां;
वल्कलें नेसूनि चिंधीया वेढूनि, सांडी जवळुनि देहभान;
लोकमान वमनासमान मानणें, एकांतीं राहणें विठोसाठीं;
सहसा करूं नये प्रपंचीं सौजन्य, सेवावें अरण्य एकांतवास;
ऐसा हा निर्धार करी जो मनाचा, तुका ह्मणे त्याचा पांग फिटे.

३५०

न लाहिजे जपें, न लाहिजे तपें, आह्मांसी हें सोपें गीतीं गातां;
न करितां ध्यान, न धरितां धारणा, तो नाचे कीर्तनामाजी हरि;
जयासी नाहीं रूप आणि आकार, तोचि कटीं कर उभा विटे;
अनंत ब्रह्मांडें जयाचिया पोटीं, तो आह्मां संपुटीं भक्तिभावें;
तुका ह्मणे वर्म जाणती लडिवाळें, जें होतीं निर्मळें अंतर्बाहीं.

३५१

साता दिवसांचा जरी झाला उपवासी, तरी कीर्तनासी टाकूं नये!
फुटो हा मस्तक, तुटो हें शरीर, नामाचा गजर सोडूं नये!
शरीराचे होत दोनी तेही भाग, परि कीर्तनाचा रंग सोडों नये!
तुका ह्मणे ऐसा नामीं ज्या निर्धार, तेथें निरंतर देव असे!

३५२

अंगीकार ज्याचा केला नारायणें, निंद्य तेंहि तेणें वंद्य केलें;
अजामेळ भिल्ली तारिली कुंटणी, प्रत्यक्ष पुराणीं वंद्य केली;
ब्रह्महत्याराशी पातकें अपार, वाल्मीक किंकर वंद्य केला;
तुका ह्मणे येथें भजन प्रमाण, काय थोरपण जाळावें तें!

३५३

मुखीं विठ्ठलाचें नाम, मग कैंचा भवभ्रम!
चालतां, बोलतां, खातां, जेवितां, निद्रा करितां;
सुखें असों संवसारीं, मग जवळीच हरी!
मुक्तिवरील भक्ति जाण, अखंड मुखीं नारायण;
मग देव भक्त झाला, तुका तुकीं उतरला.

३५४

विष्णुमय सर्व वैष्णवांसी ठावें, येरांनीं वाहावे भार मायां;

साधनें संकटे सर्वांलागीं सीण, व्हावा लागे क्षीण अहंभाव;
भाव हा कठीण वज्र हें भेदवे, परि न छेदवे मायाजाळ;
तुका ह्मणे वर्म भजनेंचि सांपडे, येरांसी तो पडे ओस दिशा.

३५५

गोविंद गोविंद, मना लागलिया छंद,
मग गोविंद ते काया, भेद नाहीं देवा तया,
आनंदलें मन, प्रेमें पाझरती लोचन,
तुका ह्मणे आली, जेवी नुरेचि वेगळी.

३५६

ज्याचें जया ध्यान, तेंचि होय त्याचें मन;
ह्मणऊनी अवघें सारा, पांडुरंग दृढ धरा;
सम खूण ज्याचे पाय, उभा व्यापक विटे ठाय;
तुका ह्मणे नभा, परता अणूचाही गाभा.

३५७

मुखीं नाम हातीं मोक्ष, ऐसी साक्ष बहुतांसी;
वैष्णवांचा माल खरा, तूर्तातूर्त वस्तूंसी;
भस्म, दंड, नलगे काठी, तीर्थ आटी भ्रमण।
तुका ह्मणे आडकाठी, नाहीं भेटी देवाचे.

३५८

येणें बोधें आह्मी असों सर्वकाळ, करूनि निर्मळ हरिकथा;
आह्मी भूमीवरी एकपें देवाचे, निधान हें वाचे सापडलें;
तरतील कुळें दोन्ही उभयतां, गातां आईकतां सुखरूप;
न चळे हा मंत्र न ह्मणे यातिकुळ, न लगे काळ वेळ विचारावी;
तुका ह्मणे माझा विठ्ठल विसावा, सांठवीन हांवा ह्रदयात.

३५९

हरिनामवेली पावली विस्तार, फळीं पुष्पीं भार वोल्हावली;
तेथें माझ्या मना होईं पक्षीराज, साधावया काज तृप्तीचें या;
मुळींचिया बीजें दाखविली गोडी, लवकरचि जोडी जालियाची;
तुका ह्मणे क्षणक्षणां जातो काळ, गोडी ते रसाळ अंतरेल.

३६०

पवित्र तो देह, वाणी पुण्यवंत, जो वदे अच्युत सर्व काळ।
तयाच्या चिंतनें तरतील दोषी, जळतील रासी पातकांच्या।
देव इच्छी रज चरणींची माती, धावत चालती मागें मागें;
काय त्यां उरलें वेगळें आणीक, वैकुंठनायक जयां कंठीं?
तुका ह्मणे देवभक्तांचा संगम, तेथें ओघ नाम त्रिवेणीचा.

३६१

नामधारकासी नाहीं वर्णावर्ण, लोखंड प्रमाण नाना जात;
शस्त्र अथवा गोळे भलता प्रकार, परिसीं संस्कार सकळ हेम।
पर्जन्य वर्षतां जीवना बाह्यवट, तें समसकट गंगे मिळे;
सर्व तें हें जाय गंगाचि होऊन, तैसा वर्णावर्ण नाहीं नामीं।
महापुरीं जैसें जातसे उदक, मध्यें ते तारक नाव जैसा;
तये नावेसंगें ब्राह्मण तरती, केवी ते बुडती अनामिक?
नाना काष्ठजात पडतां हुताशनी, ते जात होउनी एकरूप;
तेथें निवडेना घुरे कीं चंदन, तैसा वर्णावर्ण नामीं नाहीं।
पूर्वानुवोळख तेंचि पैं मरण, जरि पावे जीवन नामामृत;
नामामृतें झालें मुळींचें स्मरण, सहज साधन तुका ह्मणे.

३६२

कस्तुरीचें रूप अती हीनवर, माजी असे सार मोल तया;
आणीकही तैसीं चंदनाचीं झाडें, परिमळें वाढे मोल तयां;

काय रूपें असे परीस चांगला, धातु केली मोला वाढ तेणें;
फिरंगी आटितां नये बारा रुके, गुणें मोलें विके सहस्रवरी;
तुका ह्मणे नाहीं जातीसवें काम, ज्याचे मुखीं नाम तोचि धन्य.

३६३

आहा आहा रे भाई!
हें अन्नदानाचें सत्र, पव्हे घातली सर्वत्र,
पंथीं अवघे पंथ मात्र, इच्छाभोजनाचे आर्त पुरवावया;
यावें तेणें घ्यावें, न सरेसें केलें सदाशिवें,
पात्र शुद्ध पाहिजे बरवें, मंगळभावें सकळ हरि ह्मणा रे!
नव्हे हें कांही मोकळें, साक्षी चौघांचिया वेगळें,
नेदी नाचों मताचिया बळें, अणु अणोरणीया आगळें,
महदि महदा साक्षित्वे हरि ह्मणा रे!
हे हरिनामाची आंबिली, जगा पोटभरी केली,
विश्रांति कल्पतरूची साउली, सकळां वर्णां सेवितां भली;
ह्मणा हर हर महादेव!
तुका हरिदास तराळ, अवघे हाकारी सकळ,
या रे वंदूं शिखरातळ, चैत्रमास पर्वकाळ महादेवदर्शनें.

३६४

इंद्रियांसी नेम नाहीं, मुखीं राम ह्मणोनि काई!
जेवीं मासीसवें अन्न, सुख नेदी तें भोजन;
कीर्तन करावें, तैसें करूनी दावावें!
हीं तों अंगीं नाहीं चिन्हें, गाईलें वेश्येच्या ढव्यानें!
तुका ह्मणे रागा, संत शिवूं नेदी अंगा.

३६५

लागलें भरतें, ब्रह्मानंदाचें वरतें;
झाला हरिनामाचा तारा, सीड लागलें फरारा;
बैसोनि सकळ, बाळ चालिले गोपाळ;
तुका ह्मणे वाट, बरवी सापडली नीट.

३६६

हरिनामाचें करूनि तारूं, भवसिंधु पार उतरलों;
फावलें फावलें आतां, पायीं संतां विनटलों;
हरिनामाचा शस्त्र घोडा, संसार गाढा छेदिला;
हरिनामाचीं धनुष्यकांडें, विन्मुख तोंडें कळिकाळ;
येणेंचि बळें सरते आह्मी, हरिच्या नामीं लोकीं तिहीं;
तुका ह्मणे जालों साचे, श्रीविठ्ठलाचे डिंगर.

५ कीर्तन.

३६७

सांगतां दुर्लभ ज्ञानाचिया गोष्टी, अनुभव तो पोटीं कैंचा घडे?
भजनाचे सोई जगा परिहार, नेणत्यां सादर चित्त कथे;
नाइकवे कानीं साधन उपाय, ऐकतो गाय हरुषें गीत;
नव्हे आराणूक जावयासी वना, वेध कामिमना हरिकथेचा.
काळाच्या साधना कोणा अंगीं बळ, चिंतना मंगळ अष्टप्रहर;
तुका ह्मणे आह्मी खेळों भातुकलीं, विभागासी मुलें भोळीं येथें.

३६८

करोत तपादि साधनें, कोणी साधो गोरांजनें;
आह्मी नवजों तया वाटा, नाचूं पंढरी चोहटा!
पावोत आत्मस्थिति, कोणी ह्मणोत उत्तम मुक्ति!
तुका ह्मणे छंद, आह्मां हरिच्या दासा नित्य.

३६९

कासया करावे तपाचे डोंगर, आणीक अपार दुःखरासी?

कासया फिरावे अनेक ते देश, दावितील आस पुढें लाभ ?
कासया पुजावीं अनेक दैवतें, पोट भरे तेथें लाभ नाहीं ?
कासया करावे मुक्तीचे सायास, मिळे पंढरीस फुकासाठीं ?
तुका ह्मणे करीं कीर्तन पसारा, लाभ येईल घरा पाहिजे तो !

३७०

सोपें वर्म आह्मां सांगितलें संतीं, टाळ दिंडी हातीं घेऊनि नाचा !
समाधीचें सुख सांडा ओंवाळून, ऐसा हा कीर्तनीं ब्रह्मरस;
पुढती घडे चढतें सेवन आगळें, भक्तिभाग्यबळें निर्भरता;
उपजोचि नये संदेह चित्तासी, मुक्ति चारी दासी हरिदासांच्या;
तुका ह्मणे मन पावोनि विश्रांती, त्रिविध नासती ताप क्षणे.

३७१

कथा दुःख हरी, कथा मुक्त करी, कथा याचि बरी विठोबाची;
कथा पाप नासी, उद्धरिले दोषी, समाधि कथेसी मूढजना;
कथा तप ध्यान, कथा अनुष्ठान, अमृत हे पान हरिकथा;
कथा मंत्र जप, कथा हरी ताप, कथाकाळीं कांप कळिकाळासी !
तुका ह्मणे कथा देवाचेंही ध्यान, समाधि लागोन उभा तेथें.

३७२

कथा हें भूषण जनांमध्ये सार, तरले अपार बहुत येणें;
नीचिये कुळींचा उंचा बंद्य होय, हरीचे जो गाय गुणवाद;
देव त्याची माथां वंदी पायधुळी, दीप जाला कुळीं वंशाचिये;
त्याची निंदा करीत त्याची कुष्ट वाणी, मुख संवदणी रजकाची;
तुका ह्मणे नाहीं चोरीचा व्यापार, विठ्ठलाचें सार नाम घ्यावें.

३७३

क्षुधा तृषा कांहीं सर्वथा नावडे, पहावया धांवे कोल्हांटासी !
कथेसी साक्षेपें पाचारिला जरी, ह्मणे माझ्या घरीं कोणी नाहीं !
बलात्कारें जरी आणिला कथेसी, निद्रा घे लोडेंसीं टेंकूनियां !
तुका ह्मणे थुंका त्याच्या तोंडावरी, जातो यमपुरी भोगावया.

३७४

पानें जो खाईल बैसोनि कथेसी, घडेल तयासी गोहत्या !
तमाखू ओढोनी काढील जो धूर, बुडेल तें घर तेणें पापें !
कीर्तनीं बडबड करील जो कोणी, बेडुक होउनि येईल जन्मा !
जयाचिये मनीं कथेचा कंटाळा, होती त्या चांडाळा बहु जाच !
जाच होती, पाठी उडती यमदंड, त्याचें काळें तोंड ! तुका ह्मणे.

३७५

मुंगिचिया घरा कोण जाय मूळ, देखोनियां गूळ धांव घाली;
याचकाविण काय खोळंबला दाता, तोचि धांवे हिता आपुलिया;
उदक अन्न काये ह्मणे मज खा ये, भुकेला तो जाये चोजवीत !
व्याधी पिडिला धांवे वैद्याचिया घरा, दुःखाच्या परिहारा आपुलिया !
तुका ह्मणे जया आपुले स्वहित, करणें तोचि प्रीत धरी कथे.

३७६

भावभक्तिवादें करावें कीर्तन, आशाबद्ध मन करूं नये;
अन्न, पाणी, धन, द्रव्य, नारायण, विठ्ठलावांचून बोलूं नये !
सप्रेम करावें देवाचें कीर्तन, भय द्या सोडून शरीराचें !
तरी मग जोडे विठ्ठल निधान, केलिया कीर्तन सिद्धि पावे;
देव जोडिलीया तया काय उणें, तुका ह्मणे मन धीट करा !

३७७

आशाबद्ध वक्ता, धाक श्रोतयांच्या चित्ता !
गातो तेंहि नाहीं ठावें, तोंड वाशी कांहीं द्यावें !
झालें लोभाचें मांजर, भीक मागे दारोदार !
उभयतां लोभी मन, वांयां गेलें तें भजन !

बहिरे मुके एके ठायीं, तैसें झालें तया दोहीं!
माप आणि गोणी, तुका ह्मणे रितीं दोन्ही.

३७८

उभ्या बाजारांत कथा, हें तों नावडे पंढरिनाथा!
अवघें पोटासाठीं ढोंग, तेथें कैंचा पांडुरंग?
लावी अनुसंधान, कांहीं देईल ह्मणऊन;
काय केले रांडलेंका, तुला राजी नाहीं तुका.

३७९

गायत्री विकोन पोट जे जाळिती, तयां होय गती यमलोकीं!
कन्येचा जे नर स्वरिती विकरा, ते जाती अघोरा नरकपाता!
नाम गाऊनियां द्रव्य जे मागती, नेणों तयां गति कैसी होय?
कैसें होय त्यांचें तेच हो जाणती! आह्मांसीं संगती नलगे त्यांची!
आमुचा सांगाती आहे तो श्रीहरी, नलगे दुराचारी तुका ह्मणे.

३८०

कीर्तनाचा विकरा मातेचें गमन, भाड खाई धन विटाळ तो!
हरिभक्ताची माता हे हरिगुणकीर्ति, इजवर पोट भरिती चांडाळ ते!
अंत्यज हा ऐसें कल्पांतीं करीना, भाड ते खाईना जननीची!
तुका ह्मणे त्याचें दर्शनही खोटें, पूर्वजांसी नेटें नरका धाडी.

३८१

कथा करोनियां मोल ज्या पें घेती, तेहि दोघे जाती नरकामध्यें!
ब्रह्म पूर्ण करा, ब्रह्म पूर्ण करा, अखंडित स्मरा रामराम!
मधुरवाणीच्या नका पडों भरीं, जाल यमपुरी भोगावया;
तुका ह्मणे करी ब्रह्मांड ठेंगणें, हात पसरी जिणें धिग त्याचें!

३८२

मोलें घातलें रडाया, नाहीं असूं आणि माया;
तैसा भक्तिवाद काय, रंगबेगडीचा न्याय!
वेठी धरिल्या दावी भाव, मागें पळायाचा पाव!
काजव्याची ज्योती, तुका ह्मणे नलगे वाती.

३८३

जेथें कीर्तन करावें, तेथें अन्न न सेवावें!
बुका लावूं नये भाळा, माळ घालूं नये गळा!
तट्टावृषभासी दाणा, तृण मागों नये जाणा!
तुका ह्मणे द्रव्य घेती, देती तेही नरका जाती!

३८४

मोल घेऊनियां कथा जरी करी, तरी भंगो हरी देह माझा!
माझी कथा करा ऐसें ह्मणें कोणा, तरी नारायणा जिव्हा झडो!
साह्य तूं जालासी काय उणें तुपें, आणीक भूतापें काय मनीं?
तुका ह्मणे सर्व सिद्धि तुझे पायीं, तूं माझा गोसावी पांडुरंगा!

३८५

दया क्षमा शांति, तेथें देवाचि वसति!
पावे धांवोनियां घरा, राहे धरोनियां धारा;
कीर्तनाचे वाटे, बरांडिया ऐसा लोटे;
तुका ह्मणे घडे, पूजा नामें देव जोडे.

३८६

जळती कीर्तनें, दोष पळतील विघ्नें;
हेंचि बळिवंत गाढें, आनंद करूं दिंडापुढें;
कळि पापाची हे मूर्ति, नामखड्गें घेऊं हातीं;

तुका ह्मणे जाऊं, बळें दमामेही लावूं.

३८७

बरवें केलें माझ्या मनें, पंथें येणें निघालें;
अभयेंच जावें ठाया, देवराया प्रतापें;
साधनाचा नलगे पांग, अवघें सांग कीर्तन;
तुका ह्मणे सत्ताथोरी, कोण करी खोळंबा ?

३८८

टाळघोळ सुख नामाचा गजर, घोषें जयजयकार ब्रह्मानंदु;
गरुडटके दिंडी पताकांचे भार, आनंद अपार ब्रह्मादिकां;
आनंदें वैष्णव जाती लोटांगणीं, एक एकाहूनि भद्रजाति;
तेणें सुखें सुटे पाषाण पाझर, नष्ट खळ नर शुद्ध होती;
तुका ह्मणे सोपें वैकुंठासी जातां, रामकृष्ण कथा हेचि वाट.

३८९

पाठीं पोटीं देव, कैंचा हरिदासां भेव ?
करा आनंदें कीर्तन, नका आशंकित मन;
एथें कोठें काळ, करील देवापाशीं बळ;
तुका ह्मणे धनी, सपुरता काय वाणी.

६ चित्तशुद्धी.

३९०

गति अधोगति मनाची हे युक्ति, मन लावीं एकांतीं साधुसंगें;
जतन करा जतन करा, धांवतें सैरा ओढाळ तें;
मान अपमान मनाचें लक्षण, लाविलिया ध्यान तेंचि करी;
तुका ह्मणे मन उतरी भवसिंधु, मन करी बंधु चौऱ्याशींचा.

३९१

होऊं नको कांहीं या मनाआधीन, नाइकें वचन याचें कांहीं,
हटियाची गोष्टी मोडून टाकावी, सोई ही धरावी विठोबाची;
आपुले आधीन करूनियां [illegible], नाहीं तरि जोवा घातक हें;
तुका ह्मणे जाले जे मना आधीन, तयांसी बंधन यम करी.

३९२

हित व्हावें तरी दंभ दुरी ठेवा, चित्तशुद्धि सेवा देवाची हे;
आवडीं विठ्ठल गाईजे एकांतीं, अलभ्य ते येती लाभ घरा;
आणिकां अंतरीं न द्यावी वसती, करावी हे शांती वासनेची;
तुका ह्मणे बाण हाचि निर्वाणींचा, वाउगी हे वाचा वेचूं नये।

३९३

करूनियां शुद्ध मन, नारायण स्मरावा;
तरीच हा तरिजे सिंधु, भवबंधु तोडोनियां;
येथें सरे शुद्ध साचें, अंतरींचें बीज तें;
तुका ह्मणे लवणकळी, पडतां जळीं तें होय.

३९४

बैसोनि निवांत शुद्ध करी चित्त, तया सुखा अंतपार नाहीं।
येऊनि अंतरीं राहील गोपाळ, सायासाचें फळ बैसलिया;
राम कृष्ण हरि मुकुंद मुरारी, मंत्र हा उच्चारीं वेळोवेळां;
तुका ह्मणे ऐसें देईन मी दिव्य, जरी होइल भाव एकविध.

३९५

नये वांटूं मन, कांहीं न देखावें भिन्न;
पाय विठोबाचे चित्तीं, असों द्यावे दिवसरातीं;
नये काकुळती, कोणा यावें हरिभक्ति;

तुका ह्मणे साई, करील कृपेची विठाई.

३९६

साहोनियां टाकी घाये, पाषाण देवचि जाला पाहें।
तया रीति दृढ मन, करीं साधाया कारण;
बाण शस्त्र साहे गोळी, शूरा ठाव उंच स्थळीं,
तुका ह्मणे सती, अग्न न देखे ज्या रीती.

३९७

चित्त शुद्ध तरी शत्रू मित्र होती, व्याघ्रही न खाती सर्प तया।
विष तें अमृत, आघात तें हित, अकर्तव्य नीत होत त्यासी।
दुःख तें देईल सर्व सुख फळ, होतील शीतळ अग्निज्वाळा।
आवडेल जीवां जीवाचिये परी, सकळां अंतरीं एक भाव;
तुका ह्मणे कृपा केली नारायणें, जाणिजेते येणें अनुभवें.

३९८

शास्त्रज्ञ हो ज्ञाते असती बहुत, परि नाहीं चित्त हाता आलें;
क्षणा एकासाठीं न घरवे धीर, तेणें हा रघुवीर अंतरतो;
तोळाभर सोनें रतिभार राई, मेळविल्या पाहीं नास होतो;
हरिचे अंकित असती विरळागत, तयांसी अच्युत कृपा करी;
तुका ह्मणे काय घुडवण्या गोष्टी, जंव नाहीं गांठीं चित्त आलें.

३९९

योगाचें तें भाग्य क्षमा, आधीं दमा इंद्रियें;
अवघीं भाग्यें येती घरा, देव सोयरा जालिया;
मिरासीचें खूण सेत, नाहीं देत पीक उगें!
तुका ह्मणे उचित जाणा, उगी सिणा काशाला?

४००

न मनीं ते ज्ञानी, न मनीं ते पंडित, ऐसे परीचे एक एका भावें;
धातू पोसोनियां आणिकां उपदेश, अंतरीं तो लेश प्रेम नाहीं;
न मनीं ते योगी, न मनीं ते हरिदास, दर्शनें बहुवस बहुतां परिचीं;
तुका ह्मणे तयां नमन बाह्यात्कारीं, आवडती परी चित्त शुद्धांचे.

४०१

ब्रह्मरसगोडी तयांसी फावली, वासना निमाली सकळ ज्यांची;
नाहीं त्यां विटाळ अखंड सोंवळीं, उपाधीवेगळीं जाणिवेच्या;
मन हें निश्चळ झालें एके ठायीं, तयां उणें कांई निज सुखा?
तींचि पुण्यवंते परउपकारी, प्रबोधी त्या नारीनरलोकां;
तुका ह्मणे त्यांचे पायीं पायपोस, होऊनियां वास करिन तेथें!

४०२

थोडें आहे थोडें आहे, चित्त साहे जालिया;
हर्षामर्ष नाहीं अंगीं, पांडुरंगी सरले तें;
अवघ्या साधनांचें सार, न लगे फार शोधावें;
तुका ह्मणे लटिकें पाहें, सांडीं देहअभिमान.

४०३

मान अपमान गोवें, अवघें गुंडूनी ठेवावें!
हेंचि देवाचें दर्शन, सदा राहे समाधान;
शांतीची वसती, तेथें खुंटे काळगती;
आली ऊर्मी साहे, तुका ह्मणे थोडें आहे.

मंडल पाचवे

दंभपरिस्फोट

१. पंथाभिमानी आणि भोंदू

४०४

जन्मा आलिया गेलिया परि, भक्ति नाहीं केली,
माझें माझें ह्मणोनियां, गुंतगुंतों मेलीं!
येथें कांहीं नाहीं, लव गुरुच्या पायीं.
चाल रांडे टाकीं रुका नको करूं बोल,
गुरुविण मार्ग नाहीं करिसी तें फोल!
खाउनी जेउनि लेउनी नेसुनी ह्मणती आह्मी बऱ्या
साधुसंत घरा आल्या होती पाठमोऱ्या!
वाचोनि पढोनि जाले शहाणे ह्मणती आह्मी संत,
परनारी देखोनि त्यांचें चंचळ जालें चित्त!
टिळा टोपी घालुनि माळा ह्मणती आह्मी साधु,
दयाधर्म चित्तीं नाहीं ते जाणावे भोंदु!
कलियुगीं घरोघरीं संत जाले फार,
वीतिभरी पोटासाठीं हिंडती दारोदार!
संत ह्मणती केली निंदा, निंदा नव्हे भाई!
तुका असे अनन्य भावें शरण संतापायीं.

४०५

ऐसे संत झाले कळीं, तोंडीं तमाखुची नळी!
स्नानसंध्या बुडविली, पुढें भांग वोढवली.

भांगभुर्का हें साधन, पचनीं पडे मद्यपान!
तुका ह्मणे अवघें सोंग, तेथें कैचा पांडुरंग?

४०६

होउनि संन्यासी भगवीं लुगडीं, वासना न सोडी विषयांची;
निंदिती कदान्न इच्छिती देवान्न, पाहाताती मान आदराचा;
तुका ह्मणे ऐसें दांभिक भजन, तया जनार्दन भेटे केवीं?

४०७

लांबवूनि जटा नेसोनि कासोटा, अभिमान मोटा करिताती;
सर्वांगा करिती विभूतिलेपन, पाहाती मिष्टान्न भक्षावया;
तुका ह्मणे त्यांचा नव्हे हा स्वधर्म, न कळतां वर्म मिथ्यावाद.

४०८

कान फाडूनियां मुद्रा ते घालिती, नाथ ह्मणविती जगामाजी;
घालोनियां फेरा मागती द्रव्यासी, परी शंकरासी नोळखती;
पोट भरावया शिकती उपाय, तुका ह्मणे जाय नरकलोका.

४०९

कौडीकौडीसाटीं फोडिताती शिर, काढुनि रुधिर मलंग ते;
पांघरती चर्म लोहाची सांकळी, मारिती आरोळी धैर्यबळें;
तुका ह्मणे त्यांचा नव्हेचि स्वधर्म, न कळेचि वर्म गोविंदाचें.

४१०

लावूनियां मुद्रा बांधोनियां कंठी, हिंडे पोटासाठीं देशोदेशीं;
नेसोनि कौपीन शुभ्रवर्ण जाण, पाहाती पक्वान्न क्षेत्रींचें तें;
तुका ह्मणे ऐसे मावेचे मइंद, त्यांपासीं गोविंद नाहीं नाहीं!

४११

होउनियां जंगम विभूति लाविती, शंख वाजविती घरोघरीं;

शिवाचें निर्माल्य तीर्थ न सेविती, घंटा वाजविती पोटासाठीं;
तुका ह्मणे त्यांसी नाहीं शिवभक्ति, व्यापार करिती संसाराचा.

४१२

दाढी डोई मुंडो मुंडुनियां सर्व, पांघुरती बरवें वस्त्र काळें;
उफराटी काठी घेउनियां हातीं, उपदेश देती सर्वत्रांसी;
चाळवुनी रांडा देउनियां भेष, तुका ह्मणे त्यास यम दंडी.

४१३

डोई वाढवूनि केश, भूतें आणितो अंगास;
तरी ते नव्हती संतजन, तेथें नाहीं आत्मखुण!
मेळवूनि नरनारी, शकुन सांगती नानापरी;
तुका ह्मणे मैंद, नाहीं त्यापासीं गोविंद!

४१४

टिळा टोपी माळा देवाचें गवाळें, वागवी बोंगळें पोटासाठीं;
तुळसी खोवी कानीं, दर्भ खोंवी शेंडी, लटिकी धरी बोंडी नासिकाची;
कीर्तनाचे वेळे रडे पडे लोळे, प्रेमेंविण गोळे दाटताती;
तुका ह्मणे ऐसे मावेचे मइंद, त्यांपाशीं गोविंद नाहीं नाहीं!

४१५

लांब लांब जटा काय वाढवूनि, पावडें घेऊनि क्रोधें चाले;
खायाचा बोळसा शिव्या दे जनाला, ऐशा तापशाला बोध कैचा?
सेवि मांग अफू तमाखू उदंड, परि तो अखंड भ्रांतिमाजी;
तुका ह्मणे ऐसा सर्वस्वें बुडाला, त्यासी अंतरला पांडुरंग.

४१६

संतचिन्हें लेऊनि अंगीं, भूषण मिरविती जगीं;
पडिले दुःखाचे सागरीं, वाहावले ते भवपुरीं;

कामक्रोध लोभ चित्तीं, वरिवरि दाविती विरक्ती;
आशापाशीं बांधोनि चित्त, ह्मणती झालों आह्मी मुक्त;
त्यांचे लागले संगती, जाली त्यांची तेचि गति,
तुका ह्मणे शब्दजानें, जग नाडियेलें तेणें.

४१७

ऐसे कैसे झाले भोंदु, कर्म करोनि ह्मणती साधु;
अंगीं लावूनियां राख, डोळे झाकुनि करिती पाप;
दावुनि वैराग्याची कळा, भोगी विषयाचा सोहळा;
तुका ह्मणे सांगों किती, जळो त्यांची संगती!

४१८

ऐसे नाना वेष घेऊनि हिंडती, पोटासाठीं घेती प्रतिग्रह;
परमार्थासी कोण त्यजी सवसार, सांग पा साचार नाव त्याचें;
जन्मतां संसार त्यजियेला शुकें, तोचि निष्कलंक तुका ह्मणे.

४१९

हुंदकी पिसवी हलवी दाढी, मागो ओढी निंदेचे;
त्याचे फळपाकीं यमाचे ते दंड, घर केलें कुंड कुंभपाक;
क्रोध पोटीं मांग आणिला अंतरा, भुंकोनि कुतरा जप करी;
तुका ह्मणे स्नान केलें मळमूत्रें, जेवविलीं पितरें अमंगळें.

४२०

भिक्षापात्र अवलंबणें, जळो जिणें लाजिरवाणें,
ऐसियासी नारायणें, उपेक्षिजे सर्वथा!
देवा पायीं नाहीं भाव, भक्ति वरी वरी वाव,
समर्पिला जीव, नाहीं तो हा व्यभिचार;
जगा घालावें सांकडें, दीन होऊनि बापुडें,
हेंचि अभाग्य रोकडें, मूळ आणि विश्वास;

काय न करी विश्वंभर? सत्य करितां निर्धार,
तुका ह्मणे सार, दृढ पाय धरावे.

४२१

जगीं किर्ती व्हावी, ह्मणोनि जालासी गोसावी;
बहुत केलें पाठांतर, वर्म राहिलेंसे दूर;
चित्तीं नाहीं अनुताप, लटिकें भगवें स्वरूप;
तुका ह्मणे सिंदळीच्या! व्यर्थ श्रमविली वाचा,

४२२

बोली मैंदाची बरवी असे, बाटे अंतरीं घालावे फांसे;
कैसा वरिवरि दिसताहे चांग, नव्हे भाविक केवळ मांग;
टिळा टोपी माळा कंठीं, अंधारीं नेउनि चेपी घांटी;
तुका ह्मणे तो केवळ पुंड, त्यावरि वाजती यमदंड.

४२३

निंदा स्तुती करवी पोट, सोंग दाखवी बोभाट;
जटा राख विटंबना, धीर नाहीं क्षमा मना;
शृंगारिलें मढें, जीवेंविण जैसें कुडें;
तुका ह्मणे रागें, पळतें चावळे वाउगें.

४२४

आगीचे गोसावी आयाचितवृत्ति, करवी शिष्याहातीं उपदेश,
पगडाची नाव आधींच ते जड, ते काय पैलाड तारूं जाणे;
तुका ह्मणे वेष विटंबिला त्यांनीं, सोंगसंपादणी करिती वरी.

४२५

शिष्या सांगे उपदेश, गुरुपूजा हे विशेष,
नाचे आचार सोवळे, तंव नागवलु माळे,

छाटी भगवी मानसीं, व्यर्थ ह्मणवी संन्यासी;
तुका ह्मणे लोभ, न सुटे नाहीं लाभ.

४२६

उचित न कळे इंद्रियांचे ओढी, मुखें बडबडी शिकले तें;
आपण जाऊन न्यावीं नरकास, बळें बेचाळीस कुळें जग;
अबोलणें बोले डोळे झांकुनियां, बडबडी वांयां दंभासाठीं;
तुका ह्मणे आह्मी तेथील पारखी, नाचे देखोवेखीं जाणें खरें.

४२७

गुरुमार्गामुळें भ्रष्टले सकळ, ह्मणती यातीकुळ नाहीं ब्रह्मीं;
पवित्राला ह्मणती नको हा कंटक, मानिती आत्मिक अनामिका;
डोहोर दासी बलुती बारा, उपदेशिती फारा रांडापोरा;
कांहीं टाण्या टोण्या विप्र शिष्य होती, उघडी फजिती स्वधर्माची;
नसता करुनी होम खाती एके ठायीं, ह्मणती पाप नाहीं मोक्ष येणें;
इंद्रियांचे पेठे भला कौल देती, मर्यादा जकाती माफ केली;
नाहीं शास्त्राधारा पात्रापात्र नेणें, उपदेशून घेणें द्रव्य कांहीं;
तुका ह्मणे ऐसे गुरुशिष्य जाण, विठोबाची आण नरका जाती.

४२८

टेवकारूनी दृष्टि लावूनियां रंग, दावी झगमग डोळ्यांपुढें;
ह्मणती शिष्यासी लागली समाधि, लटकीचि उपाधि झकवती;
दीपाचिये ज्योती कोंडियलें तेज, उपदेश सांजरात्रीमाजी;
रांगोळिया चौक शृंगारूनी वोजा, आवरणपूजा यंत्र करी;
पडदा लावोनियां दीप चाहूं कोनीं, बैसोनी आसनीं मुद्रा दावी;
नैवेद्यासी ह्मणे करावें पक्वान्न, पात्रासी दिव्यान्न परवडी;
जाला उपदेश कवळ घ्यारे मुखीं, आपोशन शेखीं बुडविलें;
पाषांड करोनी मांडिली जीविका, सुखी भाविकां लोकांप्रती;

कायावाचामनें सोडवी संकल्प, गुरु गुरु जप प्रतिपादी;
शुद्ध परमार्थ बुडविला तेणें, गुरुत्वभूषणें भोग भोगी;
विधीचाही लोप बुडविला वेद, शास्त्रांचाही बोध हरविला;
योगाची धारणा नाहीं प्राणायाम, सांडी यम नेम नित्यादिक;
वैराग्याचा लोप हरिभजनीं विक्षेप, वाढविलें पाप मतिलंडें;
तुका ह्मणे गेलें गुरुत्व गुखाडी, पूर्वजांसी धाडी नरकवासा.

४२९

शाक्त गधडा जये देशीं, तेथें राशी पापाच्या;
सुकृताचा उदो केला, गोंधळ घाला इंद्रियें;
क्रोधरूपें वसे काम, तीचें नाम जपतसे;
मद्यभक्षण मांगिणजाती, विटाळ चित्तीं सांठविला;
स्तवूनियां पूजी रांड, न लजे भांड दाढीसी;
तुका ह्मणे भगवती, नेईल अंतीं आपणापें.

४३०

राजा प्रजा द्वाड देश, शाक्त वास करिती तो;
अधर्माचें उबड पीक, धर्म रंक ते गांवीं;
न पिके भूमि कांपे भारें, मेघ वारें पीतील;
तुका ह्मणे अवघीं दुःखें, येती सुखें वस्तीसी.

४३१

ऐसें कलियुगाच्या मुळें, जालें धर्माचें बाटोळें;
सांडूनियां रामराम, ब्राह्मण ह्मणती दोमदोम;
शिवों नये तीं निळीं, वस्त्रें पांघरती काळीं;
तुका ह्मणे वृत्ति, सांडुनि गदा मागत जाती.

४३२

अवघ्या पापें घडला एक, उपासक शक्तीचा;
त्याचा विटाळ नको अंगा, पांडुरंगा माझिया;
काम क्रोध मद अंगीं, रंगला रंगीं अवगुणी;
करितां पाप न धरी शंका, ह्मणे तुका कोणीहि.

४३३

वारितां बळे धरितां हातीं, जुलुमें जाती नरकामधीं;
रंडीदासाप्रति कांहीं, उपदेश तोही चालेना;
जन्म केला वाताहात, थोर घात ते ठायीं;
तुका ह्मणे पंढरीनाथा, तुझी कथा दूषिती.

४३४

हरिहर सांडूनि देव, धरिती भाव क्षुल्लकीं;
ऐका त्याची विटंबना, देवपणा भक्ताची;
अंगीं कवडे घाली गळां, परडी कळाहीन हातीं;
गळां गांठा हिंडे दारीं, मनुष्य परी कुतरीं तीं;
माथां सेंदुर दांत खाती, जेंगट हाती सटवीचें;
पूजिती विकट दोंद, पशु सोंड गजाची;
ऐशा छंदें चुकली वाटा, भाव खोटा भजन;
तुका ह्मणे विष्णुशिवां-, वांचुनि देवा भजती ते.

४३५

परद्रव्य परनारी, अभिलासूनि नाक धरी;
जळो तयाचा आचार, व्यर्थ भार वाहे खर;
सोंवळ्याची स्फीती, क्रोधें विटाळला चित्तीं;
तुका ह्मणे सोंग, दावी बाहेरील रंग.

४३६

भोंदावया मीस घेऊनि संतांचें, करी कुटुंबाचें दास्य सदा;
मनुष्याचें परी बोल रावा करी, रंजवी नरनारी जगामध्यें;

तिमयाचा बैल करी शिकवीलें, चित्रींचें बाहुलें गोष्टी सांगे;
तुका ह्मणे देवा जळो हे महंती, लाज नाहीं चित्तीं निसुगातें.

४३७

तोंवरि तोंवरि शोभतील गारा, जंव नाहीं हिरा प्रकाशला।
तोंवरि तोंवरि शोभती दीपिका, नुगवतां एका भास्करासी।
तोंवरि तोंवरि सांगती संतांचिया गोष्टी, जंव नाहीं भेटी तुक्यासवें

४३८

जोंवरि तोंवरि जंबुक करि गर्जना,
जंव त्या पंचानना देखिलें नाहीं;
तोंवरि तोंवरि सिंधु करि गर्जना,
जंव त्या अगस्ति ब्राह्मणा देखिलें नाहीं;
तोंवरि तोंवरि वैराग्याच्या गोष्टी,
जंव सुंदर वनिता दृष्टी देखिली नाहीं;
तोंवरि तोंवरि शूरत्वाच्या गोष्टी,
जंव परमाईचा पुत्र दृष्टी देखिला नाहीं;
तोंवरि तोंवरि माळामुद्रांची भूषणें,
जंव तुक्याचें दर्शन झालें नाहीं।

४३९

खोली ओली पडे तें पीक उत्तम, उथळाचा श्रम वायां जाय;
लटिक्याचे आह्मी नव्हों सटिकरी, थीतें घाली भरी पदरींचें;
कोणा इहलोकीं पाहिजे पसारा, दंभ पोट भरायाचे चाडे;
तुका ह्मणे कसीं अगी जे उतरे, तेंचि येथें सरे जाति शुद्ध.

४४०

गुळें माखोनियां दगड ठेविला, वर दिसे भला लोकाचारीं;
अंतरीं विषयाचें लागलें पैं पिसें, बाहिरल्या वेषें भुलवी लोकां;

ऐशिया दांभिका कैंची हरिसेवा, नेणोंचि सद्भावा कोण काळीं,
तुका ह्मणे येणें कैसा होय संत, विटाळलें चित्त कामक्रोधें.

४४१

चिरगुटें घालुनी वाढविलें पोट, गव्हारखोंपाट, जनामध्यें।
लटिकेचि डोहळे दाखवी प्रकार, दूध स्तनीं, पोर पोटीं नाहीं।
तुका ह्मणे अंतीं वांजचि ते खरी, फजिती दुसरी जनामध्यें।

४४२

जळो प्रेमा तैसा रंग, जाय उडोनि पतंग,
सासूसाठीं रडे सून, भाव अंतरींचा भिन्न;
मैंद मुखींचा कोंवळा, भाव अंतरीं निराळा;
जैसी वृंदावनकांती, उत्तम धरूं नये हातीं,
बक ध्यान धरी, सोंग करूनि मासे मारी।
तुका ह्मणे सर्प डोले, तैसा कथेमाजी खुले.

४४३

असंतलक्षण भूतांचा मत्सर, मनास निष्ठुर अतिवादी;
अंतरींचा रंग उमटे बाहेरी, बोळखिया परी आपेंआप;
संत ते समय वोळखती वेळ, संतुष्ट निर्मळ चित्त सदा;
तुका ह्मणे हित उचित अनुचित, मज लागे नित आचरावें.

४४४

भगवें तरी श्वान सहज वेष त्याचा, तेथें अनुभवाचा काय पंथ ?
वाढवुनी जटा फिरे दाही दिशा, तरी जंबु वेषा सहज स्थिति।
कोरोनियां भूमी करिती मधीं वास, तरी उंदरास काय वाणी ?
तुका ह्मणे ऐसें कासया करावें, देहासी दंडावें वाउगेंचि ?

४४५

तुका ह्मणे कोठें तगों येती घाणीं, आहाचही मनीं अधरिता.

भक्त ह्मणऊनि वंचावें जीवें, तेणें शेण खावें काशासाटीं?
नासिले अडबंद कौपीन ते माळा, अडचण राउळामाजी केली!
अंगीकारिले सेवे घडे अंतराया, तया जाला न्याय खापराचा;
तुका ह्मणे कोठें तगों येती घाणीं, आहाचही मनीं अधरिता.

४४६

राजा चाले तेथें वैभव सांगातें, हे काय लागतें सांगावें त्या?
कोणी कोणा येथें न मनी जी फुका, कृपेविण एका देवाचिया!
शृंगारिलें नाहीं तगों येत वरी, उमटे लौकरी जैसें तैसें;
तुका ह्मणे घरीं वसे नारायण, कृपेची ते खूण साम्या येते.

४४७

तांबियाचें नाणें न चले खऱ्या मोलें, जरी हिंडविलें देशोदेशीं!
करणीचे कांहीं न मने सज्जना, यावें लागे मना वृद्धांचिया;
हिरियासारिखा दिसे शिरगोळा, पारखी ते डोळां न पाहाती;
देऊनियां भिंग कामाविलें मोती, पारखिया हातीं घेतां नये;
तुका ह्मणे काय नटोनियां व्यर्थ, आपुलें हें चित्त आपणा ग्वाही!

४४८

सदा सर्वकाळ अंतरीं कुटिल, तेणें गळां माळ घालूं नये!
ज्यासी नाहीं धर्म दया क्षमा शांती, तेणें अंगीं विभूती लावूं नये!
जयासी न कळे भक्तीचें महिमान, तेणें ब्रह्मज्ञान बोलों नये!
ज्याचें मन नाहीं लागलें हातासी, तेणें प्रपंचासी टाकूं नये!
तुका ह्मणे ज्यासी नाहीं हरिभक्ती, तेणें भगवें हातीं धरूं नये!

२ नराधम.

४४९

देखोनि हरखली अंड, पुत्र झाला ह्मणे रांड,
तंव तो जाला भांड, चाहाड चोर शिंदळ;
जाय तिकडे पीडी लोकां, जोडी भांडवल थुंका,
थोर झाला चुका, वर कां नाहीं घातली;
भूमि कांपे त्याच्या भारें, कुंभपाकाचीं शरीरें,
बोले निष्ठुर उत्तरें, पापदृष्टि मळिण चित्त;
दुराचारी तो चांडाळ, पाप सांगातें विटाळ,
तुका ह्मणे खळ, ह्मणोनियां निषिद्ध तो.

४५०

पुत्र झाला चोर, मायबापां हर्ष थोर;
आतां काशासाठीं जोडी, हात घाटे गुडघे घडी;
ऐसे अपहार, आणूनियां भरी घर;
मानिली निश्चिंती, नरका जावया उभयतीं;
झोडाझोडगीचे पोटीं, फळें बीजें तीं करंटीं;
तुका ह्मणे बेट्या, भांडवल नलगे खट्या.

४५१

ऐसे कुळीं पुत्र होती, बुडविती पूर्वजां;
चाहाडी चोरी भांडवला, वांटा आला भागासी;
त्याचियानें दुःखी मही, भार तेही न साहे;
तुका ह्मणे ग्रामपशु, केला नाशु आयुष्या.

४५२

अहा कटा त्याचे करिती पितर, वंशीं दुराचार पुत्र झाला;
गळेचि ना गर्भ नव्हेचि कां वांज, माता त्याची लाज लावी पापी;

परपीडे परद्वारीं सावधान, सादरचि मन अभाग्याचें;
न मिळतां निंदा चाहडी उपवास, संग्रहावे दोष सकळही;
परउपकार पुण्य त्या बावडे, विषयाचें तें किडें दुर्गंधीं मरे;
तुका ह्मणे विटाळाचीच तो मूर्ति, दयाक्षमाशांति नातळे त्या.

४५३

गुरुपादाग्रींचें जळ, त्यास मानी जो विटाळ;
संतिं वाळिला जो खळ, नरकीं पचे चिरकाळ;
गुरुतीर्थीं अनमान, यथासांग मद्यपान;
गुरुशुश्रुषा न चोखी, मुख घाली वेश्येमुखी;
तुका ह्मणे सांगों किती, मुखीं पडो त्याचे माती!

४५४

राउळासी जातां त्रास मानी मोठा, बैसतो चोहोटांआदरेंशी;
न करी स्नान संध्या ह्मणे रामराम, गुरगुडीचें प्रेम अहर्निशीं;
देवब्राह्मणांशीं ना जाई शरण, दासीचें चरण वंदी भावें;
सुगंध चंदन सांडोनियां माशी, बसे दुर्गंधीशीं अतिआदरें;
तुका ह्मणे अरे ऐक भाग्यहीना! कां रे रामराणा विसरसी?

४५५

द्रव्य असतां धर्म न करी, नागविला राजद्वारीं;
माय त्यासी व्याली जेव्हां, रांड सटवी नव्हती तेव्हां;
कथाकाळीं निद्रा लागे, कामीं श्वानापरी जागे;
भोग स्त्रियेसि देतां लाजे, वस्त्र दासीचें घेऊनि निजे;
तुका ह्मणे जाण, नर गाढवाहुनी हीन!

४५६

संत देखोनियां स्वग्रें दृष्टी टाळी, आदरें न्याहाळी परस्त्रीसी;
वीट ये कर्णासी संतवाक्यामृता, स्त्रीशब्द ऐकतां निवे कर्ण;

कथेमाजी नीज वाढे नित्यक्षणीं, स्त्रियेचे कीर्तनी प्रेमें जागे;
तुका ह्मणे तुह्मीं क्रोधासी न यावें, स्वभावा करावें काय कोणी!

४५७

सोईऱ्यासी करी पाहुणेर बरा, काडितो ठोंबरा संतांलागीं;
गाईसी देखोनि बदबदा मारी, घोड्याची चाकरी गोड वाटे;
पान फुल नेतो वेश्येसी उदंड, ब्राह्मणासी खांड देऊं नेदी;
पर्वकाळीं धर्म न करी नासरी, वेंची राजद्वारीं उदंडचि;
कीर्तना जावया होतसे हिंपुटी, खेळतो सोंकटी रात्रदिवस;
बाइलेच्या गोता आवडीनें पोसी, मातापितयांसी दवडीतो;
तुका ह्मणे त्याच्या थुंका तोंडावरी, जातो यमपुरी भोगावया.

४५८

बाईल सवासिण आई, आपण पितरांचे ठायी;
थोर वेच झाला नष्टा, अवघ्या अपसव्य चेष्टा;
विषयांचे चरणीं, केली आयुष्याची गाळणी;
तुका ह्मणे लंडा, नाहीं दया देवधोंडा.

४५९

धिग जिणें तो बाईले आधीन, परलोक मान नाहीं दोन्ही;
धिग जिणें ज्याचें लोभावरी मन, अतीतपूजन घडेचि ना;
धिग जिणें आळस निद्रा जया फार, अमित आहार अघोरिया;
धिग जिणें नाहीं विवेक वैराग्य, झुरे मानालागीं साधुपणा;
तुका ह्मणे धिग ऐसे झाले लोक, निंदक वादक नरका जाती.

४६०

संत मागे पाणी नेदी एक चूळ, दासीस आंघोळी ठेवी पाणी;
संतांसी देखोनी होय पाठमोरा, दासीचिया पोरा चुंबन देतो;
संतांसी देखोनी करितो ढवाळ्या, भावें धुतो चोळ्या दासीचिया;
तुका ह्मणे त्याच्या तोंडावरी थुंका, जातो यमलोका भोगावया.

४६१

अंगी घेउनियां वारें दया देती, तयां भक्तां हातीं चाट आहे;
देव्हारा बैसोनि हालविती सुपें, ऐसीं पापी पापें लिंपताती;
एकीमेकीन्यायें होतसे प्रचीत, तेणें लोक समस्त भुलताती;
तयांचें स्वाधीन दैवतें असती, तरी कां मरती त्यांचीं पोरें;
तुका ह्मणे पाणी अंगारा जयाचा, भक्त कान्होबाचा तोही नव्हे.

४६२

पुराणीक ह्मणविती, जाणोनि कांदे भक्षिती;
अगस्तीचें मूत्र मळ, लावुनि ह्मणती कृष्णावळ;
श्रेष्ठ वर्ण ब्राह्मणाचा, संग न सुटे शूद्रीचा;
बदराहीच्या पाडी दाढा, लागे तुकयाचा हुंदाडा.

४६३

गाजराची पुंगी, तैसे नवे झाले जोगी;
काय करोनि पठण, केली अहंता जतन;
अल्प असे ज्ञान, अंगी ताठा अभिमान;
तुका ह्मणे लंड, त्याचे ह्मणोनि फोडा तोंड.

४६४

पालूनियां मध्यवर्ती, दाटुनि उपदेश देती;
ऐसे पोटभरे संत, तयां कैंचा भगवंत;
रांडापोरांतें गोंविती, वर्षासन ते लाविती;
जैसे बोलती निरोपणीं, तैसी न करिती करणी;
तुका ह्मणे तयां, तमोगुणियांची क्रिया.

४६५

एक करिती गुरु, भोंवता भारु शिष्यांचा;
पुंस नाहीं पाय चारी, मनुष्य परी कुतरीं तीं;

परत्री मद्यपान, पेंडखाण माजविले;
तुका ह्मणे निर्भर चित्तीं, अधोगति जावया.

४६६

तक्र शिष्या मान, दुग्धा ह्मणे नारायण;
ऐशीं ज्ञानाचीं डोंबडें, आशा विटंबिली मूढें;
उपदेश तो जगा, आपण सोंवळा इतका मांगा;
रसनाशिश्नाचे अंकित, तुका ह्मणे वरदळस्फीत.

४६७

अवघें ब्रह्मरूप रिता नाहीं ठाव, प्रतिमा तो देव कैसा नव्हे;
नाहीं भाव तया सांगावें तें किती, आपुलाल्या मतीं पाखांडिया;
जया भावें संत बोलिले वचन, नाहीं अनुमोदन शाब्दिकांसी;
तुका ह्मणे संतीं भाव केला बळी, न कळतां खळीं दूषिला देव.

४६८

जीव तोचि देव भोजन ते भक्ती, मरण ते मुक्ति पाषांड्याची;
पिंडाच्या पोषकीं नागविले जन, लटिकें पुराण केले वेद;
मना आला तैसा करिती विचार, ह्मणती संसार नाहीं पुन्हा;
तुका ह्मणे पाठीं उडती यमदंड, पापपुण्य लंड न विचारिती.

४६९

तोचि लटिक्यामाजी भला, ह्मणे देव म्यां देखिला;
ऐशियाच्या उपदेशें, भवबंधन कैसें नासे;
बुडवी आपणासरिसे, अभिमानें आणिकांस;
आणिक नाहीं जोडा, देव ह्मणवितां या मूढा;
आणिकांचें न मनीं साचें, तुका ह्मणे या श्रेष्ठांचें.

४७०

मुखें सांगे ब्रह्मज्ञान, जन लोकाची कापितो मान;
ज्ञान सांगतो जनासी, नाहीं अनुभव आपणासी;
कथा करितो देवाची, अंतरीं आशा बहु लोभाची;
तुका ह्मणे तोचि वेडा, त्याचे हाणूनि थोबाड फोडा।

४७१

न कळे ब्रह्मज्ञान आचार विचार, लटिका वेव्हार करितसे;
विश्वामित्रीपोटीं तयाचा अवतार, नांव महाखर चांडाळाचें;
द्रव्यइच्छेसाठीं करीतसे कथा, काय त्या पापिष्ठा न मिळे खाया;
पोट पोसावया तोंडें बडबडी, नाहीं घडफुडी एक गोष्टी;
तुका ह्मणे तया काय व्याली रांड, येउनियां भांड जनामध्यें.

४७२

नागलें देखोनि चांगलें बोले, आपुलें वेंचूनि त्याजपुढें खुले;
अधमाचे ओंगळ गुण, उचित नेणे तो धर्म कोण;
आर्तभूता न घाली पाण्याचा चुळ, न मागे त्यासी घाली साखरपूर;
एकासी आड पडोनि होकरी, एकासी देखोनी लपवी भाकरी;
एकासी धड न बोले वाचा, एकासी ह्मणे मी तुझे बांदोचा;
तुका ह्मणे ते गाढवपशु, लाभेंविण केला आयुष्यनाशु.

४७३

संतां नाहीं मान, देव मानी मुसलमान;
ऐसे पोटाचे मारिले, देवा आशा विटंबिले;
घाली लोटांगण, वंदी नीचाचे चरण;
तुका ह्मणे धर्म, न कळे माजल्याचा भ्रम.

४७४

विद्या अल्प परी गर्वशिरोमणी, मजहूनि ज्ञानी कोण आहे?
अंगीं भरला ताठा कोणाचें मानीना, साधूची छळणा स्वयें करी;
साधूचे देहाचा मानी जो विटाळ, त्रिलोकीं चांडाळ तोचि एक।
संतांची जो निंदा करितो या मुखें, खतेला सकळ पापें तोचि एक;
तुका ह्मणे ऐसे मावेचे मईंद, त्यांपाशीं गोविंद नाहीं नाहीं।

४७५

आणिकांच्या कापिती माना, निष्ठुरपणा पार नाहीं;
करिती बेटे उसणवारी, यमपुरी भोगावया;
सेंदराचें दैवत केलें, नवस बोले तयासी;
तुका ह्मणे नाचती पोरें, खोडितां येरें अंग दुखे.

४७६

कावळियासी नाहीं दया उपकार, काळिमा अंतर विटाळसें।
तैसें कुजनाचें जिणें अमंगळ, घाणेरी बोंगळ वदे वाणी।
कडु भोंपळ्याच्या उपचारें पाक, सेविल्या तिडीक कपाळासी।
तुका ह्मणे विष सांडूं नेणें साप, आदरें तें पाप त्याचे ठायीं.

४७७

लोभावरी ठेवुनि हेत, करी असत्य न्याय नीत;
त्याच्या पूर्वजां पतन, नरकीं किडे होती जाण;
कोटिगोहत्यापातक, त्यासी घडेल निश्शंक;
गासां स्त्रवे जे सुंदरा, पाजी विटाळ पितरां;
तुका ह्मणे ऐसियासी, यम गांजील सायासी.

४७८

कांहीं दुसरा विचार, नलगे करावाचि फार;
सेट्या ना चौधरीं, पांडेपण वाहे शिरीं;

पाप नलगे धुंडावें, पाहिजे तरी तेथें जावें;
जकातीचा धंदा, तेथें पाप वसे सदा;
गाई हौसी हेड, तूप विकी महाद्वाड;
तुका ह्मणे पाहीं, तेथें पुण्या रीघ नाहीं.

४७९

कन्या गो करी कयेचा विकरा, चांडाळ तो खरा तया नांवें;
गुण अवगुण हे दोन्ही प्रमाण, यातीशीं कारण नाहीं देवा;
जे जैसें करिती ते तैसें पावती, भोग ते भोगिती केले कर्मीं;
आशाबद्ध करूं नये तें करीती, तुका ह्मणे जाती नरकामधीं.

४८०

धिग तो दुर्जन नाहीं भूतदया, व्यर्थ तया माय प्रसवली!
कठिण हृदय तया चांडाळाचें, जो नेणे पराचें दुःख कांहीं;
आपुला प्राण तैसे सकळ लोक, न करी विवेक पशु जैसा;
तुका ह्मणे सुखें कापीतसे गळे, आपुलिया वेळे रडतसे.

४८१

दोराच्या आधारें पर्वत चढला, पाउलासाठीं केला अपघात;
अष्टोत्तरशें व्याधि ज्या वैद्यें दवडुनी, तो वैद्य मारूनि उत्तीर्ण झाला;
नव मास माया वाहिलें उदरीं, ते माता चौबारीं नग्न केली;
गायत्रीचें क्षीर पिळुनी घेउनी, उपवासी बांधोनी ताडन करी;
तुका ह्मणे दासां निंदी त्याचें तोंड, पाहातां नरककुंड पूर्वजांसी.

४८२

आणिकांच्या घातें, ज्यांचीं निवतील चित्तें;
तेचि ओळखावे पापी, निरयवासी शीघ्रकोपी;
कान पसरोनी, ऐके वदे दुष्ट वाणी;
तुका ह्मणे भांडा, धीर नाहीं ज्यांच्या तोंडा.

४८३

परपीडक तो आह्मां दावेदार, विश्वीं विश्वंभर ह्मणऊनि;
दंडूं त्यागूं बळें नावलोकूं डोळां, राखूं तो चांडाळाऐसा दुरि!
अनाचारा कांहीं न साहे अवगुण, बहु होय मन कासावीस;
तुका ह्मणे माझी एकविध सेवा, विमुख ते देवा बाळी चित्तें.

४८४

विठ्ठल मुक्तिदाता, नव्हे मरो हें बोलतां;
मज न सहावे कानीं, विष उत्तर लागे मनीं;
हरिकथेतें धिक्कारी, शत्रु माझा तो वैरी;
सुना काळतोंडा, जो या देवा ह्मणे धोंडा;
अहं ह्मणे ब्रह्म, नेणें भक्तीचें तें वर्म;
तुका ह्मणे क्षण, नको तयाचें दर्शन.

४८५

काय देवापाशीं उणें, हिंडे दारोदारी सुनें;
करी अक्षरांची आटी, एके कवडीचसाटीं;
निंदी कोणा स्तवी, चिंतातुर सदा जीवीं;
तुका ह्मणे भांड, जळो जळो त्याचें तोंड!

४८६

दुर्जनाची गंधी विष्टेचिया परी, देखोनियां दूरी व्हावें तया!
आइका हो तुह्मी हे मात सज्जन! करूं संघष्टन नये बोलों!
दुर्जनाचे अंगीं अखंड विटाळ, वाणी रजस्वला स्त्रवे तैशी!
दुर्जनाचें भय धरावें त्यापरी, पिसाळले वरी धांवे श्वान;
दुर्जनाचा भला नव्हे अंगसंग, बोलिलासे त्याग देशाचा त्या;
तुका ह्मणे किती सांगावें पृथक, अंग कुंभपाक दुर्जनाचें!

४८७

नये पाहों मुख मात्रागमन्याचें, तैसें अभक्ताचें गुरुपुत्रा;
ह्मणऊनि बरें धरितां एकांत, तेणें नव्हे घात भजनासी;
नये होऊं कदा निंदकाची भेटी, जया द्वैत पोटीं चांडाळाच्या;
तुका ह्मणे नका बोलों त्यासी गोष्टी, जयाचिया दृष्टी पाप वाढे.

४८८

शब्दा नाहीं धीर, ज्याची बुद्धि नाहीं स्थीर;
त्याचें न व्हावें दर्शन, खळापंगतीं भोजन;
संतांस जो निंदी, अधम लोभासाठीं वंदी;
तुका ह्मणे पोटीं, भाव आणीक जया होटीं.

४८९

दुर्जनाचें अंग अवघेंचि सकळ, नर्काचा कोथळ सांटवण;
खाय अमंगल बोले अमंगळ, उठवी कपाळ संघष्टणें;
सर्पा मंत्र चाले धरावया हातीं, खळाची ते जाती निखळची;
तुका ह्मणे कांहीं न साहे उपमा, आणीक अधमा वोखट्याची.

४९०

नायकावे कानीं तयाचे ते बोल, भक्तिविण फोल ज्ञान सांगे;
वाखाणी अद्वैद भक्तिभावेंविण, दुःख पावे सीण श्रोतावक्ता;
अहं ब्रह्म ह्मणोनि पोळीतसे पिंडा, नये बोलों भांडा तयासवें;
देवबाह्य लंड बोले जो पाषांड, त्याचें काळें तोंड संतांमध्यें;
तुका ह्मणे खंडी देवभक्तपणा, वरिष्ठ त्याहूनि श्वपच तो.

४९१

याचा कोणी करी पक्ष, तोहि त्याशी समतुल्य;
फुकासाटीं पावे दुःखाचा विभाग, पूर्वजांसि लाग निरयदंडीं;
ऐके राजा न करी दंड, जरि या लंड दुष्टासि;
तुका ह्मणे त्याचें अन्न, मद्यपानासमान.

४९२

स्मशान ते भूमि प्रेतरूप जन, सेवाभक्तिहीन ग्रामवासी;
भरतील पोट श्वानाचिया परी, वस्ति दिली घरीं यमदूतां;
अपूज्य लिंग तेथें अतित न घे थारा, ऐसी वस्ती चोरां कंटकाची;
तुका ह्मणे नाहीं ठावी स्थिती मती, यमाची निश्चिती कुळवाडी.

४९३

आंधळ्यासि जन अवघेचि आंधळे, आपणासि डोळे दृष्टी नाहीं!
रोग्या विषतुल्य लागे हें मिष्टान्न, तोंडासि कारण चवी नाहीं!
तुका ह्मणे शुद्ध नाहीं जों आपण, तया त्रिभुवन अवघें खोटें!

४९४

जेवीं नवज्वरें तापलें शरीर, लागे तया क्षीर विषतुल्य;
तेवीं परमार्थ जीहीं दुराविला, तयालागीं झाला सन्निपात;
कामिनी जयाच्या जाहाली नेत्रासी, देखे तो चंद्रासी पीतवर्ण;
तुका ह्मणे मद्यपानाची आवडी, न रुचे त्या गोडी नवनीताची.

४९५

रासभ धुतला महातीर्थामाजी, नव्हे जैसा तेजी शामकर्ण;
तेवीं खळा काय केल्या उपदेश, नव्हेचि मानस शुद्ध त्याचें;
सर्पासी पाजिलें शर्करापीयूष, अंतरींचें विष जाऊं नेणे;
तुका ह्मणे श्वाना क्षीरीचें भोजन, सवेंचि वमन जेवीं तया.

४९६

गेला तरी जावो सुखें नरकासी, कळंकी याविशीं शिवों नये;
रजस्वला करी वेलासी आघात, अंतर तो हित दुरी बरें;
उगीच कां आलीं नासवावीं फळें, विटाळ विटाळें कालवूनि;
तुका ह्मणे लोणी घालोनी शेणांत, उपेगाची मात काय असे.

४९७

श्वान शीघ्रकोपी, आपणा घातकर पापी;
नाहीं भीड आणि धीर, उपदेश न जिरे क्षीर;
माणसांसी भुंके, विजातीनें द्यावे थुंके,
तुका ह्मणे चित्त, मळिण करा तें फजित.

४९८

भाव धरी तया तारील पाषाण, दुर्जना सज्जन काय करी;
करितां नव्हे नीट श्वानाचें हें पुच्छ, खापरा परीस काय करी;
काय करील तया साकरेचें आळें, बीज तैसीं फळें येती तया;
तुका ह्मणे वज्र भंगे एक वेळ, कठीण हा खेळ तयाहूनी.

४९९

ढेंकणाचे संगें हिरा जो भंगला, कुसंगें नाडला तैसा साधु;
ओढाळाच्या संगें सात्विक नासली, क्षण एक नाडलीं समागमें;
डांकांचे संगती सोनें हीन झालें, मोल तें तुटलें लक्ष कोडी;
विषानें पक्वान्नें गोड कडू झालीं, कुसंगानें केली तैसी परी;
भावें तुका ह्मणे सत्संग हा बरा, कुसंग हा फेरा चौऱ्याशींचा.

५००

अंतरीं निर्मळ, वाचेचा रसाळ.
त्याचे गळां माळ, असो नसो!
आत्मा अनुभवीं, चोखाळिल्या वाटा,
त्याचे माथा जटा, असो नसो!
परस्त्रीचे ठायीं, जो कां नपुंसक,
त्याचे अंगा राख, असो नसो!
परद्रव्या अंध, निंदेसी जो मुका,
तोचि संत देखा, तुका ह्मणे.

मंडल सहावे

संत आणि सत्संग

५०१

ब्रह्मज्ञान जरी कळे उठाउठी, तरि कां हिंपुटीं वेदशास्त्रें;
शास्त्रांचें भांडण जप तीर्थाटण, उर्वीचें भ्रमण याचसाठीं;
याचसाठीं जप, याचसाठीं तप, व्यासेंही अमुप ग्रंथ केले;
याचसाठीं संतपाय हे सेवावे, तरिच तरावें तुका ह्मणे.

५०२

ब्रह्मज्ञान दारीं येतें काकुलती, अव्हेरिलें संतीं, विष्णुदासीं;
रिघों पाहे माजी बळें त्याचें घण, दवडिती दूर ह्मणोनियां;
तुका ह्मणे येथें न चले सायास, पडिलें उदास त्याच्या गळां.

५०३

श्रीसंतांचिया माथा चरणांवरी, साष्टांग हें करीं दंडवत:
विश्रांती पावलों सांभाळउत्तरीं, वाढलें अंतरीं प्रेमसुख:
डौरली हे काया कृपेच्या वोरसें, नव्हे अनारिसें उद्धरलों;
तुका ह्मणे मज न घडतां सेवा, पूर्वपुण्यठेवा वोढवला.

५०४

अर्भकाचे साठीं, पंतें हातीं धरिली पाटी;
तैसे संत जगीं क्रिया करूनि दाविती अंगीं;
बाळकाचे चाली, माता जाणुनि पाउल घाली;
तुका ह्मणे नाव, जनासाठीं उदकीं ठाव.

५०५

पवित्र तें कुळ पावन तो देश, जेथें हरिचे दास जन्म घेती;
कर्मधर्म त्याचे जाला नारायण, त्याचेनि पावन तिन्ही लोक;
वर्णअभिमानें कोण जालें पावन, ऐसें द्या सांगून मजपाशीं;
अंत्यजादि योनी तरल्या हरिभजनें, तयांचीं पुराणें भाट जालीं;
वैश्य तुळाधार, गोरा तो कुंभार, धागा हा चांभार रोहिदास;
कबीर मोमीन, लतिफ मुसलमान, सेना न्हावी आणि विष्णुदास;
कान्होपात्र खोदु, पिंजारीं तो दादु, भजनीं अभेदु हरिचे पायीं
चोखामेळा वंका जातीचा महार, त्यासी सर्वेश्वर ऐक्य करी;
नामयाची जनी कोण तिचा भाव, जेवी पंढरीराव तियेसवें;
मैराळ जनक कोण कुळ त्याचें, महिमान तयाचें काय सांगों;
यातायातीधर्म नाहीं विष्णुदासा, निर्णय हा ऐसा वेदशास्त्रीं;
तुका ह्मणे तुह्मी विचारावे ग्रंथ, तारिले पतित नेणों किती.

५०६

आपुलिया हिता जो असे जागता, धन्य मातापिता तयाचिया;
कुळीं कन्यापुत्र होती जी सात्विक, तयाचा हरिख वाटे देवा;
गीता भागवत करिती श्रवण, अखंड चिंतन विठोबाचें;
तुका ह्मणे मज घडो त्यांची सेवा, तरीं माझ्या दैवा पार नाहीं।

५०७

वैष्णव तो जया, अवघी देवावरी माया;
नाहीं आणीक प्रमाण, तन धन तृण जन;
पडतां जड भारीं, नेमा न टळे निर्धारीं;
तुका ह्मणे याती, हो कां तयाची भलती.

५०८

शुद्धबीजापोटीं, फळे रसाळ गोमटीं;

मुखीं अमृताची वाणी, देह देवाचे कारणीं;
सर्वांग निर्मळ, चित्त जैसें गंगाजळ;
तुका ह्मणे जाती, ताप दर्शनें विश्रांती.

५०९

हींच त्यांचीं पंचभूते, जीवन भातें प्रेमाचें;
कळवळा धरिला संतीं, ते निगुती कैवाड;
ह्याच काळ वर्तमान, साधन ही संपत्ती;
तुका ह्मणे दिवसराती, हेंचि खाती अन्न ते.

५१०

सकळ चिंतामणी शरीर, जरी जाय अहंकार आशा समूळ;
निंदा हिंसा नाहीं कपट देहबुद्धि, निर्मळ स्फटिक जैसा;
मोक्षाचें तीर्थ नलगे बाराणसी, येती तयापासीं अवघीं जनें;
तीर्थासी तीर्थ जाला तोचि एक, मोक्ष तेणें दर्शनें;
मन शुद्ध तया काय करिसी माळा, मंडित सकळा भूषणांसी;
हरिच्या गुणें गर्जताती सदा, आनंद तया मानसीं;
तन मन धन दिलें पुरुषोत्तमा, आशा नाहीं कवणाची;
तुका ह्मणे तो परिसाहूनी आगळा, काय महिमा वर्णूं त्याची.

५११

पंडित तोचि एक भला, नित्य भजे जो विठ्ठला;
अवघें सम ब्रह्म पाहे, सर्वां भूतीं विठ्ठल आहे;
रिता नाहीं कोणी ठाव, सर्वां भूतीं वासुदेव;
तुका ह्मणे तोचि दास, त्या देखिल्या जाती दोष.

५१२

उपकारी असे आरोणि उरला, आपुलें तयाला पर नाहीं;
लाभावरी घ्यावें सांपडलें काम, आपला तो श्रम न विचारी;

जीवा ऐसें देखे आणिकां जिवांसी, निखळचि रासि गुणांचीच;
तुका ह्मणे देव तयांचा पांगिला, न भंगे संचला धीर सदा.

५१३

धनें वित्तें कुळें, अवघियानें ते आगळे;
ज्याचे नारायण गांठीं, भरला हृदयसंपुटीं;
अवघेंचि गोड, त्याचें पुरे सर्व कोड;
तुका ह्मणे अस्त, उदय त्याच्या तेजा नीस्त.

५१४

मुक्तिपांग नाहीं विष्णूचिया दासां, संसार तो कैसा न देखती;
बैसला गोविंद जडोनियां चित्तीं, आदि तेचि अंतीं अवसानीं;
भोग नारायणा देऊनि निराळीं, ओवियां मंगळीं तोचि गाती;
बळ बुद्धि त्यांची उपकारासाठीं, अमृत तें पोटीं सांठविलें;
दयावंत तरी देवाचसारिखीं, आपुलीं पारखीं नोळखती;
तुका ह्मणे त्यांचा जीव तोचि देव, वैकुंठ तो ठाव वसती ते.

५१५

मोकळें मन रसाळ वाणी, याचि गुणीं संपन्न;
लक्ष्मी ते ऐशा नांवें, भाग्यें ज्यावें तरि त्यांनीं;
नमन नम्रता अंगीं, नेचे रंगीं पालट;
तुका ह्मणे त्याच्या नांवें, घेतां व्हावें संतोषी.

५१६

धन्य ते संसारी, दयावंत जे अंतरी;
येथें उपकारासाठीं, आलें घर ज्यां वैकुंठीं;
लटिकें वचन, नाहीं देहीं उदासीन;
मधुरा वाणी ओंठीं, तुका ह्मणे वाव पोटीं.

५१७

संवसार तींहीं केला पाठमोरा, नाहीं द्रव्यदारा जयां चित्तीं;
शुभाशुभ नाहीं हर्षामर्ष अंगीं, जनार्दन जगीं होऊनि ठेला;
तुका ह्मणे देह दिला एकासरें, जयासि दुसरें नाहीं मन.

५१८

पुनीत केले विष्णुदासीं, संगें आपुलिया दोषी;
कोण पाहे तयांकडे, वीर विठ्ठलाचे गाढे;
अशुभ त्यांपुढें, शुभ होउनियां ठाके;
प्रेमसुखाचिया रासी, पाप नाहीं ओखदासी;
तुका ह्मणे त्यांनीं, केली वैकुंठ मेदिनी.

५१९

वीर विठ्ठलाचे गाढे, कळिकाळ पायां पडे;
करिती घोष जयजयकार, जळती दोषांचे डोंगर;
दया क्षमा शांति, बाण अभंग हे हातीं;
तुका ह्मणे बळी, तेचि एक भूमंडळीं.

५२०

जुंझार ते एक विष्णुदास जगीं, पापपुण्य अंगीं नातळे त्यां;
गोविंद आसनीं शयनीं, गोविंद त्या मनीं बैसलासे;
ऊर्ध्वपुंड्र भाळीं कंठीं शोभे माळ, कांपिजे कळिकाळ तया भेणें;
तुका ह्मणे शंखचक्रांचे शृंगार, नामामृतसार मुखामाजी.

५२१

भक्तिसुखें जे मातले, ते कळिकाळा शूर झाले;
हातीं बाण हरिनामाचे, वीर गर्जती विठ्ठलाचे;
महा दोषां आला त्रास, जन्ममरणां केला नास;

सहस्रनामाची आरोळी, एक एकाहूनी बळी;
नाहीं आणिकांचा गुमान, ज्याचें अंकित त्यावांचुन;
तुका ह्मणे त्यांच्या घरीं, मोक्ष सिद्धी या कामारी.

५२२

नव्हती ते संत करितां कवित्व, संतांचे ते आप्त नव्हती संत;
येथे नाहीं वेश सरतें आडनावें, निवडे घावडाव व्हावा अंगीं;
नव्हती ते संत धरितां भोपळा, पांघरति वाकळ नव्हती संत;
नव्हती ते संत करितां कीर्तन, सांगतां पुराणें नव्हती संत;
नव्हती ते संत वेदाच्या पठणें, कर्म आचरणें नव्हती संत;
नव्हती संत करितां तप तीर्थाटण, सेविलिया वन नव्हती संत;
नव्हती संत माळामुद्रांच्या भूषणें, भस्म उधळणें नव्हती संत;
तुका ह्मणे नाहीं निरसला संदेह, तोंवरी हे अवघे संसारिक.

५२३

नाहीं संतपण मिळत हें हाटीं, हिंडतां कपाटीं रानीं वनीं;
नये मोल देतां धनाचिया राशी, नाहीं तें आकाशीं पाताळीं तें;
तुका ह्मणे मिळे जिवाचीये साटीं, नाहीं तरी गोष्टी बोलों नये!

५२४

करिसी तें देवा करी माझें सुखें, परी मी त्यासी मुखें न ह्मणे संत;
जया राज्य द्रव्य करणें उपार्जना, बश दंभमाना इच्छे जाले;
जग देव परी निवडीन निराळे, ज्ञानाचे आंधळे भारवाही;
तुका ह्मणे भय न धरीं मानसीं, ऐसियाचें विशीं करितां दंड.

५२५

हिरा ठेवितां ऐरणीं, वांचे मारितां जो घणीं;
तोचि मोल पावे खरा, करणीचा होय चुरा;
मोहरा होय तोचि अंगें, सूत न जळे ज्याच्या संगें;

तुका ह्मणे तोचि संत, सोसी जगाचे आघात!

५२६

कांहीं न मागे कोणासी, तोचि आवडे देवासी;
देव तयासी ह्मणावे, त्याचे चरणीं लीन व्हावें;
भूतदया ज्याचे मनीं, त्याचे घरीं चक्रपाणी;
नाहीं नाहीं त्या समान, तुका ह्मणे मी जमान.

५२७

ते माझे सोयरे सज्जन सांगाती, पाय आठविती विठोबाचे;
येरा मान विधि पाळणापुरतें, देवाचीं तीं भूतें ह्मणोनियां;
सर्वभावें जालों वैष्णवांचा दास, करीन त्यांच्या आस उच्छिष्टाची;
तुका ह्मणे जैसे उदास हरिदास, तैसी नाहीं आस आणिकांची.

५२८

हरि तैसे हरीचे दास, नाहीं तयां भय मोह चिंता आस,
होउनि रहाती उदास, बळकट कांस भक्तीची;
धरूनि पाय त्यजिले जन, न लगे मान मृत्तिकाधन,
कंठीं नामामृताचें पान, न लगे आन ऐसें जालें;
भाव तरी उदंडच पोटीं, धीर सिंधु ऐसें जगजेठी,
कामक्रोधा न सुटे मिठी, गिऱ्हे तरी वेठी राबविती;
बळें तरी नागवती काळा, लीन तरी सकळांच्या तळा,
उदार देहासी सकळा, जाणोनी कळा सर्व नेणते;
संसार तो तयांचा दास, मोक्ष तो पाहातसे वास,
रिद्धिसिद्धि देशवटा त्रास, न शिवती यास वैष्णवजन;
जन्ममृत्यु स्वप्नांसारिखें, आप त्यां न दिसे पारखें,
तुका ह्मणे अखंडित सुखें, वाणी वदे मुखें प्रेमामृताची.

५२९

हरिचिया भक्ता नाहीं भय चिंता, दुःख निवारिता नारायण;

नलगे वाहणें संसारउद्वेग, जडों नेदी पांग देवराव;
असों द्यावा धीर सदा समाधान, आहे नारायण जवळीच;
तुका ह्मणे माझा सखा पांडुरंग, व्यापियेलें जग तेणें एकें.

५३०

प्रारब्ध क्रियमाण, भक्तां संचित नाहीं जाण;
अवघा देवचि जाला पाहीं, भरोनियां अंतर्बाहीं,
सत्वरजतमबाध, नव्हे हरिभक्तांसी कदा;
खाय बोले करी, अवघा त्यांच्या अंगें हरी;
देवभक्तपण, तुका ह्मणे नाहीं भिन्न.

५३१

ध्यानीं योगीराज बैसले कपाटीं, लागे पाठोपाठी तयांचिया;
तान भूक त्यांचें राखे शीत उष्ण, जाले उदासीन देहभाव;
कोण सखें तयां आणिक सोयरें, असे त्यां दुसरें हरिविण;
कोण सुख त्यांच्या जीवासी आनंद, नाहीं राज्यपद घडीतयां
तुका ह्मणे विष अमृतासमान, कृपा नारायण करितां होय.

५३२

भक्त ऐसे जाणा जे देहीं उदास, गेले आशापाश निवारूनी;
विषय तो त्यांचा जाला नारायण, नावडे धन जन मातापिता;
निर्वाणीं गोविंद असे मागेंपुढें, कांहींच साकडें पडों नेदी;
तुका ह्मणे सत्य कर्मा व्हावें साह्य, घातलिया भय नर्का जाणें.

५३३

जे गाती अखंड विठ्ठलाचें गीत, त्यांचे पायीं चित्त ठेवीन मी;
जयांसी आवडे विठ्ठलाचें नाम, ते माझे परम प्राणसखे;
जयांसी विठ्ठल आवडे लोचनीं, त्यांचें पायवणी स्वीकारीन;
विठ्ठलासीं जिहीं दिला सर्व भाव, त्यांच्या पायीं ठाव मागईन;

तुका ह्मणे रज होईन चरणींचा, श्रमविनी त्यांच्या हरिचे दास.

५३४

लवविलें तया सवें लवे जाती, अभिमाना हाती सांपडेना;
मोळिवेचें लेणें विष्णुदासां साजे, तेथें भाव दुजे हारपतो;
अर्चन वंदन नवविधा भक्ति, दया क्षमा शांति तया ठायीं;
तये गांवीं नाहीं दुःखाची वसती, अवघाचि भूतीं नारायण;
अवघेंचि झालें सोवळें ब्रह्मांड, विटाळाचें तोंड न देखती;
तुका ह्मणे गाजे वैकुंठीं सोहळा, याही भूमंडळामाजी कीर्ति.

५३५

चंदनाचे हात पायही चंदन, परिसा नाहीं हीन कोणी अंग!
दीपा नाहीं पाठीं पोटीं अंधकार, सर्वांगें साकर अवघी गोड!
तुका ह्मणे तैसा सज्जनापासून, पाहातां अवगुण मिळेचि ना!

५३६

गंगाजळा पाहीं पाठी पोटीं नाहीं, अवगुण तो कांहीं अमृतासी;
रवि दीप काळिमा काय जाणे हिरा, आणिक तिमिरा नाश तेणें;
कर्पूरकांडणी काय कोंडा कणी, सिंधू मिळां वर्णा काय चाले;
परिस चिंतामणि आणिकांच्या गुणीं, पालटे लागोनि नव्हे तैसा;
तुका ह्मणे तैसे जाणा संतजन, सर्वत्र संपूर्ण गगन जैसें;

५३७

जे का रंजले गांजले, त्यांसि ह्मणे जो आपुले;
तोचि साधु ओळखावा, देव तेथेंचि जाणावा;
मृदु सबाह्य नवनीत, तैसें सज्जनांचें चित्त;
ज्यासि आपंगिता नाहीं, त्यासी धरी जो हृदयीं;
दया करणें जे पुत्रासी, तेचि दासा आणि दासीं;
तुका ह्मणे सांगूं किती, तोचि भगवंताची मूर्ती.

५३८

ऐसा ज्याचा अनुभव, विश्वदेव सत्यत्वें;
देव तया जवळी असे, पाप नासे दर्शनें;
कामक्रोधा नाहीं चाली, भूतीं जाली समता;
तुका ह्मणे भेदाभेद, गेले वाद खंडोनी.

५३९

परमेष्ठिपदा, तुच्छ मानिती सर्वदा;
हेंचि ज्यांचें धन, सदा हरीचें स्मरण;
इंद्रपदादिक भोग, भोग नव्हे तो भवरोग;
सार्वभौम राज्य, त्यांसि कांहीं नाहीं काज;
पाताळींचें आधिपत्य, तें तों मानिती विपत्य;
योगसिद्धिसार, त्यासि वाटे तें असार;
मोक्षायेवढें सुख, सुख नव्हेचि तें दुःख;
तुका ह्मणे हरीविण, त्यासी अवघा वाटे सीण.

५४०

तीर्थी धोंडा पाणी, देव रोकडा सज्जनीं;
मिळालिया संतसंग, समर्पितां भलें अंग;
तीर्थी भाव फळे, येथें आनाड तें बळे;
तुका ह्मणे पाप, गेलें गेल्या कळे ताप.

५४१

रवि दीप हिरा दाविती देखणें, अदृश्य दर्शनें संतांचेनी;
त्यांचा महिमा काय वर्णू मी पामर, न कळे तो साचार ब्रह्मादिकां;
तापली चंदन निववितो कुडी, त्रिगुण तो काढी संतसंग;
मायबापें पिंड पाळियेला माया, जन्ममरण जाया संतसंग;
संतांचें वचन वारी जन्मदुःख, मिष्टान्न तें भूकनिवारण;

तुका ह्मणे जवळी न पाचारितां जावें, संतचरणीं भावें रिघावया.

५४२

काय वाणूं आतां न पुरे हे वाणी, मस्तक चरणीं ठेवीतसें;
थोरीव सांडिली आपुली परिसें, नेणें शिवों कैसें लोखंडासी;
जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभूती, देह कष्टविती उपकारें;
भूतांची दया हे भांडवल संतां, आपुली ममता नाहीं देहीं;
तुका ह्मणे सुख पराविया सुखें, अमृत हें मुखें स्रवतसे.

५४३

आलिंगनें घडे, मोक्षसायुज्यता जोडे;
ऐसा संतांचा महिमा, जाली बोलायाची सीमा;
तीर्थे पर्वकाळ, अवघीं पायांपें सकळ;
तुका ह्मणे देवा, त्यांची केली पावे सेवा.

५४४

अनंत लक्षणें वाणितां अपार, संतांचें तें घर सांपडेना;
जये घरीं संत राहती आपण, तें तुह्मां ठिकाण आतुडेना;
ठिकाण धरूनि पाहावे ते संत, उगाच आकांत करूं नये;
संत होऊनियां संतांसी पाहावें, तरिच तरावें तुका ह्मणे.

५४५

संतांचिया गांवीं प्रेमाचा सुकाळ, नाहीं तळमळ दुःखलेश;
तेथें मी राहीन होऊनि याचक, घालितील भीक तेचि मज;
संतांचिया गांवीं वरो भांडवल, अवघा विठ्ठल धन चित्त;
संतांचें भोजन अमृताचें पान, करिती कीर्तन सर्वकाळ;
संतांचा उदीम उपदेशाची पेंठ, प्रेमसुख साटीं घेती देती;
तुका ह्मणे तेथें आणिक नाहीं परी, ह्मणोनि भिकारी झालों त्यांचा.

५४६

चिंता नाहीं गावीं विष्णुदासांचिये, घोष जयजयकार सदा;
नारायणा घरीं सांठविलें धन, अवघेचि वाण तया पोटीं;
सवंग सकळां पुरे धणीवरी, सेवावया नारी नर बाळा;
तुका ह्मणे येथें आनंदी आनंदु, गोविंदें गोविंदु पिकवीला.

५४७

संतांचा महिमा तो बहु दुर्लभ, शाब्दिकांचें काम नाहीं येथें;
बहु दुघड जरी जाली हैस गाय, तरी होईल काय कामधेनु;
तुका ह्मणे अंगें व्हावे ते आपण, तरीच महिमान येईल कळों.

५४८

माझिये जातीचें मज भेटो कोणी, आवडीची धणी फेडावया;
आवडे ज्या हरि अंतरापासूनी, ऐसियांचे मनी आर्त माझें;
तयालागीं जीव होतो कासावीस, पाहातील वास नयन हे;
सुफळ हा जन्म होईल येथून, देतां आलिंगन वैष्णवांसी;
तुका ह्मणे तोचि सुदिन सोहळा, गाऊं या गोपाळा धणीवरी.

५४९

संतांच्या पादुका घेईन मोचे खांदी, हातीं टाळ दिंडी नाचेन पुढे;
भजनविधी नेणें साधन उपाय, सकळ सिद्धि पाय हरिदासांचे;
ध्यान गति मति आसन समाधि, हरिनामगोविंदीं प्रेमसुख;
नेणता निर्लज्ज नेणें नादभेद, सुखें हा गोविंद गाऊं गीतीं;
सर्व जोडी मज गोत आणि वित्त, तुका ह्मणे संतमहंत पाय.

५५०

अग्निमाजि गेलें, अग्नि होऊन तेंच ठेलें;
काय उरलें तया पण, मागील तें नाम गुण;

लोह लागे परिसा अंगी, तोही भूषण जाला जगीं;
सरिता ओहळ ओघा, गंगे मिळोनि झाल्या गंगा;
चंदनाच्या वासे, तरू चंदन झाले स्पर्शे;
तुका जडला संतां पायी, दुजेपण ठाव नाही.

५५१

ऐशा भाग्यें जालों, तरी धन्य जन्मा आलों;
रुळें तळीले पायरी, संत पाय देती वरी;
प्रेमामृतपान, होईल चरणरजें स्नान;
तुका ह्मणे सुखें, तया हरतील दुःखें.

५५२

दसरा दिवाळी तोचि आह्मां सण, सखे संतजन भेटतील;
आमुप जोडल्या सुखाचिया राशी, पार या भाग्यासी न दिसे आतां;
धन्य दिवस आजि जाला सोनियाचा, पिकली हे वाचा रामनामें;
तुका ह्मणे काय होऊं उतराई, जीव ठेवूं पायी संतांचिये.

५५३

धन्य आजि दिन, जालें संतांचे दर्शन;
जाली पापातापा तुटी, दैन्य गेलें उठाउठी;
झालें समाधान, पायीं विसांवले मन;
तुका ह्मणे आलि घरा, तोचि दिवाळी दसरा.

५५४

उजळलें भाग्य आतां, अवघी चिंता वारली;
संतदर्शनें हा लाभ, पद्मनाभ जोडला;
संपुष्ट हे ह्रदयपेटी, करूनि पोटीं सांठवूं;
तुका ह्मणे होता ठेवा, तो या भावा सांपडला.

५५५

पाप ताप दैन्य जाय उठाउठी, जालिया भेटी हरिदासांची;
ऐसें बळ नाहीं आणिकांचे अंगीं, तपें तीर्थें जगीं दानें व्रतें;
चरणींचें रज वंदी शूळपाणी, नाचती कीर्तनीं त्यांचे माथां;
भव तरावया उत्तम हे नाव, भिजों नेदी पाव हात कांहीं;
तुका ह्मणे मन झालें समाधान, देखिल्या चरण वैष्णवांचे.

५५६

अवघा भार वाटे देवा, संत सेवा न घडतां;
कसोटी हे असे हातीं, सत्य भूतीं भगवंत;
चुकलोसा दिसे पंथ, गेले संत तो ऐसा;
तुका ह्मणे सोंग वायां, कारण या अनुभवें.

५५७

करितां देवार्चन, घरा आले संतजन;
देव साराबे परते, संत पूजावे आरते!
शाळिग्राम विष्णुमूर्ति, संत हो कां भलते याती;
तुका ह्मणे संधी, अधिक वैष्णवांची मांदी.

५५८

शुद्ध चर्या हेंचि संतांचे पूजन, लागतचि धन नाहीं वित्त;
सगुणाचे सोई सगुण विश्रांती, आपणचि येती चोजवीत;
कीर्तनींचि वोळे कृपेचा वो रस, दुरीपणें वास संनिधता;
तुका ह्मणे वर्म सांगतों सवंगे, मन लावा लागें स्वहिताच्या.

५५९

धन्य तेचि प्राणी क्षमा ज्यांचे अंगीं, न भंगे प्रसंगीं धैर्यबळ;
न ह्मणे कोणासी उत्तम वाईट, महत्त्व वरिष्ट नसे जेथें;

अंतरीं सबाह्य सारिखें निर्मळ, हृदय कोमल गंगारूप;
तुका ह्मणे काया कुरवंडीन तयां, ठेवीन मी पायां मस्तक हें.

५६०

तुह्मी साधुसंत कैवल्यसागर, मोक्षाचें आगर तुह्मां घरीं;
तेथें मतिमंद काय बोलों वाणी, अमृताचे धणी पाणी कां घ्या;
कोटि भानु तेजीं खद्योत बापुडें, तैसा तुह्मांपुढें काय बोलों;
तुह्मी अवघे चिंतामणी कल्पतरूचीं वनें, त्यापुढें धांवणें मशकांनीं;
वाराणशीक्षेत्र गंगा वाहे कोड, काय तेथें पाड कोंकणाचे;
पल्लवाचा वारा हिमकरीं काय, गगनावरी छाय कोण करी;
समुद्राची तृषा हरी ऐसा कोण, जगाची जो तान्ह निववीतो;
मेरूचा पाठार अवघी ते क्षिती, मशकाचे हातीं मुष्टि फावे;
सिंहापुढें काय जंबूक आरोळी, मोतियांचे वोळी कांच काय;
कापुरासी काय लावूनी उटावें, काय ओंवाळावें दीपकासी;
तसे तुह्मी हिरे ज्ञानाचे भरींव, तेथें म्यां बोलावें पाड काय;
कृपानिधि तुह्मीं बोलविलें बोला, सुखें न्याय केला तुमचा मीं;
अज्ञान मी वेडें ह्मणवितों बाळ, माझा प्रतिपाळ करणें तुह्मां;
बोबडें बोलणें न धरावा कोप, क्षमा करा बाप कृपासिंधु;
तुका ह्मणे तुह्मी संत बापमाय, भयें धरिले पाय कृपानिधि.

५६१

तुह्मी संत मायबाप कृपावंत, काय मी पतित कीर्ति वाणूं;
अवतार तुह्मां धराया कारण, उद्धरावे जन जड जीव;
वाढवाया सुख भक्ति भाव धर्म, कुळाचार नाम विठोबाचें;
तुका ह्मणे गुण चंदनाचे अंगीं, तैसे तुह्मी जगीं संतजन.

५६२

कृपाळू सज्जन तुह्मी संतजन, हेंचि कृपादान तुमचें मज;

आठवण तुह्मी द्यावी पांडुरंगा, कींव माझी सांगा काकुलती;
अनाथ अपराधी पतित आगळा, परि पायांवेगळा नका करूं;
तुका ह्मणे तुह्मी निरविल्यावरी, मग मज हरि उपेक्षीना.

५६३

शेवटींची विनवणी, संतजनीं परिसावी;
विसर तो न पडावा, माझा देवा तुह्मांसी;
आतां फार बोलों काई, अवघें पायीं विदित;
तुका ह्मणे पडिलों पायां, करा छाया कृपेची.

मंडल सातवे

ईशप्रार्थना

५६४

संसाराचें ओझें वाहता वाहविता, तुजविण अनंता नाहीं कोणी;
गीतेमाजी शब्द दुंदुभीचा गाजे, योगक्षेमकाज करणें त्याचें;
चतुर्भुजा करीं वारू शृंगारावे, सारथ्य करावें अर्जुनाचें;
श्वपच अंत्यज भक्तिस्नेहें झाला, अचळपदीं केला ध्रुव तुका.

५६५

याती हीन मती हीन कर्म हीन माझें,
सर्व लज्जा सांडोनियां शरण आलों तुज;
येई गा तू मायबापा पंढरीच्या राया,
तुजविण शीण वाटे क्षीण झाली काया;
दीननाथ दीनबंधु नाम तुह्मां साजे,
पतितपावन नाम ऐसी ब्रीदावळी गाजे;
विटेवरी नीट उभा कटावरी कर,
तुका ह्मणे हेंचि आह्मां ध्यान निरंतर.

५६६

रूपी जडले लोचन, पायीं स्थिरावलें मन;
देहभाव हरपला, तुज पाहातां विठ्ठला;
कळों नेदी सुखदुःख, तान हरपली भूक;
तुका ह्मणे नव्हे परती, तुझ्या दर्शनें मागुती.

५६७

कर कटावरी तुळसीच्या माळा, ऐसें रूप डोळां दावीं हरी;
ठेविले चरण दोन्ही विटेवरी, ऐसें रूप हरी दावीं डोळां;
कटीं पीतांबर कास मिरवली, दाखवीं बहिली ऐसी मूर्ति;
गरुडपारावरी उभा राहिलासी, आठवे मानसीं तेंचि रूप;
झुरोनि पांजरा होऊं पाहें आतां, येईं पंढरीनाथा भेटावया;
तुका ह्मणे माझी पुरवावी आस, विनंती उदास करूं नये.

५६८

सदा माझे डोळे जडो तुझे मूर्ती, रखुमाईच्या पती सोयरिया;
गोड तुझें रूप गोड तुझें नाम, देईं मज प्रेम सर्व काळ;
विठो माउलिये हाचि वर देईं, संचरोनि राहीं हृदयामाजी;
तुका ह्मणे कांहीं न मागें आणिक, तुझे पायीं सुख सर्व आहे.

५६९

अवघ्या पातकांची मी एक रासी, अवघा तूंचि होसी सर्वोत्तम;
जैसा तैसा लागे करणें अंगीकार, माझा सर्व भार चालविणें;
अवघेंचि मज गिळियेलें काळें, अवघींच बळें तुझे अंगीं;
तुका ह्मणे आतां खुंटला उपाय, अवघेचि पाय तुझे मज.

५७०

सिणलों दातारा करितां वेरझार, आतां सोडवीं संसारापासोनियां;
न सुटेचि बाकी नव्हे झाडापाडा, घातलोंसें खोडा हाडांचियां;
मायबापें माझीं जिवाची सांगाती, तीं देतील हातीं काळाचिया;
पडताळूनि सुरी बैसली शेजारीं, यमफांसा करीं घेऊनियां;
पाठीं पोटीं एकें लागलीं सरसीं, नेती नरकापाशीं ओढूनियां;
जन साह्यभूत असे या सकळां, मी एक निराळा परदेशी;
कोणां काकुलती नाहीं कोणे परी, तुजविण हरी कृपाळुवा;

तुका ह्मणे मज तुझाची भरंवसा, ह्मणऊनि आशा मोकलिली.

५७१

लाज वाटे पुढें तोंड दाखवितां, परि जाऊं आता कोणापाशीं;
चुकलिया काम मागतों मुशारा, लाज फजितखोरा नाहीं मज;
पाय सोडूनियां फिरतों बासर, स्वामिसेवे चोर होऊनियां;
तुका ह्मणे मज पाहिजे दंडिलें, पुढें हें घडलें न पाहिजे.

५७२

स्त्रीपुत्रादिकीं राहिला आदर, विषयीं पडिभर अतिशय;
आतां सोडवण्या धांवा नारायणा, मज हे वासना अनावर;
घेउनियां आड ठाके लोकलाज, तें हें दिसे काज अंतरलें;
तुका ह्मणे आह्मां जेथें जेथें गोवा, तेथें तुह्मी देवा सांभाळावें.

५७३

बहु या प्रपंचें भोगविल्या खाणी, टाकोनियां मनीं ठेविला सीण;
आतां पायांपाशीं लपवावें देवा, नको पाहूं सेवा भक्ती माझी;
बहु भय वाटे एकाच्या बोभाटें, आली घायवटे फिरोनियां;
तुका ह्मणे सिगे भरूं आलें माप, वियोग संताप झाला तुझा.

५७४

संसारतापें तापलों मी देवा, करितां या सेवा कुटुंबाची;
ह्मणऊनि तुझे आठविले पाय, ये वो माझे पाय पांडुरंगे;
बहुतां जन्मींचा झालों भारवाही, सुटिजे हें नाहीं वर्म ठावें;
वेढियेलों चोरीं अंतर्बाह्यात्कारीं, कणव न करी कोणी माझी;
बहु पांगविलों बहु नागविलों, बहु दिवस झालों कासाविस;
तुका ह्मणे आतां धांव घालीं वेगीं, ब्रीद तुझें जगीं दीनानाथा.

५७५

कासया गुणदोष पाहों आणिकांचे, मज काय त्यांचें उणें असे;

काय पापपुण्य पाहों आणिकांचें, मज काय त्यांचें उणें असे;
नष्टदुष्टपण कवणाचें वाणूं, तयाहून अणु अधिक माझें;
कुचर खोटा मज कोण असे आगळा, तो मी पाहों डोळां आपुलिये;
तुका ह्मणे मी भांडवलें पुरता, तुजसी पंढरिनाथा लावियेलें.

५७६

मी तंव अनाथ अपराधी, कर्महीन मतिमंदबुद्धि,
तुज म्यां आठविलें नाहीं कधीं, वाचे कृपानिधि मायबापा;
नाहीं ऐकिलें गाइलें गीत, धरिली लाज सांडिलें हित,
नावडे पुराण बैसले संत, केली बहुत परनिंदा;
केला करविला नाहीं उपकार, नाहीं दया आली पीडितां पर,
करूं नये तो केला व्यापार, वाहिला भार कुटुंबाचा;
नाहीं केलें तीर्थाचें भ्रमण, पाळिला पिंड करचरण,
नाहीं संतसेवा घडलें दान, पूजावलोकन मूर्तीचें;
असंगसंगें घडले अन्याय, बहुत अधर्म उपाय,
न कळे हित करावें तें काय, नये बोलूं आठवूं तें;
आप आपण्या घातकर, शत्रु जालों मी दावेदार,
तूं तंव कृपेचा सागर, उतरीं पार तुका ह्मणे.

५७७

कामक्रोध माझे लावियेले पाठीं, बहुत हिंपुटी झालों देवा;
आवरितां तुझे तुज नावरती, थोर वाटे चित्ती आश्चर्य हें;
तुझिया विनोदें आह्मां प्राणासाटीं, भयभीत पोटीं सदा दुःखी;
तुका ह्मणे माझ्या कपाळाचा गुण, तुला हांसे कोण समर्थासी.

५७८

मी तों सर्वभावें अनधिकारी, होईल कैसी परी नेणों देवा;
पुराणींचे अर्थ आणितां मनास, होय कासावीस जीव माझा;

इंद्रियांचीं आह्मी पांगिलों अंकितें, त्यांचें रंगीं चित्त रंगलेंसे;
एकाचेंही मज न घडे दमन, अवघीं नेमून केसीं राखों;
तुका ह्मणे जरी मोकलिशी आतां, तरी मी अनंता वायां गेलों.

५७९

माझे मज कळों येती अवगुण, काय करूं मन अनावर;
जातां आड उभा राहें नारायणा, दयासिंधुपणा साच करीं;
वाचा वदे परी करणें कठीण, इंद्रियां अधीन झालों देवा;
तुका ह्मणे तुझा जैसा तैसा दास, न धरीं उदास मायबापा.

५८०

नित्य या मनासी करितों विचार, तों हें अनावर विषयलोभी;
आतां मज राखें आपुलिया बळें, न देखें हे जाळें उगवतां;
सांपडलों गळीं नाहीं त्याची सत्ता, उगळी मागुता घेतला तो;
तुका ह्मणे मी तों अज्ञानचि आहें, परि तुझी पाहें वास देवा.

५८१

मन माझें चपळ न राहे निश्चळ, घडी एकी पळ स्थिर नाहीं;
आतां तूं उदास नव्हे नारायणा, धांवें मज दीना गांजियेलें;
धांव घालीं पुढें इंद्रियांचे ओढी, केलें तडातोडी चित्त माझें;
तुका ह्मणे माझा न चले सायास, राहिलों हे आस धरूनी तुझी.

५८२

माझे तों स्वभाव मज अनावर, तुजही देतां भार कांहीं नव्हे;
ऐसें कळों आलें मज नारायणा, जागृती स्वपना ताळ नाहीं;
संपादितों तो हा अवघा बाह्य रंग, तुझा नाहीं संग अभ्यंतरीं;
तुका ह्मणे सत्या नाहीं पाठी पोट, असते निघोट एकी जाती.

५८३

दंभें कीर्ति पोट भरे मानी जन, स्वहित कारण नव्हे कांहीं;
अंतरती तुझे पाय मज दूरी, धरितां ये थोरी जाणिवेची;
पिंडाच्या पाळणें धांवती विकार, मज दावेदार मजमाजी;
कसा करूं घात आपुला आपण, धरूनि गुमान लोकलाज;
तुका ह्मणे मज दावीं तो सोहोळा, देखें पाय डोळां तुझे देवा.

५८४

हाचि माझा नेम धरिला हो धंदा, यावरी गोविंदा भेटी द्यावी;
हाचि माझा ध्यास सदा सर्वकाळ, न्यावयासी मूळ येसी कधीं;
डोळियांची भूक पाहतां श्रीमुख, आलिंगनें सुख निवती भुजा;
बहु चित्त ओढे तयाचिये सोई, पुरला हा कांहीं नवस नेणें;
बहुबहु काळ जालों कासावीस, वाहिलें बहुवस कलेवर;
तुका ह्मणे आतां पाडावें हें ओझें, पांडुरंगा माझें इयावरी.

५८५

देह तंव आहे प्रारब्धाआधीन, याचा मी कां सीण वाहूं भार?
सरो माझा काळ तुझिया चिंतनें, कायावाचामनें इच्छीतसें;
लाभ तो न दिसे याहूनि दुसरा, आणीक दातारा येणें जन्में;
तुका ह्मणे आलों सोसीत संकटें, मी माझे वोखटें आहे देवा.

५८६

तुज दिलें आतां करीं यत्न याचा, जीवभाववाचाकायामनें;
भागलों दातारा सीण झाला भारी, आतां मज तारीं शरणागता;
नेणतां सोसिली तयाची आटणी, नव्हतांही कोणी कांहीं माझीं;
वर्म नेणें दिशा हिंडती मोकाटा, इंद्रियें सुनाट दाही दिशा;
येरझारी फेरा सिणलों सायासीं, आतां ह्रषीकेशी अंगिकारीं;
तुका ह्मणे मन इंद्रियांचे सोई, धांवे यासी काई करूं आतां.

५८७

कृपाळू ह्मणोनि बोलती पुराणें, निर्धार वचनें याचो मज;
आणीक उपाय नेणेंचि मी कांहीं, तुझे वर्म ठायीं पडे तैसें;
नये घड कांहीं बोलतां वचन, रिघालों शरण सर्वभावें;
कृपा करिसी तरि थोडें तुज काम, माझा तरि श्रम बहु हरे;
तुका ह्मणे मज दाखवीं श्रीमुख, हरेल या भूक डोळियांची.

५८८

समचरणदृष्टि विटेवरी साजिरी, तेथें माझी हरी वृत्ति राहो;
आणिक न लगे मायिक पदार्थ, तेथें माझें आर्त नको देवा;
ब्रह्मादिक पदें दुःखाची शिराणी, तेथें चित्त झणीं जडो देसी;
तुका ह्मणे त्याचें कळलें आह्मां वर्म, जे जे कर्मधर्म नाशवंत.

५८९

पाळिलों पोसिलों जन्मजन्मांतरीं, वागविलों करीं धरोनियां;
आतां काय माझा घडेल अव्हेर, मागें बहु दूर वागविलें;
नेदी वारा अंगीं लागों आघाताचा, घेतला ठायींचा भार माथां;
तुका ह्मणे बोल करितों आवडी, अविट ते चि गोडी अंतरींची.

५९०

मुखें बोलावें तें जीविचें जाणसी, विदित पायांपाशीं सर्व आहे;
आतां हेंचि भलें भाकावी करुणा, विनियोग तो जाणा तुह्मी त्याचा;
आपलें तों येथें केलें नव्हे कांहीं, साधनाच्या वाटीं पडों नये;
तुका ह्मणे देह दिला पिंडदान, वेळोवेळां कोण चिंता करी.

५९१

कां हो देवा कांहीं न बोलाचि गोष्टी, कां मज हिंपुटी करीतसां;
कंठीं प्राण पाहे वचनासी आस, तों दिसे उदास धरिलें ऐसें;

येणें काळें बुंथी घेतलीसे खोळ, कां नये विटाळ होऊं माझा;
लाज वाटे मज ह्मणवितां देवाचा, न पुससी फुकाचा तुका ह्मणे.

५९२

मौन कां धरिलें विश्वाच्या जीवना, उत्तर वचना देईं माझ्या;
तूं माझें संचित तूंचि पूर्वपुण्य, तूं माझें प्राचीन पांडुरंगा;
तूं माझें सत्कर्म तूं माझा स्वधर्म, तूंचि नित्यनेम नारायणा;
कृपावचनाची वाट पहातसें, करुणा वोरसें बोल कांहीं;
तुका ह्मणे प्रेमळाच्या प्रियोत्तमा, बोल सर्वोत्तमा मजसवें.

५९३

अनुभवें कळों येतें पांडुरंगा, रुसावें तें कां गा तुह्मांवरी;
अवरितां चित्त नावरे दुर्जन, घात करी मन माझें मज;
अंतरी संसार भक्ति बाह्यात्कार, ह्मणोनि अंतर तुझ्या पायीं;
तुका ह्मणे काय करूं नेणें वर्म, आलें तैसें कर्म सोसूं पुढें.

५९४

तुज पाहावें हे धरितों वासना, परि आचरणा नाहीं ठाव;
करिसी कैवार आपुलिया सत्ता, तरिच देखता होईन पाय;
बाहिरल्या वेषें उत्तम दंडिलें, भीतरी मुंडिलें नाहीं तैसें;
तुका ह्मणे वायां गेलोंच मी आहें, जरि तुह्मी साहे न व्हा देवा.

५९५

क्षणक्षणां जीवा वाटतसे खंती, आठवती चित्तीं पाय देवा;
येईं वो येईं वो येईं लवलाहीं, आलिंगूनि बाहीं क्षेम देईं;
उतावीळ मन पंथ अवलोकीं, आठवे ते चुकी काय झाली;
तुका ह्मणे माझ्या जीवींच्या जीवना, घाला नारायणा उडी वेगीं.

५९६

तुज ह्मणतील कृपेचा सागर, तरि कां केला धीर पांडुरंगा;
आझुनि कां न ये तुज माझी दया, काय देवराया पाहतोसि;
आळवितों जैसें पाडस कुरंगिणी, पीडिलिया वनीं तानभूक;
प्रेमरसपान्हा पाजीं माझे आई, धांवें वो विठाई वोरसोनि;
तुका ह्मणे माझें कोण हरी दुःख, तुजविण एक पांडुरंगा.

५९७

कोठें गुंतलासी कोणाच्या धांवया, आली देवराया निद्रा तुज;
कोठें गुंतलासी भक्तिप्रेमसुखें, न सुटती मुखें गोपिकांची;
काय पडिलें तुज कोणाचें संकट, दुरी पंथ वाट न चालवे;
काय माझे तुज गुण दोष दिसती, ह्मणोनि श्रीपती कोपलासी;
काय झालें सांग माझिया कपाळा, उरला जीव डोळां तुका ह्मणे.

५९८

येईं वो येईं वो येईं धांवोनियां,
विलंब कां वायां लाविला कृपाळे;
विठाबाई विश्वंभरे भवच्छेदके,
कोठें गुंतलीस माय विश्वव्यापके;
न करीं न करीं न करीं आतां आळस अव्हेरु,
व्हावया प्रगट कैंचें दुरी अंतरु;
नेघे नेघे नेघे माझी वाचा विसांवा;
तुका ह्मणे हांवा हांवा हांवा साधावा.

५९९

जन्मांतरीं शुद्ध नाहीं आचरण, यालागीं चरण अंतरले;
वोढवलें संचित येणें जन्में पाहतां, आतां पंढरीनाथा कृपा करीं;
पतितपावन ब्रीद साच करीं देवा, यालागीं कुढावा करीं माझा;

अपराधी पातकी भ्रष्ट दुराचारी, आहाळलों भारी संवसारें;
कामक्रोध आदि कल्पनेच्या त्रासें, तुज न पवें ऐसें झालें देवा;
हा ना तोसा ठाव झाला पांडुरंगा, नयेचि उपेगा काय करूं;
आपुलिया नांवा धावणिया धांवें, लवकरी यावें तुका ह्मणे.

६००

न संडवे अन्न, मज न सेववे वन;
ह्मणउनी नारायणा, कींव भाकितों करुणा;
नाहीं अधिकार, कांहीं घोकाया अक्षर;
तुका ह्मणे थोडें, आयुष्य वेंचे अवघें कोडें.

६०१

आयुष्य गेलें वायांविण, थोर झाली नागवण;
आतां धांवें धांवें तरी, काय पाहतोसि हरी;
माझे तुझे याचि गती, दिवस गेले तोंडी माती;
मन वाव घेऊं नेदी, बुडवूं पाहे भवनदी;
पडिला विषयांचा घाला, तेणें नागविलें मला;
शरण आलों आतां धांवें, तुका ह्मणे मज पावें.

६०२

कासियानें पूजा करूं केशीराजा, हाचि संदेह माझा फेडीं आतां;
उदकें न्हाणूं तरी स्वरूपचि तुझें, तेथें देवा माझें काय वेंचे;
गंधाचा सुगंध, पुष्पाचा परिमळ, तेथें मी दुर्बळ काय वाहूं;
वाहूं दक्षिणा परी धातु नारायण, अन्न परब्रह्म दुजें नाहीं;
गातों तों ओंकार टाळी नादेश्वर, नाचावया थार नाहीं कोठें;
फळदाता तूंच तांबूल अक्षता, तेथें मी अनंता काय वाहूं;
तुका ह्मणे हरी अवघें तुझें नाम, धूप दीप रामकृष्णहरी.

६०३

काय तुज कैसें जाणवले देवा, आणावें अनुभवा कैशा परी;
सगुण निर्गुण थोर कीं लहान, न कळे अनुमान मज तुझा;
कोण तो निर्धार करूं हा विचार, भवसिंधु पार तरावया;
तुका ह्मणे कैसे पाय आतुडती, न पडे श्रीपती वर्म ठावें.

६०४

सर्वभावें आलों तुजचि शरण, कायावाचामनेंसहित देवा;
आणिक दुसरें न ये माझ्या मना, राहिली वासना तुझ्या पायीं;
माझिये जीवींचें कांहीं जडभारी, तुजविण वारी कोण एक;
तुझे आह्मी दास आमुचा तूं ऋणी, चालत दुरूनी आलों मागें;
तुका ह्मणे आतां घेतलें धरणें, हिशोबाकारणें भेटी देई.

६०५

तुह्मी कांटाळिलां तरी, आह्मां न सोडणें हरी;
जावें कवणिया ठाया, सांगा विनवितों पायां;
केली जीवा साटी, आतां सुखें लागा पाठी;
तुका ह्मणे ठाव, न सोडणें ह्याचि भाव.

६०६

विनवितों चतुरा तुज विश्वंभरा, परियेसी दातारा पांडुरंगा;
तुझे दास ऐसें जगीं वाखाणिलें, आतां नव्हे भलें मोकलितां;
माझे गुणदोष कोण जाणे मात, पावनपतित नाम तुझें;
लोभ मोह माया आह्मां बांधवितां, तरि हा अनंता बोल कोणा;
तुका ह्मणे मी तों पतितचि खरा, परि आलों दातारा शरण तुज.

६०७

जालिया दर्शन करीन मी सेवा, आणीकही देवा नलगे दुजें;

प्रारब्धाआधीन अन्न आच्छादन, स्थिर करोनि मन ठेवीं पायीं;
ये गा ये गा ये गा कृपाळुवा हरी, विनवीं अभ्यंतरी देउनि भेटी;
आसावलें मन जीवनाचे ओढी, नामरूपें गोडी लावियेली;
काय तुह्मांपाशीं नाहीं भांडवल, माझे मिथ्या बोल जाती ऐसे;
काय लोखंडाचे पाहे गुण दोष, शिवोनि परीस सोनें करी;
तुका ह्मणे माझे अवघे असों द्यावें, आपुलें करावें ब्रीद साच.

६०८

तुजलागीं माझा जीव झाला पिसा, अवलोकितों दिशा पांडुरंगा;
सांडिला व्यवहार माया लोकाचार, छंद निरंतर हाचि मनीं;
आइकिलें कानीं तें रूप लोचन, देखावया सीण करिताती;
प्राण हा विकळ होय कासवीस, जीवनाविण मत्स्य तयापरी;
तुका ह्मणे आतां कोण तो उपाय, करूं तुझे पाय आतुडे तो.

६०९

कोण आह्मां पुसे सिणलें भागलें, तुजविण उगलें पांडुरंगा;
कोणापाशीं आह्मीं सांगावें सुखदुःख, कोण तानभूक निवारील;
कोण या तापाचा करील परिहार, उतरील पार कोण दुजा;
कोणापें इच्छेचें मागावें भातुकें, कोण कवतुकें बुझावील;
कोणावरी आह्मीं करावी हे सत्ता, होईल साहाता कोण दुजा;
तुका ह्मणे अगा स्वामी सर्वजाणा, दंडवत चरणां तुमच्या देवा.

६१०

विश्वास धरूनि राहिलों निवांत, ठेवूनियां चित्त तुझे पायीं;
तरावें बुडावें तुझिया वचनें, निर्धार हा मनें केला माझ्या;
न कळे हें मज साच चाळविलें, देसी तें उगलें घेइन देवा;
मागणें तें सरे ऐसें करीं देवा, नाहीं तरी सेवा सांगा पुढें;
करावें कांहीं कीं पाहावें उगलें, तुका ह्मणे बोलें पांडुरंगा.

६११

न घडे मायबापें बाळकाचा घात, आपणादेखत होऊं नेदी;
कां मी मनीं चिंता बाळूं भयधाक, काय नव्हे एक करितां तुज;
वर्म जाणे त्याच्या हिताचे उपाय, तान भूक वाहे कडिये खांदीं;
तुका ह्मणे तूं गा कृपावंत भारी, ऐसें मज हरी कळों आलें.

६१२

तुज केलिया नव्हे ऐसें काई, डोंगराची राई क्षणमात्रें;
मज या लोकांचा न सहे आघात, देखणें प्रचित जीव घेती;
सहज विनोदें बोलियलों गोष्टी, आरंभीं तों पोटीं न धरावी;
दीनरूप मज करावें नेणता, याहुनी अनंता आहें तैसा;
तुका ह्मणे जेणें मज तूं भोगसी, तें करीं जनासी चाड नाहीं.

६१३

जन पूजी याचा मज कां आभार, हा तुह्मी विचार जाणा देवा;
पत्र कोण मानी वंदितील सिक्का, गौरव सेवका त्याचि मुळें;
मी मीपणें होतों जनामधीं आधीं, कोणें दिलें कधीं काय तेव्हां;
आतां तूं भोगिता सर्व नारायणा, नको आह्मां दीनां पीडा करूं;
आपुलिया हातें देसील मुशारा, तुका ह्मणे खरा तोचि आह्मां.

६१४

नव्हे सुख मज न लागे हा मान, न राहे हें जन काय करूं;
देहउपचारें पोळतसे अंग, विषतुल्य चांग मिष्टान्न ते;
नाइकावें स्तुति वाणितां थोरीव, होतो माझा जीव कासावीस;
तुज पावे ऐसी सांग कांहीं कळा, नको मृगजळा गोवूं मज;
तुका ह्मणे आतां करी माझें हित, काढावें जळत आगींतूनि.

६१५

नेणें गाणें वेळ नाहीं हा सुस्वर, घालूं तुज भार पांडुरंगा;
नेणें राग वेळ काळ घात मात, तुझे पायीं चित्त ठेवो देवा;
तुका ह्मणे मज चाड नाहीं जना, तुज नारायणावांचूनीया.

६१६

तुज वर्णी ऐसा तुजविण नाहीं, दुजा कोणी तीहीं त्रिभुवनीं,
सहस्रमुखीं शेष सिणला बापुडा, चिरलिया धडा जिव्हा त्याच्या;
अव्यक्ता अलक्षा अपारा अनंता, निर्गुणा सच्चिता नारायणा;
रूप नाम घेसी आपुल्या स्वइच्छा, होसी भाव तैसा त्याकारणें;
तुका ह्मणे परी घालिसी आपणा, तरिच नारायणा कळों येसी.

६१७

स्तुती करूं तरी नव्हेचि या वेदा, तेथें माझा धंदा कोणीकडे;
परी हे वैखरी गोडावली सुखें, रसना रस मुखें इच्छीतसे;
रूप वर्णावया कोठें पुरे मती, रोमीं होती जाती ब्रह्मांडें हीं;
तुका ह्मणे तूंच ऐसा एक साचा, ऐसी तंव वाचा जाली नाहीं.

६१८

न कळे महिमा वेद मौनावले, जेथें पांगुळले मनपवन;
चंद्र सूर्य ज्याचें तेज वागवीती, तेथें माझी मती कोणीकडे;
काय म्यां वानावें तुझ्या थोरपणा, सहस्रवदना वर्णवेना;
तुका ह्मणे आह्मी बाळ तूं माउली, कृपेची साउली करीं देवा.

६१९

वर्णूं महिमा ऐसी नाहीं मज वाचा, न बोलवे साचा पार तुझा;
ठायींची हे काया ठेविली चरणीं, आतां ओंवाळुनी काय सांडूं;
नाहीं भाव ऐसा करूं तुझी सेवा, जीव वाहूं देवा तोही तुझा;

मज माझें काहीं न दिसे पाहतां, जें तुज अनंता समर्पावें;
तुका ह्मणे आतां नाहीं मज थार, तुझे उपकार फेडावया.

६२०

तुजऐसा कोणी न देखें उदार, अभयदानशूर पांडुरंगा;
शरण येती त्यांचे न विचारिसी दोष, न मागतां त्यास अढळ देसी;
धांवसील लाहणी ऐकोनियां धांवा, वैवारे देवा भक्तांचिया;
दोष त्यांचे जाळीं कल्पकोटिवरी, नामासाठीं हरी आपुलिया;
तुका ह्मणे तुज वर्णूं कैशा परी, एक मुख हरी आयुष्य थोडें.

६२१

आतां तुज कळेल तें करीं, तारिसी तरी तारीं मारीं,
जवळी अथवा दुरी धरीं, घाली संसारीं अथवा नको;
शरण आलों नेणतपणें, भाव आणि भक्ति कांहींच नेणें,
मतिमंद सर्वज्ञानें, बहु रंक उणें रंकाहूनी;
मन स्थिर नाहीं माझिये हातीं, इंद्रियें धांवतां नावरती,
सकळ खुंटलिया युक्ती, शांति निवृत्ति जवळी नाहीं;
सकळ निवेदिला भाव, तुझिये पायीं ठेविला जीव,
आतां करीं कळे तो उपाव, तूंचि सर्व ठाव माझा देवा;
राहिलों धरूनि विश्वास, आधार नेटीं तुझी कास,
आणीक नेणें मी सायास, तुका ह्मणे यास तुझें उचित.

६२२

माझा तंव खुंटला उपाव, जेणें तुझे आतुडती पाव,
करूं भक्ति तरि नाहीं भाव, नाहीं हातीं जीव कवणेविशीं;
धर्म करूं तरि नाहीं चित्त, दान देऊं तरि नाहीं वित्त,
नेणें पुजों ब्राह्मण अतीत, नाहीं भूतदया पोटाहातीं;
नेणें गुरुदास्य संतसेवन, जपतप अनुष्ठान,

नव्हे दमन इंद्रियांसी;
नव्हे वैराग्य बनसेवन, नव्हे दमन इंद्रियांसी;
तीर्थ करूं तरि मन नये सवें, व्रत करूं तरि विधि नेणें स्वभावें,
देव जरि आहे ह्मणो मजसवें, तरि आपपरावें न वंचे;
ह्मणोनी आलों शरणागत, तुझा दास मी अंकित,
यास कांहीं न लगे संचित, जालों निश्चित तुका ह्मणे.

६२३

अपराधी ह्मणोनि येतो काकुळती, नाहीं तरी होती काय चाड;
येईल तारूं तरी तारा जी देवा, नाहीं तरी सेवा घ्यावो भार;
कासया मी आतां वंचूं हें शरीर, आहें बारगीर जाई जनें;
तुका ह्मणे मन करूनि मोकळें, आहें साळेंढाळें उदार मी.

६२४

निश्चिंतीनें होतों करूनियां सेवा, कां जी मन देवा उद्वेगिलें;
अनंत उठती चित्ताचे तरंग, करावा हा त्याग वाटतसे;
कोण तुह्मांविण मनाचा चाळक, दुजें सांगा एक नारायणा;
तुका ह्मणे माझा मांडिला विनोद, करवूं नेणें छंद कराल कांई.

६२५

नेणे गति काय कवण अधोगति, मानिली निश्चिंती तुझ्या पायीं;
कर्म धर्म कोण नेणें हा उपाय, तुझ्या पायीं भाव ठेवियेला;
नेणें निरसूं पाप पुण्य नेणें काय, ह्मणऊनि पाय धरिले तुझे;
वेडा मी अविचार न कळे विचार, तुज माझा भार पांडुरंगा;
तुका ह्मणे तुज करितां नव्हे काय, माजा तो उपाय कवण तेथें.

६२६

ज्ञानियांचे घरी चोजवितां देव, तेथें अहंभाव पाठी लागे;
ह्मणोनियां अवघे सांडिले उपाय, धरियले पाय दृढ तुझे;
वेदपरायण पंडित वाचक, न मिळती एक एकांमधीं;

पाहों गेलों भाव कैसी आत्मनिष्ठा, तेथें देखें चेष्टा विपरीत;
आपुलिया नाहीं निबाले जे अंगें, एकी करती रागें गुरगुरू;
तुका ह्मणे मज कोणाचा पांगिला, नको या विठ्ठला करूं आतां

६२७

न कळतां काय करावा उपाय, जेणें राहे भाव तुझ्या पायीं;
येऊनियां वास करिसी ह्रदयीं, ऐसें घडे कई कासयानें;
साच भावें तुझें चिंतन मानसीं, राहे हें करिसी कै गा देवा;
लटिकें हें माझें करूनियां दूरी, साच तूं अंतरीं येउनि राहें;
तुका ह्मणे मज राखावें पतिता, आपुलिया सत्ता पांडुरंगा.

६२८

नाहीं जप तप जीवाची आटणी, मनासी दाटणी नाहीं केली;
निजलिया ठायीं पोंकारिला धांवा, सांकडें तें देवा निवारावें;
नाहीं आणूनियां समर्पिलें जळ, सेवा ते केवळ चिंतनाची;
तुका ह्मणे आह्मीं वेंचिलीं उत्तरें, घेतलीं उदारें साच भावें.

६२९

माझें चित्त तुझे पायीं, राहे ऐसें करीं कांहीं,
धरोनियां बाहीं, भव हा तारीं दातारा;
चतुरा तूं शिरोमणि, गुणलावण्याची खाणी,
मुगुट सकळां मणि, धन्य तूंचि विठोबा;
करीं या तिमिराचा नाश, उदय होउनि प्रकाश,
तोडीं आशापाश, करीं वास ह्रदयीं;
पाहें गुंतलों नेणतां, तुज असो माझी चिंता,
तुका ठेवी माथा, पायीं आता राखावें.

६३०

किती विवंचना करीतसें जीवीं, मन धांवडवी दाही दिशा;

कोणा एका भावें तुह्मी अंगीकार, करावा विचार याचसाठीं;
इतर ते आतां लाभ तुच्छ झाले, अनुभवा आले गुणागुण;
तुका ह्मणे लागो अखंड समाधी, जावें प्रेमबोधीं बुडोनियां.

६३१

ओस झाल्या दिशा मज भिंगुळवाणें, जीवलग नेणें मज कोणी;
भय वाटे देखें श्वापदांचे भार, नव्हे मज धीर पांडुरंगा;
अंधकारापुढें न चलवे वाट, लागतील खुंट कांटे अंगा;
एकला निःसंग फांकती मारग, भितों नव्हे लाग चालावया;
तुका ह्मणे वाट दावूनि सद्गुरु राहिला हा दुरु पांडुरंग.

६३२

तुझें नाम गोड नाम गोड, पुरे कोड सकळही;
रसना येरां रसां विटे, घेतां घोट अधिक हें;
आणिकां रसें मरण गांठीं, येणें तुटी संसारें;
तुका ह्मणे आहार झाला, हा विठ्ठला आह्मांसी.

६३३

तुझें नाम गाऊं आतां, तुझ्या रंगीं नाचों था था;
तुझ्या नामाचा विश्वास, आह्मां कैंचा गर्भवास;
तुझे नामीं विसर पडे, तरी कोटी हत्या घडे;
नाम घ्यारे कोणी फुका, भावें सांगतसे तुका.

६३४

वैष्णवांसंगतीं सुख वाटे जीवा, आणीक भी देवा कांहीं नेणें;
गायें नाचें उडें आपुलिया छंदें, मनाच्या आनंदें आवडीनें;
लाज भय शंका दुराविला मान, न कळे साधन यापरतें;
तुका ह्मणे आतां आपुल्या सायासें, आह्मां जगदीशें सांभाळावें.

६३५

सांडूनी कीर्तन न करीं आणीक काज, नाचेन निर्लज्ज तुझ्या रंगीं;
आवडीचें आर्त पुरवीं पंढरिराया, शरण तुझ्या पायां याचिलागीं;
टाळी वाहूनियां विठ्ठल ह्मणेन, तेणें निवारीन भवश्रम;
तुका ह्मणे देवा नुपेक्षावें आह्मां, न्यावें निजधामा आपुलिया.

६३६

हेंचि माझें तप हेंचि माझें दान, हेंचि अनुष्ठान नाम तुझें;
हेंचि माझें तीर्थ हेंचि माझें व्रत, सत्य हें सुकृत नाम तुझें;
हाचि माझा धर्म हेंचि माझें कर्म, हाचि नित्यनेम नाम तुझें;
हाचि माझा योग हाचि माझा यज्ञ, हेंचि जप ध्यान नाम तुझें;
हेंचि माझें ज्ञान श्रवण मनन, हेंचि निजध्यासन नाम तुझें;
हाचि कुळाचार हाचि कुळधर्म, हाचि नित्यनेम नाम तुझें.

६३७

आतां सर्वभावें हा माझा निर्धार, न करीं विचार आणिकांसी;
सर्वभावें नाम गाईन आवडी, सर्व माझी जोडी पाय तुझे;
लोटांगण तुझ्या घालीन अंगणीं, पाहीन भरोनी डोळे मुख;
निर्लज्ज होऊनि नाचेन रंगणीं, येऊं नेदीं मनीं शंका कांहीं;
अंकित अंकिला दास तुझा देवा, संकल्प हा जीवा तुका ह्मणे.

६३८

दाटे कंठ लागे डोळियां पाझर, गुणाची अपार दृष्टिवरी;
तेणें सुखें छंदें घेईन सोहळा, होऊनि निराळा पापपुण्यां;
तुझ्या मोहें पडो मागील विसर, आलापें सुस्वर करिन कंठ
तुका ह्मणे येथें पाहिजे सौरस, तुह्मांविण रस गोड नव्हे.

६३९

तुजविण वाणी आणिकांची थोरी, तरी माझी हरी जिव्हा झडो।
तुजविण चित्ता आवडे आणीक, तरी हा मस्तक भंगो माझा।
नेत्रीं आणिकांसी पाहीन आवडी, जात तेचि घडी चांडाळ हे।
कथामृतपान न करिती श्रवण, काय प्रयोजन मग यांचें?
तुका ह्मणे काय याचून कारण, तुज एक क्षण विसंबतां?

६४०

आतां द्यावें अभयदान, जीवन ये कृपेचें;
उभारोनि बाहो देवा, हात ठेवा मस्तकीं;
'ना भी ना भी' या उत्तरें, करुणाकरें सांतवीजे;
तुका ह्मणे केली आस, तो हा दिस फळाचा.

६४१

बुद्धिहीना जडजीवा, नको देवा उपेक्षूं;
परिसावी विज्ञापना, आह्मां दीना दासांची;
चिंतूनियां आले पाय, त्यांसी काय वंचन?
तुका ह्मणे पुरुषोत्तमा, करीं क्षमा अपराध.

६४२

काय कीर्ती करूं लोक दंभ मान, दाखवीं चरण तुझे मज;
मज आतां ऐसे नको करूं देवा, तुझा दास जावा वायांविण;
होईल थोरपणा जाणीवेचा फार, दुरावेन दूर तुझ्या पायीं;
अंतरींचा भाव काय कळे लोकां, एक मानी एकां देखोदेखीं;
तुका ह्मणे तुझे पाय आतुडती, ते मज विपत्ति गोड देवा.

६४३

माझ्या इंद्रियांसी लागलें भांडण, ह्मणतील कान रसना धाली;
करिती तळमळ हस्तपाद भाल, नेत्रांसी दुकाळ पडिला थोर;
गुण गाय मुख आइकती कान, आमुचें कारण तैसें नव्हे;
हरुषणें फिटे सकलांचा पांग, जेथें ज्याचा भाग घेईल तें;
तुका ह्मणे ऐसें करीं नारायणा, माझी ही वासना ऐशी आहे.

६४४

तुजविण तिळभरी रिता ठाव, नाहीं ऐसें विश्व बोलतसे;
बोलियेले योगी मुनी साधु संत, आहेसी या आंत सर्वां ठायीं;
मी तया विश्वासें आलों शरणागत, पूर्वीच अपत्य आहे तुझें;
अनंत ब्रह्मांडें भरोनि उरलासी, मजला झालासी कोठें नाहीं;
अंतपार नाहीं माझिया रूपासी, काय सेवकासी भेट देऊं?
ऐसें विचारिलें ह्मणोनि न येशी, सांग हृषीकेशी मायबापा?
तुका ह्मणे काय करावा उपाय, जेणें तुझे पाय आतुडती?

६४५

तुज घालोनियां पूजितों संतुष्टी, परि तुझ्या पोटीं चौदा भुवनें;
तुज नाचऊनि दाखवूं कौतुका, परि रूपरेखा नाहीं तुज;
तुजलागीं आह्मी गात असों गीत, परी तूं अतीत शब्दाहूनि;
तुजलागीं आह्मीं घातियेल्या माळा, परि तूं वेगळा कर्तृत्वासी;
तुका ह्मणे आतां होऊनि परिमित, माझें कांहीं हित विचारावें.

६४६

तुझे पाय माझे राहियेले चित्तीं, ते मज दाविती वर्म देवा;
आह्मां अंधां तुझ्या पायांचा आधार, जाणसी विचार चालवितां;
मन स्थिर ठेलें इंद्रियें निश्चळ, हें तों माझें बळ नव्हे देवा;
पापपुण्य भेद नासिलें तिमिर, त्रिगुण शरीर सांडियेलें;
तुका ह्मणे तुझा प्रताप हा खरा, मी जाणें दातारा शरणागत.

६४७

जेथें जातों तेथें तूं माझा सांगाती, चालविसी हातीं धरूनियां;

चालों वाटे आह्मी तुझाचि आधार, चालविसी भार सवें माझा;
बोलों जातां बरळ करिसी तें नीट, नेली लाज धीट केलों देवा;
अवघे जन मज झाले लोकपाळ, सोइरे सकळ प्राणसखे;
तुका ह्मणे आतां खेळतों कौतुकें, जालें तुझें सुख अंतर्बाही.

६४८

जेथें देखें तेथें उभा, अवघ्या गगनाचा गाभा;
डोळा बैसलें बैसलें, ध्यान राहोनि संचलें;
सरसावलें मन, केले सोज्ज्वळ लोचन;
तुका ह्मणे सवें, आतां असिजेत देवें.

६४९

हेंचि तुझी पूजा, आतां करीन केशीराजा;
अवघीं तुझींच पदें, नमस्कारीन अभेदें;
न वर्जित दिशा, जाय तेथेंचि सरिसा;
नव्हे एकदेशी, तुका ह्मणे संकल्पेंसीं.

६५०

बोलोनियां काय दावूं, तुह्मी जीऊ जगाचे;
हेंचि आतां माझी सेवा, चिंतन देवा करितों;
विरक्तासी देह तुच्छ, नाहीं आस काशाची;
तुका ह्मणे पायांपाशीं, येईन ऐसी वासना.

६५१

आळवितां कंठ शोकला भीतर, आयुष्य वेचे धीर नाहीं मना;
अझून कां न ये हें तुझ्या अंतरा, दिनाच्या माहेरा पांडुरंगा?
घन दिसे डोळां दगडाचे परी, भोग ते शरीरीं विष झालें;
चुकलों काय तें मज क्षमा करीं, आलिंगूनि हरी प्रेम द्यावें;
अवस्था राहिली रूपाची अंतरीं, बाहेर भीतरी सर्व काळ;
तुका ह्मणे माझे सकळ उपाय, पांडुरंगा पाय तुझे आतां.

६५२

नाहीं कांटाळलों परि वाटे भय, करावें तें काय न कळतां;
जन वन आह्मां समानचि झालें, कामक्रोध केले पावटणी;
षडऊर्मी शत्रु जिंकिले अनंता, नामाचिया सत्ताबळें तुझ्या;
मुख्य धर्म आह्मां सेवकांचा ऐसा, स्वामी करी शिरसा पाळावें तें;
ह्मणऊनी तुका अवलोकूनी पाय, वचनाची पाहे वास एका.

६५३

कां रे माझा तुज नये कळवळा, असोनि जवळा हृदयस्था;
अगा नारायणा निष्ठुरा निर्गुणा, केला शोक नेणां कंठस्फोट;
कां हें चित्त नाहीं पावलें विश्रांती, इंद्रियांची गति कुंठेचिना;
तुका ह्मणे कां रे धरियेला कोप, सरलें नेणों पाप पांडुरंगा.

६५४

कवणा पाषाणासी धरूनि भाव, कवणावरी पाव ठेवूं आतां?
ह्मणऊनि निश्चित राहिलों मनीं, तूंचि सर्वां खाणीं देखोनियां;
कवणाचें कारण नलगेचि कांहीं, सर्वां सर्वां ठायीं तूं मज एक;
कायावाचामन ठेविलें तुझ्यापायीं, आतां उरलें कांहीं न दिसे देवा;
जळें जळ काय धोवियेलें एक, कवण तें पातक हरलें तेथें;
पापपुण्य हे वासना सकळ, ते तुज समूळ समर्पिली;
पितरस्वरूपी तूंचि जनार्दन, सव्य तें कवण अपसव्य;
तुका ह्मणे जीत पिंड तुझ्या हातीं, देऊनि निश्चिंती मानियेलो.

६५५

वंदीन मी भूतें, आतां अवघींच समस्तें;
तुमची करीन भावना, पदोपदीं नारायणा!
गाळुनियां भेद, प्रमाण तो ऐसा वेद;
तुका ह्मणे मग, नव्हे दुजयाचा संग.

६५६

जेथें जेथें जासी, तेथें मजचि तूं पाहसी;
ऐसा पसरीन भाव, रिता नाहीं कोणी ठाव;
चित्त जडलें पायीं, पाळती हें ठायीं ठायीं;
तुका ह्मणे पोटीं, देव घालुनि सांग गोष्टी.

६५७

तळमळी चित्त दर्शनाची आशा, बहु जगदीशा करुणा केली;
ववनींच संत पावले स्वरूप, माझें नेदी पाप योगा येऊं;
वेठीं ऐसा करी भक्तिवेवसाव, न पवेचि जीव समाधान;
तुका ह्मणे कई देसील विसांवा, पांडुरंगें धांवा घेतें मन?

६५८

माझा देव तुह्मीं केला अंगीकार, हें मज साचार कैसें कळे?
कां हो कांहीं माझ्या न ये अनुभवा, विचारितां देवा आहे तैसा?
लौकिकाचा मज लाविसी आभार, शिरोरत्नभार दुःखाचा हा;
तुका ह्मणे नाहीं पालट अंतरीं, तेथें दिसे हरी ठकाठकी.

६५९

धर्माची तूं मूर्ती, पाप पुण्य तुझे हातीं;
मज सोडवीं दातारा, कर्मापासूनि दुस्तरा;
करिसी अंगिकार, तरी काय माझा भार?
जिवींच्या जीवना, तुका ह्मणे नारायणा.

६६०

सत्य तूं सत्य तूं सत्य तूं विठ्ठला, कां गा दाविला जगदाकर?
सांभाळीं सांभाळीं आपुली हे माया, आह्मांसी कां भयाभीत केलें?
रुप नाहीं त्यासी ठेवियेलें नाम, लटकाची श्रम वाढविला;
तुका ह्मणे कां गा जालासी चतुर, होतासी निष्ठुर निर्विकार?

६६१

केला तैसा अंगीकार, माझा भार चालवीं;
होऊं अंतराय बुद्धि, कृपानिधी नेदावी;
आह्मी तरी जड जीव, कैचा भाव पुरता?
अनन्यभावें घ्यावी सेवा, आह्मां देवा घडेसी;
तुह्मीं आह्मीं शरणागतें, कृपावंतें रक्षीजे;
तुका ह्मणे भाकूं कींव, असों जीव जड आह्मीं.

६६२

आला भागासी तो करीं वेवसाव, परी राहो भाव तुझ्या पायीं;
काय चाले तुह्मीं बांधलें दातारा, वाहिलिया भारा उसंतितों;
शरीर तें करी शरीराचे धर्म, नको देऊं वर्म चुको मना;
चळण फिरवी ठाव बहुवस, न घडो आळस चिंतनाचा;
इंद्रियें करोत आपुले व्यापार, आवडीसी थार देईं पायीं;
तुका ह्मणे नको देऊं काळा हातीं, येतों काकुलती ह्मणऊनी.

६६३

कई ऐसी दशा येईल माझ्या अंगा, चित्त पांडुरंगा झुरतसे?
नाठवुनी देह पायांचें चिंतन, अवसाने तें क्षण नाहीं मध्यें;
काय ऐसा पात्र होईन लाभासी, कई हृषीकेशी तुष्टतील?
तुका ह्मणे धन्य मानीन संचित, घेईन नित्यानित्य प्रेमसुख.

६६४

दुर्बुद्धि ते मना, कदा नुपजो नारायणा!
आतां मज ऐसें करीं, तुझे पाय चित्तीं धरीं;
उपजला भावो, तुमचे कृपें सिद्धि जावो;
तुका ह्मणे आतां, लाभ नाहीं यापरता.

६६५

नको ब्रह्मज्ञान आत्मस्थित भाव, मी भक्त तूं देव ऐसें करीं;
दावीं रूप मज गोपिकारमणा, ठेवीन चरणांवरी माथा;
पाहीन श्रीमुख देईन आलिंगन, जीवें निंबलोण उतरीन;
पुसतां सांगेन हितगुज मात, बैसोनि एकांत सुखगोष्टी;
तुका ह्मणे यासी न लावीं उशीर, माझें अभ्यंतर जाणोनियां.

६६६

सुटायाचा कांहीं पाहतों उपाय, तों हे देखें पाय गोवियेले;
ऐसिया दुःखाचे सांपडलों सदीं, हारपली बुद्धि बळ माझें;
प्रारब्ध क्रियमाण संचिताचें, वोढत ठायींचें आलें साचें;
विधिनिषेधाचे सांपडलों चपे, एकें एक लोपे निवडेना;
सारावें तें वाढे त्याचियाचि अंगें, तृष्णेचिया संगें दुःखी झालों;
तुका ह्मणे आतां करीं सोडवण, सर्वशक्तिहीन झालों देवा.

६६७

नरस्तुति आणि कथेचा विकरा, हें नको दातारा घडों देऊं!
ऐसिये कृपेची भाकितों करुणा, आहेसि तूं राणा उदारांचा;
पराविया नारी अणि परधना, नको देऊं मनावरी येऊं!
भूतांचा मत्सर आणि संतनिंदा, हें नको गावदा घडों देऊं!
देहअभिमान नको देऊं शरीरीं, चढों कांहीं परी एक देऊं!
तुका ह्मणे तुझ्या पायांचा विसर, नको वारंवार पडों देऊं.

६६८

इतुलें करीं देवा ऐकें हें वचन, समूळ अभिमान जाळीं माझा;
इतुलें करीं देवा ऐकें हे गोष्टी, सर्व समदृष्टी तुज देखें;
इतुलें करीं देवा विनवितों तुज, संतचरणरज वंदी माथां;
इतुलें करीं देवा ऐकें हे मात, ह्रदयीं पंढरीनाथ दिवसरात्रीं;
भलतिया भावें तारीं पंढरीनाथा, तुका ह्मणे आतां शरण आलों.

६६९

नीचपण बरवें देवा, न चले कोणाचाही हेवा!
महापूरें झाडें जाती, तेथें लव्हाळे वांचती!
येतां सिंधूच्या लहरी, नम्र होतां जाती वरी;
तुका ह्मणे कळे, पाय धरिल्या न चले बळ.

६७०

होऊन खडे गोटे, चरणरज साने मोठे,
पंढरीचे वाटे, संतचरणीं लागेन;
आणिक काय दुजें, म्यां मागणें तुजपासीं,
अविट तें सुख, भय नास नाहीं ज्यासी!
होईन मोचे वाहाणा, पायीं सकळां संतजना,
मांजर सूकर सुणा, जवळी शेष घ्यावया;
सांडोवा पायरी, बाहळ बाहीं गंगातीरीं,
होईन तयावरीं, संतसज्जन चालती;
लागें संतां पायीं, ऐसा ठेवीं भलते ठायीं,
तुका ह्मणे देई, धाक नाहीं जन्माचा.

६७१

जाणोनि नेणतें करी माझें मन, तुझी प्रेमखूण देऊनियां;
मग मीं व्यवहारीं असेन वर्तत, जेवीं जळाआंत पद्मपत्र;
ऐकोनी नाइकें निंदास्तुति कानीं, जैसा कां उन्मनी योगीराज;
देखोनी न देखे प्रपंच हा दृष्टी, स्वप्नींचिया सृष्टि चेविल्या जेवीं;
तुका ह्मणे ऐसें जालियावांचून, करणें तें तें सीण वाटतसे.

६७२

जाळा तुह्मी माझें जाणतें मीपण, येणें माझा खूण मांडियेला;
खादलें पचे तरिच तें हित, ओकलिया थीत पिंड पीडी;

तरि भलें भोगे जोडिलें तें धन, पडिलिया खानें जीवनासी;
तुका ह्मणे मज तारीं गा विठ्ठला, नेणतांचि भला दास तुझा.

६७३

सर्व काळ डोळां बैसो नारायण, न यो अभिमान आड मध्यें;
धाड पडो माझ्या थोरपणावरी, वाचे नरहरी उच्चारीना;
जळो अंतरींचें सर्व जाणपण, विवादवचन अहंतेचें;
सकळां चरणीं गळित माझा जीव, तुका ह्मणे भाव एकविध.

६७४

एकांतींचें सुख देईं मज देवा, आघात या जीवा चुकवूनी;
ध्यानीं रूप वाचे नाम निरंतर, आपुला विसर पडों नेदीं;
मायबाळा भेटी सुखाची आवडी, तैशी मज गोडी देईं देवा;
कीर्ती ऐकोनियां जालों शरणागत, दासाचें तू हित करितोसी;
तुका ह्मणे मी तों दीन पापराशी, घालावें पाठीशी मायबापा.

६७५

नाम आठवितां सद्गदित कंठीं, प्रेम वाढे पोटीं ऐसें करीं;
रोमांच जीवन आनंदाश्रु नेत्रीं, अष्टांगही गात्रीं प्रेम तुझें;
सर्वही शरीर वेंचों या कीर्तनीं, गाऊं निशिदिनीं नाम तुझें;
तुका ह्मणे दुजें न करीं कल्पांतीं, सर्वदा विश्रांति संतांपायीं.

६७६

हेंचि मागणें विठाबाई, पायीं ठेवूनियां डोई;
शांति दया अंत:करणीं, रंगो रामनामीं वाणी;
मूळ द्वंद्वाचें विघडो, निजानंदीं वृत्ति जडो;
तुका ह्मणे हरी, आतां आपुलेंसें करीं.

६७७

जों जों घ्यावा सोस, माझे वारीं गर्भवास,
लटिक्याचा दोष, अधिक जडे अंगेंसी;
आतां आहे तैसें असो, अनुताप अंगीं वसो,
येवढेंचि नसो, माझें आणि परावें;
जागा झालेपणें, काय नसावें स्वप्न,
शब्दाचिया शिणें, कष्ट मिथ्या मानावे;
छाये माकड विटे, धांवे कूपीं काय भेटे,
तुका ह्मणे फुटे, डोई गुडघे कोंपर.

६७८

देवा आतां ऐसा करीं उपकार, देहाचा विसर पाडीं मज;
तरीच हा जीव सुख पावे माझा, बरें केशीराजा कळों आलें;
ठाव देईं चित्ता राखें पायांपाशीं, सकळ वृत्तींसी अखंडित;
आस भय चिंता लाज काम क्रोध, तोडावा संबंध याचा माझा;
मागणें तें एक हेंचि आहे आतां, नाम मुखीं संतसंग देईं;
तुका ह्मणे नको वरपंग देवा, घ्यावी माझी सेवा भावशुद्ध.

६७९

हेंचि सुख पुढें मागतों आगळें, आनंदाचीं फळें सेवादान;
जन्मजन्मांतरीं तुझाचि अंकीला, करूनि विठ्ठला दास ठेवीं;
दुजा भाव आड येऊं नेदीं चित्ता, करावा अनंता नास त्याचा;
अभय देऊनि करावें सादर, क्षण तो विसर पडों नेदीं;
तुका ह्मणे आह्मी जे जे इच्छा करूं, ते ते कल्पतरू पुरविसी.

६८०

नं ह्मणे कवणां सिद्ध साधक गव्हार, अवघा विश्वंभर वांचूनियां;
ऐसें माझे बुद्धि काया वाचा मन, लावीं तुझें ध्यान पांडुरंगा;

करुनि कामारी दास दीनाहूनी, आपुले अंगणीं ठाव मज;
तुका ह्मणे आह्मी मृत्युलोकीं भले, तुझेचि अंकिले पांडुरंगा.

६९०

जे जे कांहीं मज होईल वासना, ते ते नारायणा व्हावें तुह्मी;
काय भाव एक निवडूं निराळा, जाणसी तूं कळा अंतरींची;
तुजवीण मज कोण आहे सखा, जें सांगों आणिकां जीवभाव;
अवघें पिशुन झालें असे जन, आपपर कोण नाठवे हें;
तुका ह्मणे तूंचि जीवांचें जीवन, माझें समाधान तुझे हातीं.

६९१

आवडेल तैसें तुज आळवीन, वाटे समाधान जीवा तैसें;
नाहीं येथें कांहीं लौकिकाची चाड, तुजविण गोड देवराया;
पुरवीं मनोरथ अंतरींचें आर्त, धायेवरी गीत गाय तुझें;
तुका ह्मणे लेंकी आळवी माहेरा, गाऊं या संसारा तुज तैसें.

६९२

पावलें पावलें तुझें आह्मां सर्व, दुजा नको भाव होऊं देऊं;
जेथें तेथें देखें तुझींच पाउलें, त्रिभुवन संचलें विठ्ठलागा!
भेदाभेदमतें भ्रमाचे संवाद, आह्मां नको वाद त्यांशीं देऊं!
तुका ह्मणे अणु तुजविण नाहीं, नभाहुनि पाहीं वाढ आहे.

६९३

लवण मेळवितां जळें, काय उरलें निराळें;
तैसा समरस जालों, तुजमाजी हरपलों;
अग्निकर्पूराच्या मेळीं, काय उरली काजळी;
तुका ह्मणे होती, तुझी माझी एक ज्योती.

मंडल आठवे

उपदेशामृत

६९४

सेवितों हा रस वांटितों आणिकां, घ्यारे होऊं नका रानभरी;
विटेवरी ज्याचीं पाउलें समान, तोचि एक दानशूर दाता;
मनाचे संकल्प पाववील सिद्धी, जरी राहे बुद्धि याचे पायीं;
तुका ह्मणे मज धाडिलें निरोपा, मारग हा सोपा सुखरूप.

६९५

नव्हों वैद्य आह्मी अर्थाचे भुकेले, भलते द्यावे पाले भलत्यासी;
कुपथ्य करूनि विटंबावे रोगी, काय हे सलगी भीड त्याची;
तुका ह्मणे लासूं फासूं देऊं डाव, सुखाचा उपाव पुढें आहे.

६९६

निंदावें हें जग, ऐसा भागा आला भाग;
होतें तैसें आलें फळ, गेलें निवडुनि सकळ;
दुसऱ्याच्या मता, मिळेनासें झालें चित्ता;
तुका झाला सांडा, विटंबिती पोरें रांडा;

६९७

जग तरी आह्मां देव, परि हे निंदितों स्वभाव;
येतो हिताचा कळवळा, पडतों हातीं ह्मणू काळा;
नाहीं कोणी सखा, आह्मां निपराध पारिखा;
उपक्रमें वदे, तुका वर्मासी तें भेदे.

६९८

भूतीं भगवंत, हा तों जाणतों संकेत;
भारी मोकलितों बाण, ज्याचा त्यासी कळे गुण;
करावा उपदेश, निवडोनि तरी दोष;
तुका ह्मणे वाटे, चुकतां आडरानें कांटे.

६९९

अनुतापें दोष, जाय न लगतां निमिष;
परि तो राहे विसावला, आदीं अवसानीं भला,
हेंचि प्रायश्चित्त, अनुतापी न्हाय चित्त;
तुका ह्मणे पापा, शिवों नये अनुतापा.

७००

प्रायश्चित्तें देतो तुका, जातो लोकां सकळां;
धरितील ते तरती मनीं, जाती घाणी बायां त्या;
निग्रहअनुग्रहाचे ठाय, देती घाय पाहोनीं;
तुका जाला नरसिंहीं, भय नाहीं कृपेनें.

७०१

अधिकार तैसा करूं उपदेश, साहे ओझें त्यास तेंचि द्यावें;
मुंगीवरी भार गजाचें पाळण, घालितां ते कोण कार्यसिद्धि!
तुका ह्मणे फांसे वाघुरा कुऱ्हाडी, प्रसंगीं जो काढी पारधि तो.

७०२

प्राक्तनाच्या योगें आळशावरी गंगा, स्नान काय जगा करूं नये?
उभी कामधेनु मांगाचे अंगणीं, तिसी काय ब्राह्मणीं वंदूं नये?
कोढियाचे हातें परिसें होय सोनें, अपवित्र ह्मणोन घेऊं नये?
यातिहीन झाला गांवीचा मोकासी, त्याच्या वचनासी मानूं नये?
नावारूढ तुका मुद्रा विठोबाची, न मनीं तयांचीं तोंडें काळीं!

७०३

उपदेश तो भलत्या हातीं, जाला चित्तीं धरावा;
नये जाऊं पात्रावरी, कवटी सार नारळें;
स्त्री पुत्र बंदीजन, नारायण स्मरवितो;
तुका ह्मणे आधार, परि उपकार चिंधीचा.

७०४

आपणा लागे काम बाण्याघरीं गुळ, त्याचें याति कुळ काय कीजे?
उकरड्यावरी वाढली तुळसी, टाकावी ते कैसी ठायागुणें?
गाईचा जो भक्ष अमंगळ खाय, तिचें दूध काय सेवूं नये?
तुका ह्मणे काय सलपटासी काज, फणसांतील बीज काढुनि घ्यावें।

७०५

कास घालोनि बळकट, झालों कळिकाळासी नीट,
केली पायवाट, भवसिंधुवरूनी;
यारे यारे लहानथोर, याति भलते नारीनर,
करावा विचार, नलगे चिंता कोणासी;
कामीं गुंतले रिकामे, जपी तपी येथें जमे,
लाविले दमामे, मुक्त आणि मुमुक्षा;
एकंदर शिका, पाठविला इहलोका,
आलों ह्मणे तुका, मी नामाचा धारक.

७०६

निंदी कोणी मारी, वंदी कोणी पूजा करी;
मज हेंही तेंही नाहीं, वेगळा दोहींपासूनी;
देहभोग भोगें घडे, जें जें जोडे तें बरें;
अवघें पावे नारायणीं, जनार्दनीं तुक्याचें.

७०७

नाहीं निर्मळ जीवन, काय करील साबण ?
तैसी चित्तशुद्धि नाहीं, तेथें बोध करील काई !
वृक्ष न धरी पुष्पफळ, काय करील वसंतकाळ ?
वांजे न होती लेकुरें, काय कीजे त्या भ्रतारें ?
नपुंसका पुरुषासी, काय करील बाइल त्यासी ?
प्राण गेलिया शरीर, काय करील वेव्हार ?
तुका ह्मणे जीवनेंविण, पीक नव्हे नव्हे जाण !

७०८

नव्हे खळवादी मताचि पुरता, सत्याचा हे सत्ता उपदेश;
साक्षत्वेंसि मना आणावीं उत्तरें, परिपाकीं खरें खोटें कळे;
नव्हे एकदेशी शब्द हा उखता, ब्रह्मांडापुरता घेईल त्यासी;
तुका विनवणी करी जाणतियां, बहुमतें वायां श्रमूं नये.

७०९

पात्र शुद्ध चित्त ग्वाही, नलगे कांहीं सांगणें;
शूर तरी सत्यचि व्हावें, साटी जीवें करूनि;
अमुपच सुखमान, स्वामी जन मानावें;
तुका ह्मणे जैसी वाणी, तैसा मनीं परिपाक.

७१०

वंदिलें वंदावें जीवाचियेसाटीं, किंवा बरी तुटी आरंभींच;
स्वहिताची चाड ते ऐका हे बोल, अवघेंचि मोल धीरा अंगीं;
सिंपिलें तें रोप वरीवरी बरें, बाळलिया बरी कोंभ नये;
तुका ह्मणे टाकीघायें देवपण, फुटलिया जन कुला पुसी !

७११

क्षणक्षणा हाचि करावा विचार, तरावया पार भवसिंधु;
नाशिवंत देह जाणार सकळ, आयुष्य खातो काळ सावधान;
संतसमागमीं धरूनि आवडी, करावी तांतडी परमार्थी;
तुका ह्मणे इहलोकींच्या वेव्हारें, नये डोळे धुरे भरूनि राहों.

७१२

दह्यांचिया अंगीं निघे ताक लोणी, एका मोलें दोन्ही मागों नये
आकाशाचे पोटीं चंद्र तारांगणें, दोहींशी समान पाहों नये !
पृथ्वीच्या पोटीं हिरा गारगोटी, दोहींसी संसाटी करूं नये !
तुका ह्मणे तैसे संत आणि जन, दोहींशी समान भजूं नये.

७१३

केलें पाप जेणें दिलें अनुमोदन, दोघांसी पतन सारिखेंची;
विष नवनीता विष करी संगें, दुर्जनाच्या त्यागें सर्व हित;
देखिलें ओढाळ निघालिया सेता, टाळावें निमित्ता थेंक ह्मण;
तुका ह्मणे जोडे केल्याविण कर्म, देखतां तो श्रम न मानितां.

७१४

हो का पुत्र पत्नी बंधु, त्यांचा तोडावा संबंधु;
कळों आलें खट्याळसें, शिवों नये लिंपों दोषें;
फोडावें मडकें, मेलें लेखीं घायें एकें;
तुका ह्मणे त्यागें, विण चुकीजेना भोगें.

७१५

दुधाचे घागरीं मद्याचा हा बुंद, पडिलिया शुद्ध नव्हे मग;
तैसें खळां मुखें न करावें श्रवण, अहंकारें मन विटाळलें;
काय करावीं तीं बत्तीस लक्षणें, नाक नाहीं तेणें वांयां गेलीं;
तुका ह्मणे अन्न जिरों नेदी माशी, आपुलिया जैशी संवसर्गें.

७१६

निवडावे खडे, तरी दळण बोजे घडे;
नाहीं तरी नासोनि जाय, कारण आळस उरे हाय;
निवडावें तन, सेतीं करावें राखण;
तुका ह्मणे नीत, न विचारितां नव्हे हित.

७१७

देव होसी तरी आणिकांतें करिसी, संदेह येविशीं करणें न लगे;
दुष्ट होसी तरी आणिकांतें करिसी, संदेह येविशीं करणें न लगे;
तुका ह्मणे जें दर्पणीं बिंबलें, तें तया बाणलें निश्चयेंसीं.

७१८

बहुतां छंदांचें बहु वसे जन, नये वांटू मन त्यांच्या संगें;
करावा जतन आपुला विश्वास, अंगा आला रस आवडीचा;
सुखाची समाधि हरिकथा माउली, विश्रांति साउली सिणलियांची;
तुका ह्मणे बुडे बांधोनी दगड, तेथें काय कोड धांवायाचें.

७१९

चालिती आड वाटा, आणिका दाविती जे नीटा;
न मनीं तयांचे उपकार, नाहीं जोडा तो गव्हार;
विष सेवूनी वारी मागें, प्राण जातां जेणें संगें;
बुडतां हाक मारी, ठाव नाहीं आणिकां वारी;
तुका ह्मणे न करीं हिंका, गुण घेऊन अवगुण टाका.

७२०

अरे गिळिलें हो संसारें, कांहीं तरी राखा खरें,
दिला करुणाकरें, मनुष्यदेह सत्संग;
येथें न घलीं न घलीं आड, संचितसा शब्द नाड,

उठाउठी गोड, बीजें बीजें वाढवा;
केलें तें क्रियमाण, जालें तें संचित ह्मण,
प्रारब्ध जाण, उरवरित उरलें तें;
चित्त खोटें चालीवरी, रोग भोगाचे अंतरीं,
रसने अनावरी, तुका ह्मणे ढुंग वाहे.

७२१

मोलाचें आयुष्य वेचुनियां जाय, पूर्वपुण्यें होय लाभ याचा;
अनंत जन्मींचें शेवट पाहतां, नरदेह हाता आला तुझ्या;
कराल ते जोडी येईल कार्यासी, ध्यावें विठ्ठलासी सुखालागीं;
सांचलिया धन होईल ठेवण, तैसी नारायण जोडी करा;
करा हरिभक्ती परलोकीं ये कामा, सोडविल यमापासोनियां;
तुका ह्मणे करा आयुष्याचें मोल, नका वेंचू बोल नामेंविण.

७२२

गेले पळाले दिवस रोज, काय ह्मणसी माझें माझें;
सळे धरोनि बैसला काळ, फांकों नेदी घटिका पळ;
करि अद्यापि न कळे, केश फिरले कान डोळे;
हित कळोनि असतां हातीं, तोंडीं पाडोनि घेसी माती;
तुज ठाउकें मी जाणार, पाया शोधोनि बांधिसी घर;
तुका ह्मणे वेगें, पंढरिराया शरण रिघें.

७२३

एक पाहातसां एकांचीं दहनें, सावध त्या गुणें का रे व्हाना?
मारा हाक देवा भय अटाहासें, जंव काळाऐसें जालें नाहीं;
मरणाची तंव गांठोडी पदरीं, जिणें तोंचिवरी माप भरी;
तुका ह्मणे धिंग वाहती मारग, अंगा आलें मग हालों नेदी.

७२४

ओले मातीचा भरंवसा, का रे धरिशी मानसा ?
डोळे चिरीव चांगले, वृद्धपणीं सरक्या जाले;
नाक सरळ चांगलें, येउन हनुवटी लागलें;
तुका ह्मणे आलें नाहीं, तंव हरिला भजरे कांहीं.

७२५

आलिया संसारा उठा वेग करा, शरण जा उदारा पांडुरंगा;
देह हें काळाचें, धन कुबेराचें, तेथें मनुष्याचें काय आहे;
देता देवविता नेता नेवविता, तेथें याची सत्ता काय आहे;
निमित्याचा धणी केला असे प्राणी, माझें माझें ह्मणोनी व्यर्थ गेला;
तुका ह्मणे का रे नाशवंतासाठी, देवासवें आटी पाडितोसी.

७२६

वाटे या जनाचें थोर वा आश्चर्य, न करिती विचार का हिताचा;
कोण दम ऐसा आहे यांचे पोटीं, येईल शेवटीं कोण कामा;
काय मानुनियां राहिले निश्चिंती, काय जाब देती यमदूतां;
कां हीं विसरलीं मरण बापुडीं, काय यांसी गोडी लागलीसे;
काय हातीं नाहीं करील तयासी, काय जालें यांसी काय जाणे;
कां हीं नाठवीती देवकीनंदना, सुटाया बंधनापासूनियां;
काय मोल यासी लागे धन वित्त, कां हें यांचें चित्त घेत नाहीं;
तुका ह्मणे कांहीं भोगितील खाणी, कां त्या चक्रपाणी विसरलीं.

७२७

पडिली हे रूढी जगा परिचार, चालविती वेव्हार सत्य ह्मूण;
मरणाची कां रे नाहीं आठवण, संचिताचा धन लोभ हेवा;
देहाचें भय तें काळाचें भातुकें, ग्रासूनि तें एकें ठेविलेंसे;
तुका ह्मणे कांहीं उघडा रे डोळे, जाणोनि अंधळे होऊं नका.

७२८

कां रे दास होसी संवसाराचा खर, दुःखाचे डोंगर भोगावया ?
मिष्टान्नांची गोडी जिव्हेच्या अगरीं, मसक भरल्यावरी स्वाद नेणे;
आणीकही भोग आणिका इंद्रियांचे, नाहीं ऐसे साचे जवळी कांहीं;
रूप दृष्टि धाय पाहतां पाहतां, न घडे सर्वथा आणि तृष्णा;
तुका ह्मणे कां रे नाशिवंतासाठीं, देवासवें तुटी करितोसी.

७२९

कां रे माझीं पोरें ह्मणसील ढोरें, मायबाप खरें काय एक;
कां रे गेलें ह्मणोनि करिसी तळमळ, मिथ्याच कोल्हाळ मेलियाचा;
कां रे माझें माझें ह्मणसील गोत, न सोडविती दूत यमाहातीं;
कां रे मी बळिया ह्मणविसी ऐसा, सरणापाशीं कैसा उचलबिसी;
तुका ह्मणे न धरीं भरंवसा कांहीं, वेगीं शरण जाई पांडुरंगा.

७३०

नित्य उठोनियां खायाचीच चिंता, आपुल्या तूं हिता नाठवीसी;
जननीचे पोटीं उपजलासी जेव्हां, चिंता तुझी तेव्हां केली तेणें;
चातकांलागुनि मेघ नित्य वर्षे, ते तुज उदास करील केवीं;
पक्षी वनचरें आहेत भूमीवरी, तयांलागीं हरि उपेक्षीना;
तुका ह्मणे भाव धरून राहें चित्तीं, तरि तो श्रीपति उपेक्षीना.

७३१

न करावी आतां पोटासाठी चिंता, आहे त्या संचिता माप लावूं;
दृष्टि ते घालावी परमार्था ठायीं, क्षुल्लका उपायीं सीण झाला;
येथें तंव नाहीं घेइजेसें सवें, कांहीं नये जीवें वेचों मिथ्या;
खंडणेंचि नव्हे उद्वेग बेरझारी, बापुडे संसारीं सदा असों;
शेवटा पाववी नावेचें बैसणें, भुजाबळें कोणें कष्टी व्हावें;
तुका ह्मणे आतां सकळाचें सार, करावा व्यापार तरी ऐसा.

७३२

न करीं न करीं ऐसी मात;
ह्मणसी नाहीं रे संचित,
लाहो घेई हरिनामाचा, जन्म जाऊं नेदीं साचा;
गळां पडेल यमफांसी, मग कैंचा हरि ह्मणसी;
पुरलासाठी देहाडा, ऐसें न ह्मणें न ह्मणें मूढा!
नरदेह दुबळा, ऐसें न ह्मणें रे चांडाळा!
तुका ह्मणे सांगों किती, शेखीं तोंडीं पडेल माती!

७३३

दुःखाचे डोंगर लागती सोसावे, ऐसें तंव ठावें सकळांसी;
कांहीं न करिती विचार हिताचा, न करिती वाचा नामघोष;
भोग कळों येतो मागिल ते जन्म, उत्तम मध्यम कनिष्ठ ते;
तुका ह्मणे येथें झांकितील डोळे, भोग देतेवेळे येईल कळों.

७३४

बुद्धीचा पालट धरा रे कांहीं, मागुता नाहीं मनुष्यदेह;
आपुल्या हिताचे नव्हती सायास, गृहदारा आस धनवित्त;
अवचितें निधान लागलें हें हातीं, भोगावी विपत्ति गर्भवास;
यावें जावें पुढें ऐसेंच कारण, भोगावें पतन नरकवास;
तुका ह्मणे धरीं आठव या देहीं, नाहीं तरी कांहीं बरें नव्हे.

७३५

कां रे नाठविसी कृपाळु देवासी, पोसितो जनासी एकला तो;
बाळा दूधा कोण करितें उत्पत्ति, वाढवी श्रीपति सवें दोन्ही;
फुटती तरूवर उष्णकाळमासीं, जीवन तयांसी कोण घाली;
तेणें तुझी काय नाहीं केली चिंता, राहें त्या अनंता आठवूनि;
तुका ह्मणे ज्याचें नाम विश्वंभर, त्याचें निरंतर ध्यान करीं.

७३६

ऐका पंडितजन, तुमचे वंदितों चरण;
नका करूं नरस्तुती, माझी परिसा हे विनंती;
अन्न आच्छादन, हें तों प्रारब्धाआधीन;
तुका ह्मणे वाणी, सुखें वेंचा नारायणीं.

७३७

वर्णावी ते थोरी एका विठ्ठलाची, कीर्ती मानवाची सांगों नये!
उदंडचि जाले जन्मोनियां मेले, होऊनियां गेले राव रंक;
त्यांचें नाम कोणी नेघे चराचरीं, साही वेद चारी वर्णिताती;
अक्षय अढळ चळेना ढळेना, तया नारायणा ध्यात जावें;
तुका ह्मणे तुह्मी विठ्ठल चित्तीं ध्यातां, जन्ममरणव्यथा दूर होतो.

७३८

जोडोनियां धन उत्तम वेव्हारें, उदास विचारें वेच करी;
उत्तमचि गती तो एक पावेल, उत्तम भोगील जीवखाणी;
परउपकारी नेणे परनिंदा, परस्त्रिया सदा बहिणीमाया;
भूतदया गाईपशूंचे पालन, तान्हेल्या जीवन वनामाजी;
शांतिरूपें नव्हे कोणाचा वाईट, वाढवी महत्व वडिलांचें;
तुका ह्मणे हेंचि आश्रमाचें फळ, परम पदबळ वैराग्याचें.

७३९

जया शिरीं कारभार, बुद्धि सार तयाची;
वर्ते तैसें वर्ते जन, बहुतां गुण एकाचा;
आपणियां पाक करी, तो इतरीं सेविजे;
तुका ह्मणे शूर राखे, गांढ्यां वाखे सांगातें.

७४०

धन मेळवूनि कोटी, सवें नये रे लंगोटी!
पानें खाशील उदंड, अंतीं जासी सुकल्या तोंड!
पलंग न्याहाल्या सुपती, शेवटीं गोवऱ्या सांगाती!
तुका ह्मणे राम, एक विसरतां श्रम.

७४१

सर्वा भूतीं द्यावें अन्न, द्रव्य पात्र विचारोन,
उपतिष्ठे कारण, तेथें बीज पेरीजे;
पुण्य करितां होय पाप, दुग्ध पाजोनि पोशिला साप,
करोनि अघोर जप, दुःख विकत घेतलें;
भूमी पाहतां नाहीं वेगळी, माळ बरड एक काळी,
उत्तम निराळी, मध्यम कनिष्ठ;
ह्मणोनि विवेकें, कांहीं करणें निकें,
तुका ह्मणे फिकें, रुची नेदी मिष्टान्न.

७४२

नये इच्छूं सेवा स्वइच्छा जगाची, अवज्ञा देवाची घडे तेणें;
देहाचा निग्रही त्याचे तो सांभाळी, मग नये कळी अंगावरी;
आपलिया इच्छा माता सेवा करी, न बाधी ते थोरी येणें क्षोभें;
तुका ह्मणे सांडा देखीचे दिमाख मोडसीचें दुःख गांड फाडी!

७४३

दासीचा जो संग करी, त्याचे पूर्वज नर्कद्वारीं!
ऐसें सांगों जातां जना, नये कोणाचिया मना!
बरें विचारूनी पाहें, तुज अंतीं कोण आहे?
तुका ह्मणे रांडलेका, अंती जाशील यमलोका.

७४४

स्त्रिया धन बा हें खोटें, नागवले मोठे मोठे!
ह्मणोनि सांडा दोनी, सुख पावाल निदानीं!
सर्व दुःखासी कारण, हींच दोन्हीच प्रमाण!
आशा सर्वस्वें सांडावी, तेणें निजपदवी पावावी!
देहलोभें नाडला, घाला यमाचा पडला;
तुका ह्मणे निरापेक्षा, कांहीं न धरावी अपेक्षा.

७४५

पराविया नारी माउलीसमान, मानिलिया धन काय वेचे?
न करितां परनिंदा परद्रव्यअभिलाष, काय तुमचें यास वेचे सांगा?
बैसलिये ठायीं ह्मणतां रामराम, काय होय श्रम ऐसें सांगा?
संतांच्या वचनीं मानितां विश्वास, काय तुमचें यास वेचे सांगा?
खरें बोलतां कोण लागती सायास, काय वेचे यास तुमचें सांगा?
तुका ह्मणे देव जोडे याजसाठीं, आणीक ते आटी न लगे कांहीं.

७४६

इतुलें करीं भलत्या परी, परद्रव्य परनारी,
सांडुनी अभिलाष अंतरी, वर्ते वेव्हारी सुखरूप;
न करीं दंभाचा सायास, शांती राहें बहुवस,
जिव्हे सेवीं सुगंधरस, न करीं आळस रामनामीं;
जनमित्र होई सकळांचा, अशुभ न बोलावी वाचा,
संग न धरावा दुर्जनाचा, करीं संतांचा सायास;
करिसी देवाविण आस, अवघी होईल निरास,
तृष्णा वाढविसी बहुवस, कधीं सुखास न पवसी;
धरूनि विश्वास करीं धीर, करितां देव हाचि निर्धार,
तयाचा वाहे योगक्षेमभार, नाहीं अंतर तुका ह्मणे.

७४७

ढेंकणासी बाज गड, उतरचढ केवढी;
होता तैसा कळों भाव, आला वाव अंतरींचा;
बोरामध्यें वसे अळी, अठोळीच भोंवती;
पोटासाठीं वेंची चणे, राजा ह्मणे तोंडें मी;
बेडकानें चिखल खावा, काय ठावा सागर ?
तुका ह्मणे ऐसें आहे, काय पाहे त्यांत तें.

७४८

उदंड शाहाणे होत तर्कवंत, परि या नेणवे अंत विठोबाचा;
उदंड अक्षरां करोत भरोवरी, परि ते नेणवे थोरी विठोबाची;
तुका ह्मणे नाही भोळेपणाविण, जाणीव ते सीण रितें माप.

७४९

नका वांटूं मन विधिनिषेधांसी, स्मरावा मानसीं पांडुरंग;
खादलिया अन्ना मासी बोलों नये, अवघेंचि जाय एका घासें;
जोडी होते परी ते बहु कठिण, करितां जतन सांभाळावें;
तुका ह्मणे येथें न मना विषाद, निंबेंविण व्याध तुटों नये.

७५०

उदकीं कालवी शेण मळमूत्र, तो होय पवित्र कासयानें ?
उद्धारासी ठाव नाहीं भाग्यहीना, विन्मुख चरणां संतांचिया;
दुखवी तो बुडे सांगडीचा तापा, अतित्याई पापाचीच मूर्ती;
तुका ह्मणे जेव्हां फिरतें कपाळ, तरी अमंगळ योग होतो.

७५१

धर्म तो न कळे, काय झांकिती डोळे;
जीव भ्रमले या कामें, कैसी कळों येती वर्मे;

विषयांचा माज, कांहीं धरूं नेदी लाज;
तुका ह्मणे लांसीं, माया नाचविते कैसी.

७५२

किती वेळा खादला दगा, अझून कां गा जागसी ना;
लाज नाहीं हिंडतां गांवें, दुःख नवें नित्य नित्य;
सर्वे चोरा हातीं फांसे, देखतां कैसे न देखसी;
तुका ह्मणे सांडिती वाट, तळपट करावया.

७५३

परिमळ ह्मूण चोळूं नये फूल, खाऊं नये मूल आवडतें!
मोतियांचें पाणी चाखूं नये स्वाद, यंत्र भेदुनी नाद पाहूं नये!
कर्मफळ ह्मणुनि इच्छूं नये काम, तुका ह्मणे वर्म दावूं लोकां.

७५४

गंधर्वनगरीं क्षण एक राहावें, तेंचि पैं करावें मूळक्षेत्र;
खपुष्पाची पूजा बांधोनि निर्गुणा, लक्ष्मीनारायणा तोपवावें;
वंध्यापुत्राचा लग्नाचा सोहळा, आपुलिया डोळां पाहों वेगीं;
मृगजळा पोहीं घालूनि सज्ञाना, तापलिया जना निववावें;
तुका ह्मणे मिथ्या देहेंद्रियकर्मे, ब्रह्मार्पण ब्रह्म होय बापा.

७५५

फळाची तों पोटीं, घडे वियोगेंही भेटी;
करावें चिंतन, सार तेंचि आठवण;
चित्त चित्ता ग्वाही, उपचारें चाड नाहीं;
तुका ह्मणे देवा, पावे अंतरींची सेवा.

७५६

खरें बोले तरी, फुकासाठीं जोडे हरी;
ऐसे फुकाचे उपाय, सांडुनियां वायां जाय;

परउपकार, एका बचनाचा फार;
तुका ह्मणे मळ, मनें सांडितां शीतळ.

७५७

एक ह्मणती आह्मी देवचि पैं झालों, ऐसें नका बोलों पडाल पतनीं।
एक ह्मणती आह्मी देवाची पैं रूपें, तरी तुमचिया बापें न चुके जन्म।
देवें उचलिली स्वकरें मेदिनी, तुमचेनि गोणी नुचवले।
देवें मारियेले दैत्यदानव मोठे, तुमचेनी न तुटे तृणमात्र।
राया विठोबाचें पद जो अभिलाषी, पातकांची राशी तुका ह्मणे.

७५८

लटिका तो प्रपंच एक हरि साच, हरिबिण आहाच सर्व इंद्रियें;
लटिकें तें मौन भ्रमाचें तें स्वप्न, हरिबिण ध्यान नश्वर अवघें;
लटिकिया वित्पत्ति हरिविण करिती, हरि नाहीं चित्तीं तो शव जाण।
तुका ह्मणे हरि हें धरिसी निर्धारीं, तूं झडकरी जासी वैकुंठा.

७५९

आह्मां देणें धरा सांगतों तें कानीं, चिंता पाय मनीं विठोबाचे;
तेणें माझें चित्त होय समाधान, विलास मिष्टान्न नलगे सोनें;
व्रत एकादशी दारीं वृंदावन, कंठीं ल्या रे लेणें तुळसीमाळा;
तुका ह्मणे त्याचे घरींची उष्टावळी, मज ते दिवाळी दसरा सण।

७६०

अन्नाच्या परिमळें जरि जाय भूक, तरि कां हे पाक घरोघरीं?
आपुलालें तुह्मीं करा रे स्वहित, वाचे स्मरा नित्य राम राम;
देखोनि जीवन परि जाय तान, तरि कां साठवण घरोघरीं?
देखोनियां छाया सुख न पवीजे, जंव न बैसीजे तया तळीं;
सुख तरी होय गाता आईकतां, जरि राहे चित्ता दृढ भाव;
तुका ह्मणे होसी भावेंचि तूं मुक्त, काय करिसी युक्त जाणिवेची.

७६१

देवाच्या संबंधें विश्वचि सोयरें, सूत्र ओढे दोरें एकाएक;
आहाच तें नव्हे विटायासारिखें, जीव जीवनीं देखें सामावलें;
आणिकांचें सुख दुःख उमटे अंतरीं, एथील इतरीं तेणें न्यायें;
तुका ह्मणे ठसावलें शुद्ध जाती, शोभाचि पुढती विशेषता.

७६२

भक्तिभावें करीं बैसोनि निश्चित, नको गोवूं चित्त प्रपंचासी;
एक दृढ धरीं पंढरीचा राव, मग तुज उपाव पुढिल सुचे;
नको करूं कांहीं देवतापूजन, जप तप ध्यान तेंही नको;
मानिसिल ह्मणी आपलिक कांहीं, येरझार पाहीं न चुके कदा;
ऐसें जन्म किती पावलासी देहीं, अझूनि कां नाहीं कळली सोय;
सोय धरीं आतां होय पां सावध, अनुभव आनंद आहे कैसा;
सहज कैसें आहे तेथींचें तें गुज, अनुभवें निज पाहें तुकीं;
तुका ह्मणे आतां होईं तूं सावध, तोडीं भवबंध एका जन्में.

७६३

नये जरी तुज मधुर उत्तर, दिधला सुस्वर नाहीं देवें;
नाहीं तयाविण भुकेला विठ्ठल, येइल तैसा बोल रामकृष्ण;
देवापाशीं मागें आवडीची भक्ति, विश्वासेंसी प्रीति भावबळें;
तुका ह्मणे मना सांगतों विचार, धरावा निर्धार दिसेंदिस.

७६४

साधनें तरी हींच दोन्ही, जरी कोणी साधील;
परद्रव्य परनारी, यांचा धरीं विटाळ;
देवभाग्यें घरा येती, संपत्ती त्या सकळां;
तुका ह्मणे तें शरीर, गृहभांडार देवाचें.

७६५

विटाळ तो परद्रव्य परनारी, येथुनि जो दुरी सोंवळा तो;
गद्य पद्य कांहीं न धरावी उपाधी, स्वाधीनचि बुद्धि करुनी ठेवा;
विचाराचें कांहीं करावें स्वहित, पापपुण्यातीत भांडवल;
तुका ह्मणे न लगे जावें वनांतरा, विश्व विश्वंभरा सारिखेंचि.

७६६

शांतीपरतें नाहीं सुख, येर अवघेंची दुःख;
ह्मणउनी शांति धरा, उतराल पैल तीरा;
खवळलिया कामक्रोधीं, अंगीं भरती आधिव्याधी;
तुका ह्मणे त्रिविध ताप, जाती मग आपेंआप.

७६७

आह्मी तेणें सुखी, ह्मणा विठ्ठल विठ्ठल मुखीं;
तुमचें येर वित्त धन, तें मज मृत्तिकेसमान!
कंठीं मिरवा तुळसी, व्रत करा एकादशी;
ह्मणवा हरीचे दास, तुका ह्मणे मज हे आस.

७६८

भावें गावें गीत, शुद्धि करुनियां चित्त;
तुज व्हावा आहे देव, तरि हा सुलभ उपाव;
आणिकांचे कानीं, गुण दोष मना नाणीं;
मस्तक ठेंगणा, करीं संतांच्या चरणा;
वेचीं तें वचन, जेणें राहे समाधान;
तुका ह्मणे फार, थोडा तरी पर उपकार.

७६९

देवावरी भार, वृत्ति अयाचित सार;
देह देवाचे सांभाळी, सार योजे यथाकाळीं;

विश्वासीं निर्धार, विस्तारील विश्वंभर;
तुका ह्मणे व्हावें, बळ एकचि जाणावें.

७७०

आशाबद्ध तो जगाचा दास, पूज्य तो उदास सर्वजना;
आहे तें अधीन आपुले हातीं, आणिकां ठेविती काय बोल;
जाणतिया पाठीं लागला उपाध, नेणता तो सावध भोजनासी;
तुका ह्मणे भय बांधलेंसे गांठी, चोर लागे पाठीं दुम तया.

७७१

राम कहो जीवना फल सो ही, हरिभजनसुं बिलंब न पाई;
कवनका मंदिर कवनकी झोपरी, एक रामबिन सबही फुकरी;
कवनकी काया कवनकी माया, एक रामबिन सबही जाया;
कहे तुका सबहि चलनार, एक रामबिन नहिं बा सार.

७७२

काहे भुला धनसंपत्ती घोर, रामनाम सुन गाउ हो बापरे;
राजे लोग सब कहे तूं अपना, जब काल नहिं पाया ठाना;
माया मिथ्या मनका सब धंदा, तजो अभिमान भजो गोविंदा;
राना रंक डोंगरकी राई, कहे तुका करे इलाहि.

७७३

मधुरा उत्तरासवें नाहीं चाड, अंतरंगीं वाड प्रेम असो;
प्राणाबेगळा न करीं नारायण, मग नसो ज्ञान मूर्ख बरा;
जननिंदा होय तो बरा विचार, थोरवीचा भार कामा नये;
तुका ह्मणे चित्तीं भाव निष्ठावंत, दया क्षमा शांत सर्वां भूतीं.

७७४

धाकुट्याचे मुखी घांस घाली माता, वरी करी सत्ता शाहाणियां;
ऐसें जाणपणें पडिलें अंतर, वाढे तीं तों थोर अंतराय;

दोन्ही उभयतां आपणचि व्याली, आवडीची चाली भिन्न भिन्न;
तुका ह्मणे अंगापासूनि निराळें, निवडिले बळें रडतें स्तनीं.

७७५

केलें नाही मनीं तया घडे त्याग, उबग उद्वेग नाहीं चित्तीं;
देवचि हा जाणे अंतरींचा भाव, मिथ्या तो उपाव बाह्य रंग;
त्यागिल्याचें ध्यान राहिलें अंतरीं, अवघी ते परी विटंबना;
तुका ह्मणे आपआपणां विचारा, कोण हा दुसरा सांगे तुह्मां.

७७६

उभा ऐल घडी, तेणें घालूं नये उडी;
पुढें गेल्याचे उपाय, करावे ते केले काय;
दिसतें आहारीं, नये जाऊं ऐशावरी;
आळसाची धाडी, तुका ह्मणे बहु नाडी.

७७७

भिजल्यावरी जाळ, वाया जायाचें तें मूळ;
ऐसा बाराबा तो श्रम, अतिशयीं नाहीं काम;
सांभाळावें धर्म, उचिताच्या काळें धर्म;
तुका ह्मणे कळे, ऐसें कारणाचे वेळे.

७७८

करणें न करणें वारियेलें जेथें, जातों तेणें पंथें संतसंगें;
संतीं हे पाहिले लाविलें निशाण, ते खुणा पाहोन गर्जे नाम;
तुका ह्मणे तुह्मी चला याचि वाटे, भरंवशानें भेटे पांडुरंग.

७७९

रामभजन सब सार मिठाई, हरि संताप जनमदुख राई;
दूधभात घृत सकरपारे, हरते भुक नाही अंततारे;

खावते जुग सब चलिजावे, खटा मिठा फिर पछतावे;
कहे तुका रामरस जो पावे, बहुराहो फेरा वो कब्बु न खावे.

७८०

तरिच जन्मा यावें, दास विठ्ठलाचें व्हावें;
नाहीं तरि काय थोडीं, श्वानशूकरें बापुडीं।
जाल्याचें तें फळ, अंगीं लागो नेदी मळ;
तुका ह्मणे भले, ज्याच्या नांवें मानवलें.

७८१

करावी ते पूजा मनेंचि उत्तम, लौकिकाचें काम काय असे;
कळावें तयासी कळे अंतरींचें, कारण तें साचें साचा अंगीं;
अतिशयाअंतीं लाभ किंवा घात, फळ देतें चित्त बीजाऐसें;
तुका ह्मणे जेणें राहे समाधान, ऐसें तें भजन धार धावी.

७८२

मनोमय पूजा, हेंचि पढिये केशीराजा;
घेतो कल्पनेचा भोग, न मानेची बाह्य रंग;
अंतरींचें जाणें, आदि वर्तमान खुणे;
तुका ह्मणे कुडें, कोठें सरे त्याच्यापुढें.

७८३

जवळी नाहीं चित्त, काय मांडियेलें प्रेत;
कैसा पाहे चर्मदृष्टी, दीप स्नेहाच्या शेवटीं;
कानीलेंसें श्वान, तैसें दिशा हिंडे मन;
त्याचे कानीं ह्मणे, कोण बोध तुका ह्मणे.

७८४

जिंकावा संसार, येणें नांवें नरो शूर;
येरें काय तीं बापुडीं, कीर अहंकाराचीं घोडीं.

पण ऐशा नांवें, देव धरिजेतो भावें;
तुका ह्मणे ज्यावें, संत कीर्तिनें बरवें.

७८५

एक शेरा अन्ना चाड, येर वाउगी बडबड!
का रे तृष्णा वाढविसी, बांधवूनि मोहपाशीं?
औट हात तुझा जागा, येर सिणसी वाउगा!
तुका ह्मणे श्रम, एक विसरतां राम.

७८६

आपुलिया आंगें तोडी मायाजाळ, ऐसें नाहीं बळ कोणापाशीं;
रांडापोरें त्याग करीं कुटुंबाचा, नावरे हे वाचा आणि मन;
हर्षामर्ष जों हे नाहीं हो जिराले, तोंवरी हे केले चार त्यांनीं;
मुक्त झालों ऐसें बोलों जाये मुखें, तुका ह्मणे दुःखें बांधला तो.

७८७

आणिकांच्या घातें मानितां संतोष, सुखदुःख दोष अंगीं लागे;
ऐसे मनीं वाहूं न येती संकल्प, करूं नये पाप भांडवल;
किल्मिषाची चित्तीं राहतां कांचणी, अग्नींत टाकोनी ठाव जाळी;
तुका ह्मणे कोपें घडे पुण्यक्षय, होणार तें होय प्रारब्धीचें.

७८८

नयो वाचे अनूचित वाणी, नसो मनीं कुडी बुद्धि;
ऐसें मागा अरे जना, नारायणा विनवूनि;
कामक्रोधां पडो चिरा, ऐसा बरा सायास;
तुका ह्मणे नाना छंदें, या विनोदें न पडावें.

७८९

जेणें वाढे अपकीर्ति, सर्वार्थी ते त्यजावें;
सत्य रुचे भलेपण, वचन तें जगासी;

होइजेतें शुद्ध त्यागें, वाउगे ते सारावें;
तुका ह्मणे खोटें वर्म, निंद्य कर्म काळिमा.

७९०

आयीकरे जना, तुझ्या स्वहिताच्या खुणा,
पंढरीचा राणा, मनामाजी स्मरावा;
मग कैचें रे बंधन, वाचे गातां नारायण,
भवसिंधु तो जाण, येचि तीरीं सरेल;
दास्य करील कळिकाळ, बंद तुटेल मायाजाळ,
होतील सकळ, रिद्धिसिद्धि ह्मणियारी;
सकळ शास्त्रांचें सार, हें वेदांचें गव्हर,
पाहतां विचार, हाचि करितो पुराणें;
ब्राह्मण क्षत्री वैश्य शूद्र, चांडाळांहीं अधिकार,
बाळें नारी नर, आदि करोनि वेश्याही;
तुका ह्मणे अनुभवें, आह्मीं पाडियेलें ठावें,
आणीकही दैवें, सुख घेती भाविकें.

७९१

न करीं तळमळ राहें रे निश्चळ, आहे हा कृपाळ स्वामी माझा;
अविनाश सुख देईल निर्वाणीं, चुकतील खाणी चौऱ्यांशीच्या
आणिकियां जीवां होईल उद्धार, तेंहि उपकार घडती कोटी.
आहिक्य परत्रीं होसील सरता, वाचे उच्चारितां रामराम;
तुका ह्मणे सांडीं संसाराचा छंद, मग परमानंद पावसील.

७९२

साधकाची दशा उदास असावी, उपधि नसावी अंतर्बाहीं;
लोलुपती काय निद्रेसी जिंकावें, भोजन करावें परिमित;
एकांतीं लोकांतीं स्त्रियांशीं भाषण, प्राण गेल्या जाण बोलों नये;

संग सज्जनांचा उच्चार नामाचा, घोष कीर्तनाचा अहर्निशीं;
तुका ह्मणे ऐशा साधनीं जो राहे, तोचि ज्ञान लाहे गुरुकृपा.

७९३

निर्वाहापुरते अन्न आच्छादन, आश्रमासी स्थान कोंपी गुहा;
कोठेंही चित्तासी नसावें बंधन, ह्रदयीं नारायण सांठवावा;
नये बोलों फार बैसों जनामधीं, सावधानबुद्धि इंद्रियें दमीं;
तुका ह्मणे घडी घडीनें साधावी, त्रिगुणांची गोवी उगवूनी.

७९४

सर्वस्वा मुकावें तेणें हरिसी जिंकावें, अर्थ प्राण जीवें देहत्याग;
मोह ममता माया चाड नाहीं चिंता, विषयकंदुवेथा जाळूनियां;
लोकलज्जा दंभ आणि अहंकार, करूनि मत्सर देशधडी;
शांति क्षमा दया सखिया विनउनी, मूळ चक्रपाणी धाडी त्यांसी;
तुका ह्मणे याती अक्षरें अभिमान, सांडोनियां शरण रिघें संतां.

७९५

मस्तकीं सहावें टांकियासी जाण, तेव्हां देवपण भोगावें गा;
आपुलिये स्तुती निंदा अथवा मान, टाकावा थुंकोन पैलीकडे;
सद्गुरुसेवन तेंचि अमृतपान, करूनी प्राशन बैसावें गा;
आपुल्या मस्तकीं पडोत डोंगर, सुखाचें माहेर टाकूं नये;
तुका ह्मणे आतां सांगूं तुला किती, जिण्याची फजिती करूं नये.

७९६

पाडावीं ते बरी, गांठी धुरेसवें खरी;
नये मरों लंडीपणें, काय यापुढें तें जिणें;
लुटावें भांडार, तरि जया नाहीं पीर;
तुका ह्मणे नांवें, कीर्ती आगळीनें ज्यावें.

७९७

भांडणेंचि जालें, मग जीवाचें काय आलें;
येउं नेदावी पुढती, आड भयाची ते जाती;
करितां सरोबरी, कांहीं न ठेवावी उरी;
तुका ह्मणे शूर, व्हावें धुरेसींच धूर.

७९८

असत्य वचन होतां सर्व जोडी, जरी लग्नघडी परउपकार;
जाईल पतना यासि संदेह नाहीं, साक्ष आहे कांहीं सांगतों ते;
बदविलें मुखें नारायणें धर्मा, अंगुष्ठ त्या कर्मासाठीं गेला;
तुका ह्मणे आतां सांभाळा रे पुढें, अंतरीचें कुडें देईल दुःख!

७९९

प्रथम भाव शुद्ध कर, अंगीं वैराग्याचा भर,
भक्ति पाहिजे शिरजोर, याहुनि योग कोणता?
नको त्यजूं स्त्रिया पोर, बांधी सोपे माझ्या घर,
आल्या अतिथा आदर, याहुनि धर्म कोणता?
करी नामाचा गजर, जाणे संतांची कदर,
तुका ह्मणे तोचि नर, ब्रह्मज्ञानी पुरता.

८००

थोर ती पाहिजे गळाली अहंता, उपदेश घेतां सुख वाटे;
व्यर्थ भराभर केलें पाठांतर, जोंवरी अंतर शुद्ध नाहीं!
घोडें काय थोडें वागवितें ओझें, भावाविण बोझें पाठांतर!
तुका ह्मणे धरा निष्ठावंत भाव, जरी पंढरीराव पाहिजे तो.

८०१

परउपकार कायावाचामन, वेचे सुदर्शन रक्षी तया;
याजसाटीं असें योजिलें श्रीपती, संकल्पाचे हातीं सर्व जोडी;

परपीडे त्याची जिव्हा मुंडताळे, यमदूत डाळे करिती पूजा;
तुका ह्मणे अंबऋषी दुर्योधन, काय झालें नेणां दुर्वासया.

८०२

क्षमाशस्त्र जया नराचिया हातीं, दुष्ट तयाप्रति काय करी?
तृण नाहीं तेथें पडिला दावाग्नि, जाय तो विझोनि आपसया।
तुका ह्मणे क्षमा सर्वांचें स्वहित, धरा अखंडित सुखरूप.

८०३

विष्णुमय जग वैष्णवांचा धर्म, भेदाभेदभ्रम अमंगळ;
आइका जी तुह्मी भक्त भागवत, कराल तें हित सत्य करा;
कोणाही जीवाचा न घडो मत्सर, वर्म सर्वेश्वरपूजनाचें;
तुका ह्मणे एका देहाचे अवयव, सुखदुःख जीव भोग पावे.

८०४

देवाचें भजन कां रे न करिसी, अखंड हव्यासीं पीडतोसी;
देवासी शरण कां रे नवजसी तैसा, बक मीना जैसा मनुष्यालागीं;
देवाचा विश्वास करि नाहीं तैसा, पुत्रस्नेहें जैसा गुंतलासी;
कां रे नाहीं तैसी देवाची हे गोडी, नागवूनि सोडी पत्नी जैसी;
कां रे नाहीं तैसे देवाचे उपकार, मागा मिथ्या भार पितृपूजन;
कां रे भय वाहासी लोकांचा तूं धाक, विसरोनि एक नारायण;
तुका ह्मणे कां रे घातलेंसे वायां, अवघें आयुष्य जाया भक्तीविण.

८०५

चाले हें शरीर कोणाचिये सत्ते, कोण बोलवितें हरीविण;
देखवी ऐकवी एक नारायण, तयाचें भजन चुकों नका;
मानसाची देव चालवी अहंता, मीचि एक कर्ता ह्मणोनियां;
वृक्षाचेंही पान हाले त्याची सत्ता, राहिली अहंता मग कोठें;
तुका ह्मणे विठो भरला सबाहीं, तया उणें कांहीं चराचरीं.

८०६

सेंदरीं हें देवी देवतें, कोण तीं पूजी भुतेंखेतें,
आपुल्या पोटा जीं रडतें, मागती शितें अवदान;
आपुले इच्छे आणिकां पीडी, काय तें देईल बराडी,
कळों ही आली तयाची जोडी, अल्प रोकडी बुद्धि अधीरा;
दासीचा पाहुणेर उखीतें, धणी देईल आपुल्या हातें,
करुणा भाषण उचितें, हें तों रितें सतत शक्तिहीन;
काय तें थिल्लरींचें पाणी, ओठ न भिजे न फिटे धणी,
सीण तरी आदि अवसानीं, क्षोभे पुरश्चरणीं दिलें फळ;
विलेपनें बुजविती तोंड, भार खोल वाहाती उदंड,
करविती आपणयां दंड, ऐसियास भांड ह्मणे देव तो;
तैसा नव्हे नारायण, जगव्यापक जनार्दन.
तुका ह्मणे त्याचें करा चिंतन, वंदूं चरण येती सकळें.

८०७

देव तीर्थी येर दिसे जया ओस, तया दोष जाणतिया;
तया बरें फावे देवा चुकवितां, संचिताची सत्ता अंतराय;
शुद्धाशुद्ध ठाव पापपुण्यबीज, पावबील दुजे फळभोग;
तुका ह्मणे विश्वंभरा ऐसें वर्म, चुकलिया धर्म अवघे मिथ्या.

८०८

सकळगुणें संपन्न, एक देवाचें लक्षण;
वरकड कोठें कांहीं, एक आहे एक नाहीं;
षड्गुण ऐश्वर्यसंपन्न, एक भगवंतीं जाण;
तुका ह्मणे जें जें बोला, तें तें साजे या विठ्ठला.

८०९

कां रे दाटोन होतां वेडे, देव आहे तुह्मांपुढें!
ज्यासी पाठ नाहीं पोट, करी त्रैलोक्याचा घोंट!

तुमची तुम्हां नाहीं सोय, कोणाचें बा काय जाय?
तुका शातो नामीं, तेथें नाहीं आह्मी तुह्मी.

८१०

विश्वंभर बोले, बहुत हात कान डोळे;
जेथें असे तेथें देखे, मागितलें तें आइके;
जें जें वाटे गोड, तैसें पुरवितो कोड;
तुका ह्मणे भेटी, कांहीं पडों नेदी तुटी.

८११

सांठविला हरी, जीहीं ह्रदयमंदिरीं;
त्यांची सरली येरझार, जाला सफळ व्यापार;
हरी आला हाता, मग कैंची भय चिंता;
तुका ह्मणे हरी, कांहीं उरों नेदी उरी.

८१२

आलिया भोगासी असावें सादर, देवावरी भार घालूनियां;
मन तो कृपासिंधु निवारी सांकडें; येर तें बापुडें काय रंक;
भयाचिये पोटीं दुःखाचिया रासी, शरण देवासी जातां भलें;
तुका ह्मणे नव्हे कय त्या करितां, चिंतावा तो आतां विश्वंभर.

८१३

देव राखे तया मारील कोण, न मोडे कांटा हिंडतां वन;
न जळे न बुडे नव्हे कांहीं, विष तेंही अमृत पाहीं;
न चुके वाट न पडे फंदीं, नव्हे कधीं यमबाधा;
तुका ह्मणे नारायण, येतां गोळ्या वारी बाण.

८१४

भय हरिजनीं, कांहीं न धरावें मनीं;
नारायणऐसा सखा, काय जगाचा हा लेखा;

चित्त वित्त देवा, समर्पून रहा देवा;
तुका ह्मणे मन, असों द्यावें समाधान.

८१५

अंगीं देखोनियां सती, अंगीं रोमांच उठती;
हा तो नव्हे उपदेश, सुख अंतरीं उल्हास;
वित्तगोतांकडे, चित्त न घालो न रडे;
आठवूनि एका, उडी घालों ह्मणे तुका.

८१६

वेंचावें तें जीवें, पूजा घडे ऐशा नावें;
बिगारीची ते बिगारी, साक्षी अंतरींचा हरी;
फळ बीजाऐसें, काय कारणासरिसें;
तुका ह्मणे नाम, लवणासारिखें लवण.

८१७

दिली मान तरी नेघावी शत्रूची, शरण आले त्यासी जतन जीवें!
समर्थासी असे विचाराची आण, भला पापपुण्य विचारावें;
काकुळतीसाठीं सत्याचा विसर, पडिलें अंतर न पाहिजे!
तुका ह्मणे यश कीर्ति आणि मान, करितां जतन देव जोडे.

८१८

मना करा रे प्रसन्न, सर्व सिद्धींचें कारण,
मोक्ष अथवा बंधन, सुखसमाधान इच्छा ते;
मनें प्रतिमा स्थापिली, मनें मना पूजा केली,
मनें इच्छा पुरविली, मन माउली सकळांची;
मन गुरु आणि शिष्य, करी आपुलेंचि दास्य,
प्रसन्न आपआपणास, गति अथवा अधोगति;
साधक वाचक पंडित, श्रोते वक्ते ऐका मात,

नाहीं नाहीं आन दैवत, तुका ह्मणे दुसरें.

८१९

देवाच्या निरोपें पिटितों डांगोरा, लाजे नका थारा देऊं कोणी;
मोडिले या रांडें सुपंथ मारग, चालविलें जग यमपंथें;
परिचारी केली आपुलीच रूढी, पोटींची ते कुडी ठावी नाहीं;
तुका ह्मणे आणा राउळा धरून, फजित करून सोडूं मग.

८२०

कोरडिया ऐशा सारूनियां गोष्टी, करा उठाउठी हित आधीं;
खोळंबला राहे आपुला मारग, पहावी ते मग तुटी कोठें;
लौकिकाचा आड येईल पसारा, मग येरझारा दुःख देती;
तुका ह्मणे डांख लागे अलंकारें, मग नव्हे खरें पुटाविण.

८२१

काळाच सारिखीं वाहातीं क्षेत्रें, करितां दुसरें फळ नाहीं;
ऐसें करत्यानें ठेविलें करून, भरिलें भरून माप नेमें;
शीतउष्णकाळीं मेघ वरुषावे, वरुषतां वाव होय शीण;
तुका ह्मणे विष अमृताचे किडे, पालट न घडे जिणें तया.

८२२

हित नाहीं ठावें जननी जनका, दाविला लौकिकाचार तिहीं;
आंधळ्याचे काठी लागलें अंधळें, घात एका वेळे पुढें मागें;
न धरावी चाली करावा विचार, वरील आहार गळी लावी;
तुका ह्मणे केला निवाडा रोकडा, राऊत हा घोडा हातोहातीं.

८२३

पुण्य परउपकार, पाप ते परपीडा, आणिक नाहीं जोडा दुजा यासी;
सत्य तोचि धर्म, असत्य तें कर्म, आणिक हें वर्म नाहीं दुजें;

गति तेचि मुखीं नामाचें स्मरण, अधोगति जाण विन्मुखता;
संतांचा संग तोचि स्वर्गवास, नर्क तो उदास अनर्गळ;
तुका ह्मणे उघडें आहे हित घात, जयाचे उचित करा तैसें.

८२४

मेघवृष्टीनें करावा उपदेश, परि गुरुनें न करावा शिष्य,
वांटा लाभे त्यास, केल्या अर्धकर्माचा;
द्रव्य वेचावें अन्नछत्रीं, भूतीं द्यावें सर्वत्र,
नेदावा हा पुत्र, उत्तम याती पोसणा;
बीज न पेरावें खडकीं, ओलें नाहीं ज्याचे बुडखीं,
धीतां ठके सेखीं, पाठी लागे दिवाण;
गुज बोलावें संतांसी, पत्नी राखावी जैसी दासी,
लाड देतां तियेसी, वांटा पावे कर्माचा;
शुद्ध कसूनि पाहावें, वरि रंगा न भुलावें,
तुका ह्मणे घ्यावें, जया नये तुटी तें.

८२५

ब्रह्म सर्वगत सदा सम,
जेथें आन नाहीं विषम;
तया जाणती ते अति दुर्गम,
तयांची भेटी झालिया भाग्य परम;
ऐसें ऐसियानें भेटती ते साधु,
ज्यांच्या दर्शनें तुटे भवबंधु;
जे कां सच्चिदानंदीं नित्यानंदु,
जे कां मोक्षसिद्धि तीर्था वंद्यु;
भाव सर्व कारण मूळ बंधु,
सदा समबुद्धि नास्तिक्यभेदु;
भूतकृपा मोडी द्वेषकंदु,

शत्रु मित्र पुत्र सम करी बंधु;
मन बुद्धि काया वाचा शुद्ध करी,
रूप सर्वत्र देखोनि नमस्कारीं;
लघुत्व सर्व भावें अंगीकारीं;
सांडीमांडी मीतूंपण ऐसी थोरी;
अर्थ काम चाड नाहीं चित्ता,
मानामान मोह माया मिथ्या;
वर्ते समाधानी जाणोनी नेणता,
साधु भेट देती तया अवचिता;
मनीं दृढ धरीं विश्वास,
न करीं सांडी मांडींचा सायास;
साधुदर्शन नित्यकाळ त्यास,
तुका ह्मणे जो विटला जाणिवेस.

८२६

आतां तरी पुढें हाचि उपदेश, नका करूं नाश आयुष्याचा;
सकळांच्या पायां माझे दंडवत, आपुलालें चित्त शुद्ध करा;
हित तें करावे देवाचें चिंतन, करूनियां मन शुद्धभावें;
तुका ह्मणे हित होय तो व्यापार, करा काय फार शिकवावें.

८२७

नाहीं देवापाशीं मोक्षाचें गांठोळें, आणूनि निराळें द्यावें हातीं;
इंद्रियांचा जय साधूनियां मन, निर्विषय करण असे तेथें;
उपासपारणीं अक्षरांची आटी, सत्कर्मा शेवटी असे फळ;
आदरें संकल्प वारीं अतिशय, सहज तें काय दुःख जाण;
स्वप्नींचिया घायें विवळसी वायां, रडे रडतियासवें मिथ्या;
तुका ह्मणे फळ आहे मूळापाशीं, शरण देवासी जाय वेगीं.

८२८

उपकारासाटीं बोलों हे उपाय, येणेंविण काय चाड आह्मां?
बुडतां हे जन न देखवे डोळां, येतो कळवळा ह्मणउनि;
तुका ह्मणे माझे देखतील डोळे, भोग देतेवेळे येईल कळों.

८२९

बोलिलों तें कांहीं तुमचिया हिता, वचन नेणतां क्षमा कीजे;
वाट दावी तया न लगे शिणावें, अतित्याई जीवें नाश पावे;
निंब दिला रोग तुटाया अंतरीं, पोभाळितां वरी आंत चरे;
तुका ह्मणे हित देखण्यासी कळे, पडती आंधळे कूपामाजी.

८३०

आतां माझे नका वाणूं गुणदोष, करितों उपदेश याचा कांहीं;
मानदंभासाठीं छळितसें कोणा, आण या चरणा विठोबाची।
तुका ह्मणे हें तों ठावें पांडुरंगा, काय कळे जगा अंतरींचें.

८३१

आपुलिया बळें नाहीं मी बोलत, सखा कृपावंत वाचा त्याची;
साळुंकी मंजुळ बोलतसे वाणी, शिकविता धणी वेगळाची;
काय म्यां पामरें बोलावीं उत्तरें, परि त्या विश्वंभरें बोलविलें;
तुका ह्मणे त्याची कोण जाणे कळा, वागवी पांगळा पायांविण.

८३२

बोलिलों जैसें बोलविलें देवें, माझें तुह्मां ठावें जातिकुळ;
करा क्षमा कांहीं नका धरूं कोप, संत मायबाप दीनावरी;
वाचेचा चाळक झाला दावी वर्म, उचित ते धर्म मजपुढें;
तुका ह्मणे घडे अपराध नेणतां, द्यावा मज आतां ठाव पायीं.

८३३

पायांच्या प्रसादें, कांहीं बोलिलों विनोदें;
मज क्षमा करणें संतीं, नव्हे अंगभूत युक्ति;
नव्हे हा उपदेश, तुमचें बडबडिलों शेष;
तुमचे कृपेचें पोसणें जन्मोजन्मीं तुका ह्मणे.

८३४

एक एका साह्य करूं, अवघें धरूं सुपंथ;
कोण जाणे कैसी परी, पुढें उरी ठेवितां;
अवघे धन्य होऊं आतां, स्मरवितां स्मरण;
तुका ह्मणे अवघी जोडी, ते आवडी चरणांची.

८३५

जाऊं देवाचियां गांवा, देव देईल विसांवा;
देवा सांगों सुखदु:ख, देव निवारिल भूक;
घालूं देवासीच भार, देव सुखाचा सागर;
राहों जवळी देवापाशीं, आतां जडोनि पायांसी;
तुका ह्मणे आह्मी बाळें, या देवाचीं लडिवाळें.

मंडल नववे

स्फुट

८३६

सकळिकांच्या पायां माझी विनवणी, मस्तक चरणीं ठेवीतसें;
अहो श्रोते वक्ते सकळही जन! बरें पारखून बांधा गांठी;
फोडिले भांडार धन्याचा हा माल, मी तंव हमाल भारवाही!
तुका ह्मणे चाली झाली चहूं देशीं, उतरला कसीं खरा माल.

८३७

शरीर दु:खाचें कोठार, शरीर रोगाचें भांडार,
शरीर दुर्गंधीची थार, नाहीं अपवित्र शरीराऐसें;
शरीर उत्तम चांगलें, शरीर सुखाचें घोसुलें,
शरीरें साध्य होय केलें, शरीरें साधलें परब्रह्म;
शरीर विटाळाचें आळें, मायामोहपाशजाळें,
पतन शरीराच्या मुळें, शरीर काळें व्यापिलें;
शरीर सकळही शुद्ध, शरीर निधींचाही निध,
शरीरें तुटे भवबंध, बसे मध्यें भोगी देव शरीरा;
शरीर अवधेचा बांधा, शरीर अवगुणाचा रांधा,
शरीरीं बसे बहुत बाधा, नाहीं गुण सुधा एक शरीरीं;
शरीरा सुख न नेदावा भोग, न द्यावें दु:ख न करीं त्याग,
नव्हें वोखटें ना चांग, तुका ह्मणे वेग करीं हरिभजनी.
निंबाचिया झाडा साकरेचें आळें, आपलीं तीं फळें न संडीच;
तैसें अधमाचें अमंगळ चित्त, वमन तें हित करूनि सांडी;

परिसाचे अंगीं लाविलें खापर, पालट अंतर नेघे त्याचे
तुका ह्मणे वेळू चंदनासंगतीं, काय ते असती जवळीक.

८३९

आवडे सकळां मिष्टान्न, रोग्या विषा त्यासमान;
दर्पण नावडे तया एका, ठाव नाहीं ग्याच्या नाका।
तुका ह्मणे तैशा खळा, उपदेशाचा कांटाळा.

८४०

मणि पडिला दाढेसी मकरतोंडीं,
सुखें हस्तेंचि काढवेल प्रौढीं;
परि मूर्खाचें चित्त बोधवेना,
दुधें कूर्मीच्या पाळवेल सेना;
सकल पृथ्वी हिंडतां कदाचित,
ससींसिंगाची प्राप्त होय तेथें;
अति प्रयत्नें गाळितां वाळुवेतें,
दिव्य तेलाची प्राप्त होय तेथें;
अति क्रोधें खवळला फणी पाहीं,
धरूं येतो मस्तकीं पुष्पप्रायी;
पाहा ब्रह्मानंदेंचि एकी हेळा,
महापातकी तो तुका मुक्त केला.

८४१

आपें तरे त्याकी कोण बराई, औरनकुं भलो नाम घराई;
काहे भूमि इतना भार राखे, दुमत धेनु नहिं दूध चाखे;
बरसते मेघ फलतेही बिरखा, कोन काम आपनी उन्होति रखा;
काहे चंदाक सुरज खावे फेरा, खिन एक बैठत पावत घेरा;
काहे परिस कंचन करे धातु, नहि मोल तुटत पावत धातु;
कहे तुका उपहार हि काज, सब कररहिया रघुराज.

८४२

पर्जन्यें पडावें आपुल्या स्वभावें, आपुल्याला देवें पिके भूमि;
बीज तेंचि फळ येईल शेवटीं, लाभहानि तुटी ज्याची तया;
दीपाचिये अंगीं नाहीं दुजा भाव, धणी चोर साव सारिखेचि;
काउळें ढोंपरा, कंकर तित्तिरा, राजहंसा चारा मुक्ताफळें;
तुका ह्मणे येथें आवडी कारण, पिकला नारायण जया तैसा।

८४३

घातला दुकान, पढिये तैसा आहे वान;
आह्मी भांडारी देवाचे, प्यावें द्यावें माप वाचे;
उगवूं जाणें मोडी, जाली नव्हे त्याची जोडी;
तुका ह्मणे पुडी, मोल तैसी खरी कुडी.

८४४

बरवे दुकानीं बैसावें, श्रवण मनन असावें;
सारअसाराची पोतीं, ग्राहिक पाहोनि करा रितीं;
उगेचि फुगवूं नका गाल, पूर्ण सांठवावा माल;
सत्य तराजू पैं धरा, नका कृत्रिम विकरा;
तुका जाला वाणी, चुकवुनि चौऱ्यांशींच्या खाणी

८४५

कैं वाहावें जीवन, कैं पलंगीं शयन;
जैसी जैसी वेळ पडे, तैसें तैसें होणें घडे;
कैं भोज्य नानापरी, कैं कोरड्या भाकरी;
कैं बसावें वाहनीं, कैं पायीं अनवाणी;
कैं उत्तम प्रावर्णे, कैं वसनें तीं जीर्णे;
कैं सकळ संपत्ती, कैं भोगणें विपत्ती;
कैं सज्जनाशीं संग, कैं दुर्जनाशीं योग;
तुका ह्मणे जाण, सुख दुःख तें समान.

८४६

संसारा आलिया एक सुख आहे, आठवावे पाये विठोबाचे;
येणें होय सर्व संसार सुखाचा, नलगे दुःखाचा लेश कांहीं;
घेतील तयांसी सोपें आहे सुख, बोलियेलें मुखें नारायण;
सांगितली सोय करुणासागरें, तुह्मां कां हो बरें न वाटतें;
तुका ह्मणे तेणें उपकार केला, भोळ्याभाविकाला तारावया.

८४७

अरे हें देह व्यर्थ जावें, ऐसें जरी तुज व्हावें,
द्युतकर्म मनोभावें, सारीपाट खेळावा;
मग कैचें हरीचें नाम, निजेलिया जागा राम,
जन्मोजन्मींचा अधम, दुःख थोर साधिलें;
विषयसुखाचा लंपट, दासीगमनीं अति धीट,
तया तेचि वाट, अधोगती जावया;
आणीक एक कोड, नरका जावयाची चाड,
तरी संत निंदा गोड, करीं कवतुकें सदा;
तुका ह्मणे ऐसें, मना लावीं रामपिसें,
नाहीं तरी आलिया सायासें, फुकट जासी ठकोनी
नलगे द्यावा जीव सहजचि जाणार, आहे तो विचार जाणा कांहीं;
मरण जो मागे गाढवाचा बाळ, बोलिजे चांडाळ शुद्ध त्यासी!
तुका ह्मणे कांही होईल स्वहित, निधान जी थीत टाकूं पाहे.

८४९

अतित्याई देतां जीव, नये कींव देवासी;
थोड्यासाठीं राग आला, जीव दिला गंगेंत;
त्यासी परलोकीं नाहीं मुक्ति, अधोगति चुकेना;
तुका ह्मणे कृष्णराम, स्मरतां श्रम वारती.

८५०

गेली वीरसरी, मग त्यासी रांड मारी;
मग नये तैसी सत्ता, गेली मागील आणितां;
भंगलिया चित्ता, न ये काशानें सांधितां;
तुका ह्मणे धीर, भंगलिया पाठीं कीर.

८५१

माकडें मुठीं धरिले फुटाणे, गुंतले ते नेणे हात तेथें;
काय तो तयाचा लेखावा अन्याय, हित नेणे काय आपुलें तें;
शुकें नळिकेसी गोवियेले पाय, विसरोनि जाय पक्ष दोन्ही;
तुका ह्मणे एक ऐसे पशु जीव, न चले उपाव कांहीं तेथें.

८५२

भोंवंडीसरिसें, अवघें भोंवतचि दिसे!
ठायीं राहिल्या निश्चळ, आहे अचळीं अचळ!
एक हाकेचा कपाटीं, तेथें आणीक नाद उठी;
अभ्रें धांवे शशी, तुका ह्मणे दुसरें भासी.
नसावें ओशाळ, मग मानिती सकळ;
जाय तेथें पावे मान, चाले बोलिलें वचन;
राहों नेदी बाकी, दान ज्याचें त्यासी टाकी;
होवो वाटे जना, तुका ह्मणे साटीं गुणां.

८५४

रडोनियां मान, कोण मागतां भूषण;
देवें दिलें तरी गोड, राहे रुचि आणि कोड;
लावितां लावणी, विके भीके केज्या दानी;
तुका ह्मणे धीरा - विण कैसा होतो हिरा.

८५५

कारणा पें असतां दृष्टी, शंका पोटीं उपजेना;
शूर मिरवे रणांगणीं, मरणींच संतोष;
पाहिजे तो कळवळा, मग बाळा काय उणें;
तुका ह्मणे उदारपणें, काय उणें मनाचें.

८५६

बळ बुद्धी वेचूनियां शक्ती, उदक चालवावें युक्ती;
नाहीं चळण तया अंगीं, धांवे लवणामागें वेगीं;
पाट मोट कळा, भरित पखाला सागळा;
बीजा ज्यासी द्यावें, तुका ह्मणे तैसें व्हावें.

८५७

दिलीं चाले वाचा, क्षय मागिल्या तपाचा;
रिद्धि सिद्धी येती घरा, त्याचा करिती पसारा;
मानदंभांसाटीं, पडे देवासवें तुटी;
तुका ह्मणे मेवा, कैंचा वेठीच्या निर्दैवा.

८५८

दुर्बळा वाणीच्या एक दोनी सिद्धी, सदैवा समाधि विश्वरूपीं;
काय त्याचें वायां गेलें तें एक, सदा प्रेमसुख सर्वकाळ;
तीर्थ देव दुरी तया भाग्यहीना, विश्व त्या सज्जना दुमदुमिलें;
तुका ह्मणे-एक वाहती मोळिया, भाग्यें आगळिया घरा येती.

८५९

सेवकासी आज्ञा स्वामींची प्रमाण, जोंवरी हा प्राण जाय त्याचा;
आणिकांचा धाक न धरावा मनीं, निरोपावचनी टळों नये;
समय सांभाळुनी आगळें उत्तर, द्यावें भेदी वज्र तयावरी;
तुका ह्मणे तरी ह्मणवावें सेवक, खादलें तें अन्न एक होय.

८६०

नाहीं पाइतन भूपतीशीं दावा, धिग त्या कर्तव्या आगी लागो!
मुंगियांच्या मुखा गजाचा आहार, न साहावे भार जाय जीवें!
तुका ह्मणे आधीं करावा विचार, शूरपणें तीर मोकलावा.

८६१

न मिळती एका एक, जये नगरीचे लोक;
भलीं तेथें राहूं नये, क्षणें होईल न कळे काय!
न करितां अन्याय, बळें करिती अपाय;
नाहीं पुराणाची प्रीती, ठायींठायीं पंचाइती;
भल्या बुऱ्या मारी, होतां कोणी न निवारी;
अविचाऱ्या हातीं, देउनि प्रजा नागविती;
तुका ह्मणे दरी, सुखें सेवावी ते बरी!

८६२

पोटाचे ते नट पाहों नये छंद, विषयांचे भेद विषयरूप;
अर्थी परमार्थ कैसा घडों सके, चित्त लोभी भीके सोंग बाया;
देवाचीं चरित्रें दाखविती लीळा, लाघवाच्या कळा मोहावया;
तुका ह्मणे चित्तीं राहे अभिलाषा, दोघां नरकवास सारिखाचि.

८६३

मोल देऊनियां सांटवावे दोष, नटाचे ते वेष पाहोनियां;
हरिदासांमुखें हरिकथाकीर्तन, तेथें उण्या पुण्य विशेषता;
हरितील वस्त्रें गोपिकांचे वेशें, पाय त्या सरिसें मात्रागमन;
तुका ह्मणे पाहा ऐसें जालें जन, सेवाभक्तिहीन रसीं गोडी.

८६४

लटिकी ग्वाही सभेआंत, देतां पतित आगळा;

कुंभपाकी वस्ती करूं, होय घुरु कुळेंसीं;
रजस्वला रुधिर स्त्रवे, तेंची घ्यावें तृषेसी;
तुका ह्मणे जन्मा आला, काळ झाला कुळासी.

८६५

ब्रह्महत्या मारिल्या गाई, आणीक कांहीं पाप केलें;
ऐका जेणें बिकिली कन्या, पवाडे त्या सुन्याचे;
नरमांस खादली भाडी, हाका मारी ह्मणोनि;
अवघें पाप केलें तेणें, जेणें सोनें अभिलाषिलें;
उच्चारितां मज तें पाप, जिव्हे कांप सुटतसे;
तुका ह्मणे कोरान्न रांड, बेटा भांड मागेना कां.

८६६

एका पुरुषा नारी, पाप बसे त्याचे घरीं!
पाप न लगे धुंडावें, लागेल तेणें तेथें जावें!
कांहीं दुसरा विचार, न लगे करावाचा फार!
असत्य जे वाणी, तेथें पापाचीच खाणी!
सत्य बोले मुखें, तेथें उचंबळती सुखें;
तुका ह्मणे दोन्ही, जवळीच लाभ हानी.

८६७

मागें नेणपणें घडलें तें क्षमा, आतां देतों सीमा करूनियां;
परनारीचें जया घडलें गमन, दावीतो बदन जननीरत;
उपदेशावरी मन नाहीं हातीं, तो आह्मां पुढती पाहूं नये;
तुका ह्मणे साक्षी असों द्यावें मन, घातली ते आण पाळावया.

८६८

जेणें घडे नारायणीं अंतराय, होत बाप माय वर्जावीं तीं!
येर प्रिया पुत्र धना कोण लेखा, करिती तीं दुःखा पात्र शत्रू;

प्रल्हादें जनक बिभीषणें बंधु, राज्य माता निंदु भरतें केली;
तुका ह्मणे सर्व धर्म हरिचे पाय, आणीक उपाय दुःखमूळ!

८६९

स्वामिकाज गुरुभक्ती, पितृवचन सेवा पती;
हेचि विष्णूची महापूजा, अनुभव नाहीं दुजा;
सत्य बोले मुखें, दुखवे आणिकांच्या दुःखें;
निश्चयाचें बळ, तुका ह्मणे तेंचि फळ.

८७०

कोणाही कैंडावें हा आह्मां अधर्म, जो जो पावे श्रम तो तो देव;
ह्मणूनि चित्ता सिकविलें बोजें, आतां हेंचि दुजें न बोलावें;
बोलविलें जरी पर उपकारें, जिव्हे पाप खरें उपाधीचें;
तुका ह्मणे जीव प्रारब्धाआधीन, कोण वाहे सीण करुणा शोभे.

८७१

मायारूपें ऐसें मोहिलेसे जन, भोगिती पतन नानाकर्में;
काय याची प्रीती करितां आदर, दुरावितां दूर तेंचि भलें;
नाना छंद अंगीं बैसती विकार, छळियेले फार तपोनिधी;
तुका ह्मणे ऐसें सिकवितों तुज, आतां धरीं लाज मना पुढें.

८७२

नको नको मना गुंतू मायाजाळीं, काळ आला जवळी ग्रासावया!
काळाची हे उडी पडेल बा जेव्हां, सोडविना तेव्हां मायबाप!
सोडविना बंधु पाठीची बहीण, शेजेची कामीन दूर राहे!
सोडविना राजा देशींचा चौधरी, आणीक सोइरीं भलीं भलीं!
तुका ह्मणें तुला सोडवीना कोणी, एका चक्रपाणी वांचूनियां!

८७३

चिंता ऐसी नको देऊं आठवण, देवाचे चरण अंतरे तें;
आलिया वचनें रामनामध्वनि, ऐकावीं कानीं ऐसीं गोडें;
मत्सराचा ठाव शरीरीं नसावा, लाभेंविण जीवा दुःख देता;
तुका ह्मणे राहे अंतर शीतळ, शांतीचें तें बळ क्षमा अंगी.

८७४

देवाचिये पायीं देईं मना बुडी, नको धांवों वोढी इंद्रियांचे;
सर्व सुखें तेथें होती एक वेळे, न सरतीं काळें कल्पांतींही;
जाणें येणें खुंटे धांव वेरजार, नलगे डोंगर उसंतावे;
सांगणें तें तुज इतुलेंचि आतां, मानी धनकांता विषतुल्य;
तुका ह्मणे तुझे होती उपकार, उतरों हा पार भवसिंधु.

८७५

घेसी तरी घेईं संतांची हे भेटी, आणिक ते गोष्टी नको मना!
सर्वभावें त्यांचें देव भांडवल, आणिक ते बोल न बोलती;
करिसील तो करीं संतांचा सांगात, आणिक ते मात नको मना
बैससी तरी बैस संतांचें मधीं, आणीक ते बुद्धि नको मना!
जासी तरी जाईं संतांचिया गांवा, होईल विसावा तेथें मना!
तुका ह्मणे संत सुखाचे सागर, मना निरंतर धणी घेईं.

८७६

फजितखोरा मना किती तुज सांगों, नको कोणा लागों मागें मागें;
स्नेहवादें दुःख जडलेंसे अंगीं, अंगीं निष्ठुर जगीं प्रेमसुख;
निंदा स्तुति कोणी करो दया माया, न धरीं चाड या सुखदुःखें;
योगिराज करि न राहाती बैसोनी, एकिये आसनीं याचि गुणें;
तुका ह्मणे मना पाहें विचारून, होईं रे कठिण वज्राऐसें.

८७७

आतां पुढें धरीं, माझे आठव वैखरी;
नको बडबडूं भांडे, कांहीं वाउगें तें रांडे;
विठ्ठल विठ्ठल, ऐसे सांडूनियां बोल;
तुका ह्मणे आण, तुज स्वामीची हे जाण.

८७८

आणीक कांहीं या उत्तराचें काज, नाहीं आतां मज बोलावया;
भिन्न भेद हे भावनास्वभाव, नव्हे कांहीं देव एकविध;
गुण दोष कोणें निवडावे धर्म, कोण जाणे कर्म अकर्म तें;
तरिच भलें आतां न करावा संग, दुःखाचा प्रसंग तोडावया;
तुका ह्मणे गुण गाईं या देवाचे, घेईं माझे वाचे हेचि धणी.

८७९

घेईं घेईं माझे वाचे, गोड नाम विठोबाचें;
तुह्मी घ्यारे डोळे सुख, पाहा विठोबाचें मुख;
तुह्मी ऐका रे कान, माझ्या विठोबाचे गुण;
मना तेथें धांव घेईं, राहें विठोबाचे पायीं;
तुका ह्मणे जीवा, नको सोडूं या केशवा.

८८०

नको येऊं लाजे होय तूं परती, भजों दे श्रीपती सखा माझा;
तुझे संगतीनें मोठा झाला घात, झालों मीं अंकित दुर्जनाचा;
तुका ह्मणे रांडे घेईन काठीवरी, धनी सहाकारी राम केला.

८८१

अजिवरी होतों तुझे सत्तेखालीं, तोंवरी तों केली विटंबना;
आतां तुज राहों नेदीं या देशांत, ऐसा म्यां समर्थ केला धणी;

सापें रिग केला कोठें बाळपणीं, होतीसी पापिणी काय जाणों;
तुका ह्मणे म्यां हा बुडविला वेव्हार, तुझेचि ढोपर सोलावया.

८८२

जळो ते जाणीव, जळो ते शहाणीव, राहो माझा भाव विठ्ठलपायीं;
जळो तो आचार, जळो तो विचार, राहो मन स्थिर विठ्ठलपायीं;
जळो हा लौकिक, जळो दंभमान, लागो जीवा ध्यान विठ्ठलाचें;
जळो हें शरीर, जळो हा संबंध, राहो परमानंद माझ्या कंठीं;
तुका ह्मणे येथें अवघेंचि होय, धरीं मना सोय विठोबाची.

८८३

पापाचीं संचितें देहासी दंडणा, तुज नारायणा बोल नाहीं!
पेरी कडू जिरे मागे अमृत फळें, अर्का वृक्षा केळें कैसीं येतीं?
सुख अथवा दुःख भोग हा देहाचा, नास हा ज्ञानाचा न करावा
तुका ह्मणे आतां देवा कां रुसावें, मनासी पुसावें काय केलें.

८८४

आलें देवाचिया मना, तेथें कोणाचें चालेना!
हरिश्चंद्र ताराराणी, वाहे डोंबाघरीं पाणी!
पांडवांचा साहाकारी, राज्याबरोनि केले दुरी!
तुका ह्मणे उगेचि राहा, होईल तें सहज पाहा.

८८५

पापी तो नाठवी आपुल्या संचिता, ठेवी भगवंतावरी बोल!
भेईना करितां पापाचे डोंगर, दुर्जन पामर दुराचारी!
नाठवी तो खळ आपुली करणी, देवासी निंदोनी बोलतसे!
तुका ह्मणे त्याच्या तोंडा लागो कांटी, नाहीं जगजेठी जया चित्तीं.

८८६

समुद्र हा पिता, बंधु हा चंद्रमा, भगिनी ते रमा शंखाची या;
मेहुणा जयाचा द्वारकेचा हरी, शंख दारोदारीं भीक मागे!
दृष्ट हें जाणावें आपुलें स्वहित, तुका ह्मणे मात ऐसी आहे.

८८७

भोग तो न घडे संचितावांचूनी, करावें तें मनीं समाधान;
ह्मणऊनी मनीं मानूं नये खेद, ह्मणावा गोविंद वेळोवेळां;
आणिकां रुसावें नलगे बहुतां, आपुल्या संचितावांचूनिया;
तुका ह्मणे भार घातलियावरी, होईल कैवारी नारायण.

८८८

सत्यसंकल्पाचा दाता नारायण, सर्व करी पूर्ण मनोरथ!
येथें अलंकार शोभती सकळ, भावबळें फळ इच्छेचें तें!
अंतरींचें बीज जाणे कळवळा, व्यापक सकळां ब्रह्मांडाचा;
तुका ह्मणे नाहीं चालत तांतडी, प्राप्तकाळउघडी आल्याविण

८८९

हातीं होन दाविती बेना, करितो लेंकीच्या धारणा;
ऐसे धर्म झाले कळीं, पुण्य रंग पाप बळी;
सांडिले आचार, द्विज चाहाड झाले चोर;
टिळे लपविता पातडीं, लेती विजारा कातडीं;
बैसोनियां तक्ता, अन्यायेंविण पिडिती लोकां;
मुदबख लिहिणें, तेलतुप साबण केणें;
नीचाचे चाकर, चुकलिया खाती मार;
राजा प्रजा पीडी, क्षेत्री दुश्चितासी तोडी;
वैश्यशूद्रादिक, हे तों सहज नीच लोक;
अवघे बाह्य रंग, आंत हिरवें वरी सोंग;
तुका ह्मणे देवा, काय निद्रा केली धांवा.

८९०

सुखें वोळंब दावी गोहा, माझें दुःख नेणा पाहा;
आवडीचा मारिला वेडा, होय होय कैंचा ह्मणे भिडा;
निपट मज न चले अन्न, पायली गहूं सांजा तीन;
गेले वारीं तुह्मीं आणिली साकर, सात दिवसां दहा शेर;
अखंड मज पोटाची व्यथा, दूधभात साकर पथ्या;
दो पहारा मज लहरी येती, शुद्ध नाहीं पडे सुपती;
नीज नये घाली फुलें, जवळीं न साहती मुलें;
अंगीं चंदन लावितें भाळीं, सदा शूळ माझे कपाळीं;
हाड गळोनि आलें मासा, माझें दुःख तुह्मां नेणवे कैसें?
तुका ह्मणे जिता गाढव केला, मेलियावरि नरका गेला.

८९१

भ्रतारासी भार्या बोले गुज गोष्टी, मज ऐसी कष्टी नाहीं दुजी?
अखंड तुमचें धंद्यावरी मन, माझें तों हेळण करिती सर्व।
जोडितसां तुह्मी खाती पोरेंचोरें, माझीं तंव पोरें हळहळीती।
तुमची व्याली माझे डाई हो पेटली, सदादुष्ट बोली सोसवेना।
दुष्टवृत्ति नंदुली सदा द्वेष करी, नांदों मी संसारीं कोण्या सुखें?
जावा दीर कांहीं धड हा न बोले, नांदों कोणां खालें कैसी आतां?
माझ्या अंगसंगें तुह्मांसी विश्रांति, मग धडगति नाहीं तुमची!
ठाकतेंठमकतें जीव मुठी धरूनी, परि तुह्मी अजूनि न धरा लाज!
वेगळे निघतां संसार करीन, नाहीं तरी प्राण देतें आतां!
तुका ह्मणे जाला कामाचा अंकित, सांगे मनोगत तैसा वर्ते!

८९२

कामाचा अंकित कांतेतें प्रार्थित, तूं कां हो दुश्चित निरंतर?
माझीं मायबापें बंधु हो बहिण, तुज करिती सीण त्यागीन मी!
त्यांचें जरी तोंड पाहेन मागुता, तरी मज हत्या घडो तुझी!
सकाळ उठोन वेगळा निघेन, वाहातों तुझी आण निश्चयेंसी!
वेगळें निघतां घडीन दोरेचुडा, तूं तंव माझा जोडा जन्माचा की!
ताईत सांकळी गळ्याची दुल्लडी, बाजुबंद जोडी हातसर;
वेणीचे जे नग सर्वही करीन, नको धरूं सीण मनीं कांहीं!
नेसावया साडी सेलारी चुनडी, अंगींची कांचोळी जाळिया फुले;
तुका ह्मणे केला रांडेनें गाढव मनासवें धांव घेतलोसे.

८९३

बाइल तरी ऐसी व्हावी, नरकीं गोवी अनिवार;
घडों नेदी तीर्थयात्रा, केला कुतरा हातसोंका!
आपुलीच करवी सेवा, पुजवी देवासारिखें!
तुका ह्मणे गाढव पशु, केला नाशु आयुष्या

८९४

परिसें गे सुनेबाई, नको वेचूं दूधदहीं;
आवा चालिली पंढरपुरा, वेसीपासुनी आली घरा
ऐकें गोष्टी सादर बाळे, करी जतन फुटकें पाळें;
माझे हातींचा कलवडू, मजवांचूनि नको फोडूं;
बळवट क्षीराचें लिंपन, नको फोडूं मजवांचून;
उखळ मुसळ जातें, माझें मन गुंतलें तेथें;
भिक्षुक आल्या घरा, सांग गेलो पंढरपुरा!
भक्षीं परिमित आहारु, नको फारसी वरो सारूं;
सून ह्मणे बहुत निकें, तुह्मीं यात्रेसी जावें सुखें!
सासूबाई स्वहित जोडा, सर्व मागील आशा सोडा!
सूनमुखींचें वचन कानीं, ऐकोनि सासू विवंची मनीं;
सवतीचे चाळे खोटे, म्यां जावेंसें इला वाटे!
आतां कासया यात्रे जाऊं, काय जाउनि तेथें पाहूं?

मुलें लेंकरें घरदार, माझें येथेंचि पंढरपुर।
तुका ह्मणे ऐसें जन, गोवियेलें मायेंकरून.

८९५

आशा हे समूळ खाणोनि काढावी, तेव्हांचि गोसावी व्हावें तेणें।
नाहीं तरि सुखें असावें संसारीं, फजिती दुसरी करूं नये।
आशा मारुनियां जयवंत व्हावें, तेव्हांचि निघावें सर्वांतूनि।
तुका ह्मणे जरी योगाची तांतडी, आशेची बांबुडी करीं आधीं?

८९६

बाळपणें ऐसीं वरुषें गेलीं बारा, खेळतां या पोरा नानामतें;
विटू दांडू चेंडू लगोऱ्या वाघोडी, चंपे पेंड खडी एकीबेकी;
ह्मामा हुंबरी पकव्याचा बारे, खेळे जंगी भोंवरे चुंबा चुंबी;
सेलडेरा आरि निसरभोंवडी, उचली बोले घोडी अंगबळें;
तुका ह्मणे ऐसें बाळपण गेलें, मग तारुण्य आलें गर्वमूळ.

८९७

तारुण्याच्या मदें न मानी कोणासी, सदा मुसमुसी खूळ जैसा।
अटोनी वेटोनी बांधला मुंडासा, फिरतसे ह्मैसा जनांमधीं।
हातीं दीडपान वरतीच मान, नाहीं तो सन्मान भलियांसी।
श्वानाचिया परी हिंडे दारोदारीं, पाहे परनारी पापदृष्टीं;
तुका ह्मणे ऐसा थोर हा गयाळी, करितां ढवाळी जन्म गेला.

८९८

ह्मातारपणीं थेटे पडसें खोकला, हात कपाळाला लावुनि बैसे
खोबरियाची वाटी जालें असे मुख, गळतसे नाक श्लेष्मपुरी;
बोलों जातां शब्द नयेचि हा नीट, गडगडी कंठ कफ भारी;
सेजारी ह्मणती मरेना कां मेला, आणिला कांटाळा येणें आह्मां।
तुका ह्मणे आतां सांडुनियां काम, स्मरा राम राम क्षणक्षणा.

८९९

वृद्धपणीं न पुसे कोणी, विटंबणी देहाची;
नवद्वारें जाली मोकळीक, गांड सरली वाजती;
दंत दाढा गळें थुंका, लागे नाक हनुवटी;
शब्द नये मुखावटा, करिती चेष्टा पोरें तीं;
तुका ह्मणे आजुन तरी, स्मरें श्रीहरि सोडवील.

९००

धनवंतालागीं, सर्वमान्यता आहे जगीं;
माता पिता बंधु जन, सर्व मानिती वचन;
जंव मोठा चाले धंदा, तंव बहिण ह्मणे दादा।
सदा शृंगारभूषणें, कांता लवे बहुमानें।
तुका ह्मणे धन, भाग्य अशाश्वत जाण.

९०१

जन्मा येऊन उदार जाला, उद्धार केला वंशाचा;
मेळवूनि धन मेळवी माती, सदा विपत्ती भोगितसे;
नाम घेतां न मिळे अन्न, नव्हे कारण देखिलिया;
धर्म करितां एके कानीं, बंधि निजोनि डोकियासी;
घरा व्याही पाहुणा आला, ह्मणे त्याला बरें नाहीं;
तुमचे गांवीं वैद्य आहे, बैसोनि काय प्रयोजन;
उजवूं किती होतील पोरें, मरतां बरें ह्मणें यांसी;
ह्मणऊनि देवा नवस करी, दावी घरींहुनि बोनें;
पर्वकाळीं भट घरा आला, बोंब घाला ह्मणे पोरां;
तुमचा उणा होईल वांटा, काळ पिठासी पैं आला;
दाढी करितां अडका गेला, घरांत आला बाइलेपें;
ह्मणे आतां उगवीं मोडी, डोई बोडीं आपुली;
तीर्थ स्वप्नीं नेणे गंगा, पूजन लिंगा गांविंचिया;

आडकुनी दार बैसे दारीं, आपल्या घरीं ह्मणे ओस;
तुका ह्मणे ऐसे आहेत गा हरी, याही तारीं जीवांसी,
माझ्या भय वाटे चित्तीं, नरका जाती ह्मणोनि.

९०२

जातों वाराणसी, निरवीं गाई घोडे ह्मैसी;
गेलों येतों नाहीं ऐसा, सत्य माना हा भरंवसा;
नका काढूं माझीं पेवें, तुह्मी वरळा भूस खावें;
भिकारियाचे पाठीं, तुह्मी घेउनि लागा काठीं;
सांगाल जेवाया ब्राह्मण, तरी कापाल माझी मान!
वोकलिया बोका, म्यां खर्चिला नाहीं रुका!
तुह्मीं खावें ताकपाणी, जतन करा तूपलोणी;
नाहीं माझे मनीं, पोरें रांडा नागवणी;
तुका ह्मणे नीट, होतें तैसें केलें स्पष्ट.

९०३

चुकलिया ताळा, वाती घालुनि बैसे डोळां;
तैसें जागें करीं चित्ता, कांहीं आपुलिया हिता;
निक्षेपिलें धन, तेथें गुंतलेंसे मन;
नाशिवंतासाठीं, तुका ह्मणे करिसी आटी.

९०४

पाषाण परिस भूमि जांबूनद, वंशाचा संबंध धातयाचा;
सोनियाची पुरी समुद्राचा वेढा, समुदाय गाढा राक्षसांचा;
ऐसीं सहस्त्र त्या सुंदरा कामिनी, माजी मुखरणी मंदोदरी;
पुत्रपौत्रांचा लेखा कोण करी, मुख्य पुत्र हरी इंद्रा आणी;
चौदा चौकडीया आयुष्यगणना, बंधुवर्ग जाणा कुंभकर्ण;
तुका ह्मणे ज्याचे देव बांदवडी, सांगातें कवडी गेली नाहीं!

९०५

पिंड पोसावे हें अधमाचें ज्ञान, विलास मिष्टान्न करूनियां;
शरीर रक्षावें हा धर्म बोलती, काय असे हातीं तयांचियां;
क्षणभंगुर हें जाय न कळतां, ग्रास गिळो सत्ता नाहीं हातीं;
कवीतिली देहें कापियेलें मांस, गेले वनवासास शुकादिक;
तुका ह्मणे राज्य करितां जनक, अग्निमाजी एक पाय जळे.

९०६

कथनीं पठणीं करूनि काय, वांचुनि रहणी वायां जाय;
मुखीं वाणीं अमृतगोडी, मिथ्यां भुकें चरफडी;
पिळणी पाक करितां दगडा, काय जडा होय तें;
मधु मेळवूनि माशी, आणिका सांसी पारधिया;
मेळवूनि धन मेळवी माती, लोभ्या हातीं तेंचि मुखीं;
आपलें केलें आपण खाय, तुका बंदी त्याचे पाय.

९०७

धन्या आतां काय करूं, माझें तान्हुलें लेंकरूं;
धन्या अवचित मरण आलें, मज कोणासी निरविलें;
माझें दार नका पाडूं, त्याचे हातपाय तोडूं;
एके हातीं धरिली दाढी, दुजे हातीं धरली दाढी;
येरी घाव घालूं पाहे, तंव तो उठोनि उभा राहे;
तुका ह्मणे अवघीं चोरें, सेखीं रामनाम सोइरें.

९०८

माकडा दिसती कंवटी नारळा, भोक्ता तो निराळा वरील सारी;
एका रस एका तोंडीं पडे माती, आपुलाले नेती विभाग ते;
सुनियांसी क्षीर चारिल्या ओकवी, भोक्ता तो सेवी धणीवरी;
तुका ह्मणे मूर्ख वागविती भार, नेतील तें सार परीक्षक.

९०९

जन हें सुखाचें दिल्याघेतल्याचें, अंत हें काळींचें नाहीं कोणी!
जाल्या हीन शक्ति नाकडोळे गळती, सांडोनी पळती रांडा पोरें!
बाइल ह्मणे खर मरता तरी बरें, नासिलें हें घर थुंकोनियां!
तुका ह्मणे माझीं नव्हतील कोणी, तुज चक्रपाणीवांचूनियां!

९१०

तुह्मी नका करूं गर्व, उंच याती मिळुनी सर्व!
शुक्र शोणीताच्या खाणी, तुह्मां आह्मा एकचि योनी!
रक्त मांस चर्म हाडें, सर्वां ठायीं समपाडें!
तुका ह्मणे हेंचि खरें, नाहीं देवासी दूसरें!

९११

वेदविहित तुह्मी आइका हो कर्मे, बोलतों तीं वर्मे संतांपुढें;
चारी वर्ण झाले एकाचिये अंगीं, पापपुण्य भागीं विभागिलें;
प्रथम पाउलीं पावविला पंथ, आदि मध्य अंत भेद नाहीं;
आंबे बोरी वड बाभुळा चंदन, गुणागुणीं भिन्न अग्नि एक;
तुका ह्मणे मन उन्मन जों होय, तोंवरी हे सोय विधि पाळी.

९१२

जन्मांतरींचा परिट न्हावी, जात ठावी त्यानें ते;
वाखर जैसा चरचरी, तोंड करी संवदणी;
पूर्व जन्म शिखासूत्र, मळमूत्र अंतरी;
तुका ह्मणे करिती निंदा, घुवटधंदा पुढिलांचा.

९१३

आसुरी स्वभाव निर्दय अंतर, मानसीं निष्ठुर अतिवादी;
याति कुळ येथें असे अप्रमाण, गुणांचें कारण असे अंगीं;

काळकूट पितळ सोनें शुद्ध रंग, अंगाचेंच अंग साक्षी देते;
तुका ह्मणे वरी जातीसवें भेटी, नवनीत पोटीं सांठविलें.

९१४

तुळसीवृंदावनीं उपजला कांदा, नावडे गोविंदा कांहीं केल्या;
तैसे वंशामध्यें झाले जे मानव, जाणावे दानव अभक्त ते;
केवड्यामधील निर्गंध कणसें, तैसीं तीं माणसें भक्तिहीन;
तुका ह्मणे जेवीं चंदनांतील आळी, न चडे निढळीं देवाचिया.

९१५

अंगीं ब्रह्मक्रिया खिस्तीचा व्यापार, हिंडे घरोघर चांडाळांचे;
अंत्यजाची खिचडी घेताती मागून, गाळियाप्रदान मायबहिणी;
उत्तमकुळीं जन्म क्रिया अमंगळ , बुडविलें कुळ उभयतां;
तुका ह्मणे ऐसी कलियुगाची चाली, स्वार्थें बुडविलीं आचरणें.

९१६

महारासी शिवे, कोपे ब्राह्मण तो नव्हे!
तया प्रायश्चित कांहीं, देहत्याग करितां नाहीं!
नातळे चांडाळ, त्याचा अंतरीं विटाळ;
ज्याचा संग चित्तीं, तुका ह्मणे तो त्या याती.

९१७

अभक्त ब्राह्मण जळो त्याचें तोंड, काय त्यासी रांड प्रसवली!
वैष्णव चांभार धन्य त्याची माता, शुद्ध उभयतां कुळ याती!
ऐसा हा निवाडा झालासे पुराणीं, नव्हे माझी वाणी पदरींची!
तुका ह्मणे आगी लागो थोरपणा, दृष्टि त्या दुर्जना न पडो माझी!

९१८

वेश वंदाया पुरते, कोण ब्राह्मण निरुते;
ऐसें सांगा मजपाशीं, संतां निरवितों येविशीं;

असा जी प्रवीण, ग्रंथीं कळे शुद्ध हीण;
तुका ह्मणे लोपें, सत्याचिया घडती पापें.

९१९

मेरे रामको नाम जो लेवे बारोंबार, त्याके पाऊं मेरे तनकी पैजार।
हांसत खेलत चालत बाट, खाना खाते सोरे खाट;
जातनसुं मुजे कछु नहिं प्यार, असतेके हिंदु धेड चंभार।
ज्याका चित लगा मेरे रामको नाम;
कहे तुका मेरा चित लगा त्याके पाव.

९२०

कस्तुरी भिनली जये मृत्तिके, तयेसी आणिके कैसी सरी;
लोखंडाचे अंगीं लागतां परिस, तया आणिकास कैसी सरी;
तुका ह्मणे मी न वजें यातीवरी, पूज्यमान करीं वैष्णवासी.

९२१

ज्यासी आवडी हरिनामाची, तोचि एक बहु शुची;
जपतो हरिनाम बीज, तोचि वर्णांमाजि द्विज;
तुका ह्मणे वर्णधर्म, अवघें आहे सम ब्रह्म.

९२२

उत्तम त्या याति, देवा शरण अनन्यगति;
नाहीं दुजा ठाव, कांहीं उत्तम मध्यम भाव;
उमटती ठसे, ब्रह्मप्राप्ति अंगीं दिसे;
भाविक विश्वासी, तुका ह्मणे नमन त्यांसी.

९२३

ब्राह्मण तो नव्हे ऐसी ज्याची बुद्धि, पाहा श्रुतीमधीं विचारूनि!
जयासी नावडे हरिनामकीर्तन, आणीक नर्तन वैष्णवांचें;
सत्य त्याचे वेळे घडला व्यभिचार, मातेसी वेव्हार अंत्यजाचा!
तुका ह्मणे येथें मानी आनसारिखें, तात्काळ तो मुखें कुष्ट होय.

९२४

वेशा नाहीं बोल अवगुण दूषीले, ऐशा बोलीं भले ह्मणा क्षोमा;
कोण नेणें अन्न जीवाचें जीवन, विषमेळवण विष होय;
सोनें शुद्ध नेणे कोण हा विचार, डांकें हीनवर केलें त्यासी;
याती शुद्ध परि अधम लक्षण, वांयां गेलें तेणें सोनेंही तें;
तुका ह्मणे शूर तोचि पावे मान, आणीक मंडण भारवाही.

९२५

ब्राह्मण तों याती अंत्यज असतां, मानावा तत्वता निश्चयेसीं!
रामकृष्णनामें उच्चारी सरळें, आठवी सांवळें रूप मनीं;
शांति क्षमा दया अलंकार अंगीं, अभंग प्रसंगीं धैर्यवंत;
तुका ह्मणे गेल्या षड्ऊर्मी अंगें, सांडुनियां मग ब्रह्मचि तो.

९२६

सावित्रीचें विटंबण, रांडपण करीतसे;
काय जाळावें तें नांव, अवघें वाव असे तें;
कुबेर नांव मोळी वाहे, कैसी पाहें फजिती;
तुका ह्मणे तुणगुण देखें, उगींच मूर्ख फुंदतां.

९२७

स्वयें पाक करी, संशय तोचि धरी,
संदेहसागरीं, आणीक परी बुडती;
जाणे विरळा एक, जालें तेथींचें हें सुख,
देखिले बहुतेक, पुसतां वाट चुकले;
तोचि जाणे सोंवळें, शोधी विकल्पाचीं मूळें,
नाचती पाल्हाळें, जे विटाळें कोंडिले;

तोचि साधी संधी, सावध त्रिकाळ जो बुद्धि,
संविहाचा संधी, वेठी आणीक धरियेले;
अखंड तें ध्यान, समबुद्धि समाधान,
सोंग वायांवीण, ते झांकून बैसती;
करणें जयासाठीं, जो नातुडे कवणे आटी,
तुका ह्मणे साटी, चित्तवित्तेंवांचूनि.

९२८

काय बा करिसी सोंवळेंओवळें, मन नाहीं निर्मळ, वाउगेंचि?
काय बा करिसी पुस्तकाची मोट, घोकितां ह्रदयस्फोट होता नये।
काय बा करिसी टाळ आणि मृदंग, जेथें पांडुरंग रंगला नाहीं।
काय बा करिसी ज्ञानाचिया गोष्टी, करणी नाहीं पोटीं बोलण्याची।
काय बा करिसी दंभ लौकिकातें, हित नाहीं मात तुका ह्मणे.

९२९

काय धोविलें बाहेरी, मन मळलें अंतरीं,
गादलें जन्मवरी, असत्य काटें काटलें;
सांडी व्यापार दंभाचा, शुद्ध करीं रे मन वाचा,
तुझिया चित्ताचा, तूंच ग्वाही आपुला;
पापपुण्यविटाळ देहीं, भरितां न विचारसी कांहीं,
काय चाचपसी मही, जी अखंड सोंवळी;
कामक्रोधा वेगळा, ऐसा होईं कां सोंवळा,
तुका ह्मणे कळा, गुंडुन ठेवीं कुसरी.

९३०

सर्वस्वाचा त्याग तो सदा सोंवळा, न लिंपे विटाळा अग्नि जैसा;
सत्यवादी करी संसार सकळ, अलिप्त कमळ जळीं जैसें;
घडे ज्या उपकार भूतांची ते दया, आत्मस्थिति तया अंगीं वसे;

न बोले गुणदोष नाइके जो कानीं, वर्तोनि तो जनीं जनार्दन;
तुका ह्मणे वर्म जाणितल्याविण, पावे करितां सीण सांडीमांडी.

९३१

पवित्र सोंवळी, एक तीच भूमंडळी;
ज्यांचा आवडता देव, अखंडित प्रेम भाव;
तीच भाग्यवंतें, सरतीं पुरतीं धनवित्तें;
तुका ह्मणे देवा, त्यांची केली पावे सेवा.

९३२

वैद्य वांचविती जीवा, तरी कोण ध्यातें देवा।
काय जाणे कैसा परी, प्रारब्ध तें ठेवी उरीं;
अंगीं दैवत संचरे, मग तेथें काय उरे।
नवसें कन्यापुत्र होती, तरि कां करणें लागे पती?
जाणे हा विचार, स्वामी तुकयाचा दातार.

९३३

सांगों जाणती शकून, भूत भविष्य वर्तमान;
त्यांचा आह्मांसी कंटाळा, पाहों नावडती डोळां;
रिद्धिसिद्धींचे साधक, वाचासिद्ध होती एक;
तुका ह्मणे जाती, पुण्यक्षयें अधोगती.

९३४

हागिल्याचे शिंकि वोणवाचि राहे, अपशकुन पाहे वेडगळ!
अत्यंत समय नेणतां अवकळा, येऊं नये बळा सिंक धरा;
भोजनसमयीं ओकाचा आठव, ठकोनियां जीव कष्टी करी;
तुका ह्मणे किती सांगों उगवून, अभाग्याचे गुण अनावर!

९३५

अवघा तो शकुन, हृदयीं देवाचे चरण!
येथें नसतां वियोग, लाभा उणें काय मग;
संग हरिच्या नामाच्या, शुचिर्भूत सदा वाचा;
तुका ह्मणे हरिच्या दासा, शुभकाळ अवघ्या दिशा!

९३६

अग्नीमाजी पडे धातु, लीन होउनि राहे आंतु,
होय शुद्ध न पवे घातु, पटतंतुप्रमाण;
बाह्यरंगाचें कारण, मिथ्या अवघेंचि भाषण,
गर्व ताठा हें अज्ञान, मरण सवें वाहातसें;
पूरें मातलिया नदी, लव्हा नांदे जीवनसंधी,
वृक्ष उन्मळोनि भेदी, परि तो कधीं भंगेना;
हस्ती परदळा जो भंगी, तया पायीं न भरे मुंगी,
कोण जाय संगीं, पाणो वाणी तयेच्या;
पिटितां घणें वरि सैरा, तया पोटीं राहे हिरा,
तैशा काय तगती गारा, तया थोरा होऊनि;
लीन दीन हेंचि सार, भव उतरावया पार,
बुडें माथां भार, तुका ह्मणे वाहोनि.

९३७

विषयांचे लोलिंगत, ते फाजील होतील;
न सरे तेथें यातिकुळ, शुद्ध मूळ बीज व्हावें;
शिखासूत्र सोंग बरी, दुराचारी दंड पावे;
तुका ह्मणे अभिमान, नारायण न सोसे.

९३८

लहानपण दे गा देवा, मुंगी साखरेचा रवा
ऐरावती रत्न थोर, तया अंकुशाचा मार!
ज्याचे अंगीं मोठेपण, तया यातना कठिण!
तुका ह्मणे जाण, व्हावें लहानाहुनि लहान!

९३९

नम्र जाला भूतां, तेणें कोंडिलें अनंता;
हेंचि शूरत्वाचें अंग, हरी आणिला श्रीरंग,
अवघा झाला पण, लवण सकळां कारण;
तुका ह्मणे पाणी, पाताळपणें तळा खणी.

९४०

दुबळें सदैवा, ह्मणे नागवेल केव्हां;
आपणा ऐसें करूं त्या पाहे, स्वभावासी करिल काये?
मूढ सभेआंत, इच्छी पंडिताचा घात;
गाढें देखुनियां शूरा, उगें करिती बुरबूरा;
आणिकांचा हेवा, न करीं शरण जाई देवा;
तुका ह्मणे किती, करूं दुष्टाची फजिती.

९४१

पतिव्रतेची कीर्ति वाखाणितां, सिंदळीच्या माथा तिडिक उठे!
आमुचें तें आहे सहज बोलणें, नाहीं विचारून केलें कोणीं!
अंगें उणें त्याच्या बैसे टाळक्यांत, तेणें ठिणग्या बहुत गाळीतसे;
तुका ह्मणे आह्मीं काय करणें त्यासी, ढका खवदासी लागतसे.

९४२

जीवें जीव नेणे पापी सारिखाची, नळी दुजयाची कापूं बैसे,
आत्मा नारायण सर्वा घटीं आहे, पशूमध्यें काय कळों नये!
देखत हा जीव हुंबरे वरडत, निष्ठुराचें हात वाहाती कैसे!
तुका ह्मणे तया चांडाळासी नर्क, भोगिती अनेक महादुःखे

९४३

मांस खातां हाउस करी, जोडुनि वैरी ठेवियेला!
कोण त्याची करील कींव, जीवें जीव नेणती,
पुढिलांसाठीं पाजवी सुरी, आपुली चोरी अंगुळी,
तुका ह्मणे कुटिती हाडें, आपल्या नाडें रडतील.

९४४

देखोवेखी करिती गुरु, नाहीं ठाउका विचारु;
वर्म तें न पडे ठायीं, पांडुरंगाविण कांहीं;
शिकों कळा शिकों येती, प्रेम नाहीं कोणा हातीं;
तुका ह्मणे सार, भक्ति नेणती गव्हार.

९४५

शिष्याची जो नेघे सेवा, मानी देवासारिखे;
त्याचा फळे उपदेश, आणिकां दोष उफराटे;
त्याचें खरें ब्रह्मज्ञान, उदासीन देहभाव;
तुका ह्मणे सत्या सांगें, येत रागें येती ते.

९४६

गुरुशिष्यपण, हें तों अधमलक्षण;
मूर्ती नारायण खरा, आप तैसाचि दुसरा;
न कळतां दोरी साप, राहूं नेदावा तो कांप;
तुका ह्मणे गुणदोषीं, ऐसें न पडावें सोसीं.

९४७

वाघें उपदेशिला कोल्हा, सुखें खाऊं देरे मला!
अंतीं मरसी तें न चुके, मज कां मारितोसी भुके!
येरू ह्मणे भला भला, निवाड तुझ्या तोंडें जाला!

देह तंव जाणार, घडेल हा उपकार!
येरू ह्मणे मनीं, ऐसें जावें समजोनी!
गांठीं पडली ठका ठका, त्याचें वर्म बोले तुका.

९४८

जपाचें निमित्त झोंपेचा पसरू, देहाचा विसरू पाडूनियां;
ऐसीं तीं भजनें अमंगळवाणी, सोंगसंपादणी बहुरूप्याची;
सेवेसी विकिले लोभाचिये आसे, तया कोठें असे उरला देव;
तुका ह्मणे मानदंभ जया चित्तीं, तयाची फजीती करूं आह्मी.

९४९

जळो जळो तें गुरुपण, जळो जळो तें चेलेपण!
गुरु आला वेशीद्वारीं, शिष्य पळतो खिंडोरी!
काशासाठीं झालें येणें, त्याचें आलें वर्षासन!
तुका ह्मणे चला, गुरु दोघेहि नरकाला!

९५०

गाढव शृंगारिलें कोडें, कांहीं केल्या नव्हे घोडें!
त्याचें भुंकणें न राहे, स्वभावासी करील काये?
श्वान शिबिके बैसविलें, भुंकतां न राहे उगलें!
तुका ह्मणे स्वभावकर्म, कांहीं केल्या न सुटे धर्म!

९५१

सोनें दावी वरी तांबें तयापोटीं, खरियाचेसाठीं विकूं पाहे;
पारखी तो जाणे तयाचे जीवींचें, निवडी दोहींचें वेगळालें;
क्षीरा नीरा कैसें होय एकपण, स्वादी तोचि भिन्न भिन्न काढी;
तुका ह्मणे थीता नागवलाचि खोटा, अपमान मोटा पावईल.

९५२

सोनियाचा कळस, माजी भरिला सुरारस;
काय करावें प्रमाण, तुह्मी सांगा संतजन;
मृत्तिकेचा घट, माजी अमृताचा सांट;
तुका ह्मणे हित, तें मज सांगावें त्वरित.

९५३

खद्योतें फुलविलें रविपुढें ढुंग, साक्षी तंव जग उभयतां;
आपल्या आपण नाहीं शोभा येत, चार करी स्फीत दाखवूनि;
खाणार ताकाचें असे तें माजीरें, आपणेंचि अधीर कळों येतें;
तुका ह्मणे जळो मैदाची मवाळी, दावूनियां नळी कापी सुखें.

९५४

न लगे चंदना पुसावा परिमळ, वनस्पतिमेळ ह्मकारुनी;
अंतरींचें धांवे स्वभावें बाहेरी, धरितांही परी आवरेना;
सूर्य नाहीं जागें करीत या जना, प्रकाश किरणा कर ह्मूण!
तुका ह्मणे मेघ नाचवी मयूरें, लपवितां खरें येत नाहीं!

९५५

आणितां त्या गती, हंस काउळे न होती!
सांडा सांडा रे मठारे, येथें गांठीसवें धुरें;
नाकेंविण मोतीं, उभ्या बाजारें फजिती!
हुकुमदाज तुका, येथें कोणीं फुंदों नका.

९५६

कुंकवाची ठेवाठेवी, बोडकादेवी! काशाला?
दिवस गमा भरा पोट, कां गे नट नटावा?
दिमाख हा कोणा दावा, लटकी जीवा चडफड!
तुका ह्मणे झोंडगी हो, फुंदा कां हो कोरडी.

९५७

न पालटे जाती जीवाचिये साटीं, वाहे तेंचि पोटीं दावी वरी;
अंतरी सबाहीं सारिखाच रंग, वीट, आणि भंग नाहीं रसा;
घणाचिया घायें पोटीं शिरे हिरा, सांडू धीरा आपुलिया;
तुका ह्मणे कढे करावी शीतळ, ऐसें जातिबळ चंदनाचें.

९५८

जैसें दावी तैसा राहे, तरि कां देव दूरी आहे?
दुःख पावायाचें मूळ, रहणी ठाव नाहीं ताळ!
माळामुद्रांवरी, कैंचा सोंगें जोडे हरी?
तुका ह्मणे देखें, ऐसे परीचीं बहुतेकें.

५५९

आवडीच्या मतें करितो भजन, भोग नारायणें ह्मणती केला;
अवघा देव ह्मणे वेगळें तें काय, अर्थासाठीं डोय फोडू पाहे;
लाजे कमंडलू धरितां भोपळा, आणीक थीगळा प्रावरण;
शाला गडवे धातुद्रव्यइच्छा चित्तीं, नेश्वर बोलती अवघें मुखें;
तुका ह्मणे तयां देवा नाहीं भेटी, ऐसे कल्पकोटि जन्म घेतां.

९६०

नका दंतकथा येथें सांगों कोणी, कोरडे ते मानी बोल कोण?
अनुभव येथें पाहिजे साचार, न चलती चार आह्मांपुढें!
निवडी वेगळें क्षीर आणि पाणी, राजहंस दोन्ही वेगळालीं;
तुका ह्मणे येथें पाहिजे जातीचें, येरा गाबाळाचें नाहीं काम!

९६१

लटिक्याचे आंवतणें जेविलिया साच, काय त्या विश्वास तोचि खरा;
कोल्हाटिणी लागे आकाशीं खेळत, ते काय पावत अमरपद?

जळमंडपयाचे घोडे राऊत नाचती, ते काय तगती युद्धालागली?
तुका ह्मणे तैसें मतवादीयांचें जिणें, दिसे लाजिरवाणें बोलतांची

९६२

वरीवरी बोले युद्धाचिया गोष्टी, परसैन्या भेटी नाहीं झाली।
पराव्याचे मार पाहुनिया दृष्टी, कांपतसे पोटीं थरथरां;
मनाचा उदार रायाचा जुंझार, फिरंगीचा मार मारीतसे;
धन्य त्याची माय धन्य त्याचा बाप, अंगीं अनुताप हरिनामें.

९६३

बसोनि थिल्लरीं, बेडुक सागरा धिक्कारी।
नाहीं देखिला ना ठावा, तोंडपिटी करी हांवा।
फुगतें काउळें, ह्मणे मी राजहंसाआगळें।
गजाहूनि खर, ह्मणे चांगला मी फार।
मुलाम्याचें नाणें, तुका ह्मणे नव्हे सोनें.

९६४

तेचि करीं मात, जेणें होईल तुझें हित;
काय बडबड अमित, सुख जिव्हारीं सिणविसी;
जो मुळव्याधी पीडिला, त्यासी देखोन हांसे खरजुला;
आरथ करी सोसी, त्यासि हांसे तो आळसी;
क्षयरोगी ह्मणे परता, सर रोगिया तूं आतां;
बहस दोहीं डोळां वाळले, आणिकां काने कोंचे ह्मणे।
तुका ह्मणे लागों पायां, शुद्ध करा आपणियां.

९६५

बोल बोलतां वाटे सोपें, करणी करितां टीर कांपे।
नव्हे वैराग्य सोपारें, मज बोलतां न वाटे खरें;
विष खावें ग्रासोग्रासी, धन्य तोचि एक सोसी;
तुका ह्मणे करूनि दावी, त्याचे पाय माझे जीवीं.

९६६

बोले तैसा चाले, त्याचीं वंदीन पाउलें;
अंगें झाडीन अंगण, त्याचें दासत्व करीन;
त्याचा होईन किंकर, उभा ठाकेन जोडोनि कर;
तुका ह्मणे देव, त्याचे चरणीं माझा भाव.

९६७

भूतदयापरत्वें जया तया परी, संत नमस्कारी सर्व भावें;
शिकल्या बोलाचा धरिशील ताठा, नरी जासी वाटा यमपंथें;
हिरा परीस मोहरा आणीक पाषाण, नव्हे परी जन संतां तैसीं;
सरिता वाहाळा गंगे सागरा समान, लेखीं तयाहून अधम नाहीं;
आणीक अमूप होतीं तारांगणें, रविशशिमाने लेखूं नये;
तुका ह्मणे नाहीं नम्रता अंगीं, नव्हे तें फिरंगी कठिण लोह.

९६८

पूज्या एकासनीं आसनीं आसन, बैसतां गमन मानिशीं तें।
सांगतों ते धर्मनीतिचें संकेत, सावधान हित व्हावें तरी;
संतां ठाया ठाव पूजनाची इच्छा, जीवनींच वळसा सांपडला;
तुका ह्मणे एकाएकीं वरासन, दुजें तेथें भिन्न अशोभ्य तें.

९६९

संतांपाशीं बहु असावें मर्यादा, फलकटाचा धंदा उर फोडी;
वासर तो भुंकि गाढवाचे परी, उडे पाठीवरी दंड नेणें;
समय नेणे तें वेडें चाहाटळ, अवगुराचा ओंगळ मान पावे;
तुका ह्मणे काय वायां चाळवणी, पिटपिटवाणी हागवणेची.

९७०

भुंकुनियां सुनें लागे हस्तीपाठीं, होऊनि हिंपुटी दुःख पावे;
काय त्या मशकें तयाचें करावें, आपुल्या स्वभावें पीडतसे;
मातलें बोकड विटवी पंचानना, घेतलें मरणा धरणें तें;
तुका ह्मणे संतां पीडितील खळ, घेती तोंड काळें करूनियां

९७१

बाइटानें भलें, हीनें दाविलें चांगलें;
एकाविण एका, कैंचे माल होतें फुका;
विषें दाविलें अमृत, कडू गोड घातें हित;
कालिमेनें ज्योती, दिवस कळों आली राती;
उंच निंच गारा, हिरा परिस मोहरा;
तुका ह्मणे भले, ऐसे नष्टांनीं कळले.

९७२

संतांचा अतिक्रम, देवपूजा तो अधर्म;
येतो दगड तैसें वरी, मंत्रपुष्पें देवा शिरीं;
अतीतासी गाळी, देवा नैवेद्यासी पोळी;
तुका ह्मणे देवा, ताडण भेदकांची सेवा.

९७३

ऐसा हा लौकिक कदा राखवेना, पतितपावना देवराया,
संसार करितां ह्मणती हा दोषी, टाकितां आळसी पोटपोसा;
आचार करितां ह्मणती हा पसरा, न करितां नरा निंदिताती;
संतसंग करितां ह्मणती हा उपदेशी, येरा अभाग्यासी ज्ञान नाहीं;
धन नाहीं त्यासी ठायींचा करंटा, समर्थासी ताठा ह्मणताती;
बहु बोलों जातां ह्मणती हा वाचाळ, न बोलतां सकळ ह्मणती गर्वी;
भेटिसी नवजातां ह्मणती हा निष्ठुर, येतां जातां घर बुडविलें;
लग्न करूं जातां ह्मणती हा मातला, न करितां जाला नपुंसक;
निपुत्रिका ह्मणती पहा हो चांडाळ, पातकाचें मूळ पोरवडा;
लोक जैसा ओक धरितां धरवेना, अभक्ता जिरेना संतसंग;
तुका ह्मणे आतां ऐकावें वचन, त्यजुनियां जन भक्ति करा.

९७४

आमचा विनोद तें जगा मरण, करिती भावहीन देखोदेखीं;
न कळे संतत हिताचा बिचार, तों हे दारोदार खाती फेरे;
वंदिलें वंदावें निंदिलें निंदावें, एक गेले जावें त्याचि वाटा;
तुका ह्मणे कोणी नाइके सांगतां, होती यमदूतां वरपडे.

९७५

चातुर्याच्या अनंतकळा, सत्या विरळा जाणता;
हांसत्यासवें हांसे जन, रडतां भिन्न पालटे;
जळो ऐसे वांजट बोल, गुणा मोल भूस मिथ्या;
तुका ह्मणे आंधळ्याऐसें, बोंगळ पिसें कौतुक.

९७६

आंधळें तें सांगे सांगितल्या खुणा, अनुभव देखणा प्रगट त्या;
नांदणूक सांगे वडिलांचें बळ, कैसा तो दुर्बळ सुख पावे;
तुका ह्मणे नांदों आपल्या प्रतापें, तयाची लोकां पें स्तुती सांगो.

९७७

थोडें परी निरें, अविट तें घ्यावें खरें;
घ्यावे जेणें तुटी, बीज वाढे बीजापोटीं;
चित्त ठेवीं ग्वाही, आणिकांशी चाड नाहीं;
आपलें तें हित फार, तुका ह्मणे खरें सार.

१७८

भुंकती तीं द्यावीं भुंकों, आपण त्यांचें नये शिकों;
भाविकांनीं दुर्जनांचें, मानूं नये कांहीं साचें;
होइल तैसें बळ, फजीत करावे ते खळ;
तुका ह्मणे त्यांचें, पाप नाहीं ताडणाचें

१७९

करी आणिकांचा अपमान, खळ छळवादी ब्राह्मण,
तया देतां दान, नरका जाती उभयतां;
तैसें जालें दोघांजणां, मागतियां यजमाना,
जाळियलें वना, आपणासहित कांचणी;
घडितां दगडाची नाव, मोल क्लेश गेले वाव,
तरता नाहीं ठाव, बुडवी तारूं तरतीया;
चोरा दिधला सांटा, तेणें मारियेल्या वाटा,
तुका ह्मणे ताटा, हे तंव दोघे नाडती.

१८०

आर्तभूतां द्यावें दान, खरें पुण्य त्या नांवें;
होणार तें सुखें घडो, लाभ जोडो महाबुद्धि;
सत्य संकल्पाचे साटीं, उजळा पोटीं रविबिंब;
तुका ह्मणे मनीं वाव, शुद्ध भाव राखावा.

१८१

ओलें मूळ भेदी खडकाचें अंग, अभ्यासासी सांग कार्यसिद्धी;
नव्हे ऐसें कांहीं नाहीं अवघड, नाहीं कईवाड तोंचि वरि;
दोरें चिरा कापे पडिल कांचणीं, अभ्यासें सेवनीं विष पडे;
तुका ह्मरे कैंचा बैसण्यासी ठाव, जठरी बाळा वाव एकाएकीं.

१८२

साधूनी बचनाग खाती तोळा तोळा, आणिकानें डोळां न पाहावे।
साधूनी भुजंग धरितील हातीं, आणिकें कांपती देखोनियां।
असाध्य तें साध्य करितां सायास, कारण अभ्यास तुका ह्मणे.

१८३

जन देव तरी पायांचि पडावें, त्याचिये स्वभावें चाड नाहीं;
अग्नीचें सौजन्य शीतनिवारण, पालवीं बांधोनि नेतां नये;
तुका ह्मणे विंचू सर्प नारायण, वंदावे दुरोन शिवों नये।

१८४

तोडुनि पुष्पवटिका फलवृक्षयाती, बाभळा राखती करूनि सार;
कोण हित तेणें देखिलें आपुलें, आणीक पाहिलें सुख काई?
धान्यें बीजें जेणें जाळिलीं सकळें, पेरितो कारळे जिरें बीज;
मोडोनियां वाटा पुढिलांची सोय, आडरानें जाय घेउनि लोकां;
विषाचें अमृत ठेवूनियां नाम, करितो अधम ब्रह्महत्या;
तुका ह्मणे त्यास नाइके सांगतां, तया हाल करितां पाप नाहीं.

१८५

दुर्जनाचा मान, सुखें करावा खंडण;
लात हाणोनियां वारी, गुंडा वाट शुद्ध करी;
बहुतां पीडी खळ, त्याचा धरावा विटाळ;
तुका ह्मणे नखें, काढुनि टाकिजेती सुखें.

१८६

पाया जाला नारू, तेथें बांधला कापूरू,
तेथें बिबव्याचें काम, अधमासी तों अधम!
रुसला गुलाम, धणी करीतो सलाम,

तेथें चाकराचें काम, अधमासी तों अधम!
रुसली घरची दासी, धणी समजावी तियेसी,
तेथें बटकीचें काम, अधमासी तो अधम!
देव्हाऱ्यावरी विंचू आला, देवपूजा नावडे त्याला,
तेथें पैजारेचें काम, अधमासी तों अधम!
तुका ह्मणे जाती, जातीसाठीं खाती माती.

९८७

ऐका जी संतजन, सादर मन करूनि;
सकळांचें सार एक, कंटक ते त्यजावे;
विशेषता कांद्यांहूनी, सेवि त्या घाणी आगळी;
तुका ह्मणे ज्याची जोडी, त्याचे परवडी बैसीजे.

९८८

दया तिचें नांव भूतांचे पाळण, अणिक निर्दळण कंटकांचें;
पाप त्याचें नांव न विचारी नीत, भलतेंचि उन्मत्त करी सदा;
धर्मनीतीचा हा ऐक वेव्हार, निवडिलें सार असार तें;
तुका ह्मणे धर्म रक्षावयासाठीं, देवासही आटी जन्म घेणें;

९८९

केला मातीचा पशुपति, परि मातीसि काय ह्मणती,
शिवपूजा शिवासि पावे, माती मातीमाजी सामावे;
तैसे पुजिती आह्मां संत, पूजा घेतो भगवंत,
आह्मीं किंकर संतांचे दास, संतपदवी नको आह्मांस;
केला पाषाणाचा विष्णु, परी पाषाण नव्हे विष्णु;
विष्णुपूजा विष्णूसि अर्पे, पाषाण राहे पाषाण रूपें;
केली कांशाची जगदंबा, परि कांसें नव्हे अंबा,
पूजा अंबेची अंबेला घेणें, कांसें राहे कांसेपणें;

ब्रह्मानंद पूर्णमाजी, तुका ह्मणे केली कांजी,
ज्याची पूजा तेणेंचि घेणें, आह्मीं पाषाणरूप राहणें.

९९०

दगडाच्या देवा बगाड नवस, बाईल कथेस जाऊं नेदी;
बेंची धनरासी बांधिलें स्मशान, दारीं वृंदावन ब्राड मानी;
चोरें नागविला न करी त्याची खंती, परी द्विजाहातीं नेदी रुका
करी पाहुणेर व्याह्याजांवयासी, आल्या अतीतासी पाठमोरा;
तुका ह्मणे जळो धिग त्याचें जिणें, भार वाही सीण वर्म नेणे.

९९१

शिव शक्ति आणि सूर्य गणपति, एकचि ह्मणती विष्णूसही;
हिरा गार दोनी मानिती समान, राजस भजनें वांयां जाती;
अन्य देवतांसी देव ह्मणऊन, तामस जीवन तमोयोग्या;
वायां जायासाठीं केलासे हव्यास, अन्यदेवतांस देवपण;
आपुलिया मुखें सांगतसे धणी, नव्हे माझी वाणी पदरींची;
धन्य ते वैष्णव भजती केशव, सात्त्विक हे जीव मोक्षा योग्य;
तुका ह्मणे मोक्ष नाहीं कोणापासीं, एक गोविंदासी शरण व्हा रे.

९९२

देखण्याच्या तीन जाती, वेठी बार्ता अत्यंतीं;
जैसा भाव तैसें फळ, स्वातीतोय एक जळ;
पाहे, सांगे आणि जेवी, अंतर महदांतर तेवीं;
तुका ह्मणे हिरा, पारखियां मूढां गारा.

९९३

देहीं असोनियां देव, वृथा फिरतो निर्दैव;
देव आहे अंतर्यामीं, व्यर्थ हिंडे तीर्थग्रामीं;
नाभीं मृगाचे कस्तूरी, व्यर्थ हिंडे वनांतरीं;

साखरेचें मूळ ऊंस, तैसा देहीं देव दिसे;
दुधीं असतां नवनीत, नेणें तयाचें मथित;
तुका सांगे मूढजना, देहीं देव कां पाहाना.

९९४

हा तों नव्हे कांहीं निराशेचा, ठाव भले पोटी वाव राखिलीया;
विश्वंभरें विश्व सामाविलें पोटीं, तेथेंचि शेवटीं आह्मी असों;
नेणतां चिंतन करितों अंतरीं, तेथें अभ्यंतरीं उमटेल;
तुका ह्मणे माझा स्वामी अबोलणा, पुरवूं खुणें खुणा जाणतसों.

९९५

तुका बस्तर बिचार क्या करे रे, अंतर भगवान होय,
भीतर मैला कब मिटे रे, मरे उपर धोय;
रामराम कहे मन, औरसुं नहिं काज,
बहुत उतारे पार, आघे राख तुकाकी लाज;
लोभीके चित्त धन बैठे, कामिनी चित काम,
माताके चित पुत बैठे, तुकाके मन राम;
तुका पंखिबहिरन मानूं, वोई जनावर बाग,
असंतनकुं संतन मानूं, जे वर्मकुं दाग;
तुका राम बहुत मिठा रे, भर राखूं शरीर,
तनकी करूं नावरि, उतारूं पैल तीर;
संतत पनह्यां लें खडा, राहूं ठाकुरद्धार,
चलत पाछे हूं फिरों, रज उडत लेऊं सीर;
तुका प्रभु बडो न मनूं न मानूं बडो, जिसपास बहु दाम,
बलिहारी उस मुखकी, जिसती निकसे राम;
राम कहे सो मुख भला रे, बिन रामसें बीख,
आब न जानूं रमते बेरों, जब काल लगावे सीख;
राम कहे सो मुख भलारे, खाये खीर खांड,

हरिबिन मुखमो धूल परोरे, क्या जनी उस रांड;
कहे तुका मैं सवदा बेजूं, लेवेंके तन हार,
मिठा साधु संतजन रे, मुरखके सिर मार;
तुका दास तिनका रे, रामभजन निरास,
क्या बिचारे पंडित करो रे, हात पसारे आस;
तुका प्रीत रामसुं, तैसी मिठी राख,
पतंग जाय दीपपर रे, करे तनकी खाक;
कहे तुका जग भुलारे, कह्या न मानत कोय,
हात परे जब कालके, मारत फोरत डोय;
तुका सुरा नहिं सबदका रे, जब कमाई न होय,
चोट साहे घनकी रे, हिरा नीबरे तोय;
तुका सुरा बहुत कहावे, लडन बिरला कोय,
एक पावे ऊंच पदवी, एक खौसां जोय;
तुका मान्या पेटका, और न जाने कोय,
जपता कछु रामनाम, हरिभगतकी सोय;
तुका सज्जन तिनसूं कहिये, जिनथी प्रेम दुनाये,
दुर्जन तेरा मुख काला, थीता प्रेम घटाये;
काफर सोही आपन बुझे, आला दुनियां भर,
कहे तुका तुझे सुनो रे भाई, हिरदा जिन्होंका कठोर;
भीस्त नई पावे मालथी, पढिया लोक रिझाय,
निचा जयें कमतरिण, सोही सो फल खाय;
फल पाया तो सुख भया, किन्हेसुं न करे बेवाद,
बान न देखे मिरगा, चित मिलाया नाद;
तुका दास रामका, मनमें एकहि भाव,
तो न पालटू आव, येहि तन जाय;
तुका रामसुं चित बांध राखूं, तैसा आपनी हात
धेनु बछरा छोर जावे, प्रेम न छुटे सात;
चितसुं चित जब मिले, तब तन थंडा होय,

तुका मिलना जिन्होंसु, ऐसा बिरला कोय;
चित मिले तो सब मिले, नहिं तो फुकट संग,
पानी पथर येकही ठोर, कोर न भिजे अंग;
तुका संगत तिनसे कहिये, जिनसें सुख दुनाये,
दुर्जन तेरा मू काला, थीतो प्रेम घटाये;
तुका मिलना तो भला, मनसूं मन मिल जाय,
उपर उपर माटि घसनी, उनकी कोन बराय;
तुका कुटुंब छोरेरे, लरके जोरों सिर मुंदाय,
जबथे इच्छा नहिं मुई, तब तूं किया काय;
तुका इच्छा मीट नई तो, काहा करे जट खाक,
मथीया गोला डारदिया तो, नहिं मिले फेरन ताक;
ब्रीद मेरे साइंयाको, तुका चलावे पास,
सुरा सो हि लरे हमसें, छोरे तनकी आस;
कहे तुका भला भया, हुवा संतनका दास,
क्या जानूं केते मरता, न मिटती मनकी आस;
तुका और मिठाई क्या करूं रे, पाले विकार पिंड,
राम कहावे सो भली रुखी, माखन खीर खांड.

९९६

हाणवितो ऐसे आइकतों संत, न देखिजे होत डोळां कोणी;
ऐसियांचा कोण मानितें विश्वास, निवडे तो रस घाईडाई;
पर्जन्याचे काळीं वोहळाचे नद, ओसरतां बुंद न थारेचि;
हिऱ्याऐशा गारा दिसती दुरोन, तुका ह्मणे घण न भेटेतों.

९९७

उजळितां उजळे दीपकाची वाती, स्वयंभ ते ज्योति हिऱ्या अंगीं;
एकी महाकष्टें मेळविलें धन, एकासी जतन दैवयोगें;
परिमळें केलें चंदनाचें चिन्ह, निवडी ते भिन्न गाढव तो;
तुका ह्मणे जया अंगीं हरिठसा, तो तरे सहसा वेद होय.

९९८

नसतां अधिकार, उपदेशीसी बळात्कार,
तरि ते केले हो चार, माकडा आणि गारोडी,
धन धान्य राज्य बोल, वृथा रंजवणें फोल,
नाहीं तेथें ओल, बीज वेंची मूर्ख तो;
नये बांधों गांठी, पदरा आणि ऐसी तुटी,
असोन कसोटी, शिष्टाचार अनुभव;
उपदेसी तुका, मेघवृष्टीनें आइका,
संकल्पासी धोका, सहज तें उत्तम.

९९९

मन गुंतलें लुलयां, जाय धांवोनि त्या ठाया;
मागें परतवी तो बळी, शूर एक भूमंडळीं;
येऊनियां घाली घाला, नेणों काय होईल तुला;
तुका ह्मणे येणें, बहु नाडिले शाहाणे.

१०००

संतकृपा झाली, इमारत फळा आली;
ज्ञानदेवें रचिलें पाया, रचियेलें देवालया;
नामा तयाचा किंकर, तेणें केला हा विस्तार;
जनार्दन एकनाथ, ध्वज उभारिला भागवत;
भजन करा सावकाश, तुका झालासे कळस.

समाप्त